

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Liskó Ilona

A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK KOLLÉGIUMAI

Secondary Student Hostels

No. 257

RESEARCH PAPERS

INSTITUTE FOR HIGHER EDUCATIONAL RESEARCH

Liskó Ilona

A szakképző iskolák kollégiumai

Secondary Student Hostels

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET

BUDAPEST, 2004.

KUTATÁS KÖZBEN 257
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán
Szerkesztőbizottsági tagok: Györgyi Zoltán, Híves Tamás

Kutatási zárótanulmány, a kutatást az OM támogatta.

© Liskó Ilona, Felsőoktatási Kutatóintézet 2004.

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 388 7

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 6,9 A/5 ív
Készült az Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

Bevezető	5
1. A kollégiumok jellemzői	7
2. Tárgyi feltételek	13
3. Nevelőtanárok	22
4. Nevelőtestületek	28
5. Igazgatók	39
6. Szolgáltatások	49
7. Rendszabályok	60
8. A tanulók jellemzői	69
9. Tanulási problémák	79
10. A magatartási problémák	89
Jegyzetek	108
Summary	109

Bevezető

Az oktatási rendszeren belül tradicionálisan a szakképző iskolákra hárul a középfokú intézményrendszer legfontosabb, és a jövő társadalma szempontjából leginkább kritikus esélyteremtő funkciója, a szakképzetlen, szegény, kistelepüléseken élő, etnikai kisebbségekhez tartozó, tehát társadalmi szempontból hátrányos helyzetűnek tekinthető családok gyerekeinek szakmához, és ezáltal mobilitási esélyhez való juttatása. Eddigi kutatási adataink szerint az új évezred első évtizedében ezt a mobilitási feladatot a szakképző iskolák a korábbinál is nehezebb körülmények között és a korábbinál is kevésbé eredményesen teljesítik. Ennek biztos jele a szakképző iskolák tanulóinak (és köztük éppen a leginkább hátrányos helyzetű tanulóknak) a 9-10 osztályokban igen magas arányban jellemző tanulmányi kudarcra, ami igen gyakran vezet éppen a legrosszabb családi körülmények között élő tanulók tanulmányainak megszakításához, vagyis mobilitási esélyeik elvesztéséhez.

Az országos statisztikai adatok szerint jelenleg a szakmai iskolák tanulói közül több, mint 52 ezren laknak tanulmányi idejük alatt kollégiumban. Eddigi kutatási adataink azt bizonyítják, hogy mivel a hátrányos helyzetű tanulók az átlagosnál gyakrabban élnek kistelepüléseken, az átlagosnál gyakrabban szorulnak arra, hogy tanulmányaikat kollégistaként folytassák (a statisztikai adatok szerint a kollégisták között kétszeres a hátrányos helyzetű tanulók aránya). A középiskolai kollégiumokra, mint speciális nevelési intézményre tehát igen nagy feladat és felelősség hárul abban, hogy milyen feltételekkel, milyen módon, és milyen pedagógiai eszközökkel képesek kompenzálni a családból hozott hátrányokat, és milyen eredményesen képesek segítséget nyújtani a sikeres szakmatanuláshoz.

Az NSZI közreműködésével az Oktatókutató (később Felsőoktatási Kutató-) Intézetben (1) folytatott kutatásunk a szakmai iskolák kollégiumainak, ill. az ott folyó nevelőmunkának a vizsgálatára irányult. ***A kutatás során azokra a kérdésekre kerestünk választ, hogy milyen tárgyi és személyi feltételek mellett működnek a szakképző iskolák kollégiumai, milyen életkörülményeket biztosítanak az ott élő tanulóknak, és mennyiben képesek hozzájárulni tanulmányaik eredményességéhez.***

Az információkat 2003 őszén empirikus szociológiai eszközökkel gyűjtöttük össze. Az összesen 483 olyan középfokú diákotthon közül, ahol szakközépiskolás és szakmunkástanuló gyerekek laknak, 191 (40%) intézményben került sor adatfelvételre. Az intézmény-minta régióra, településtípusra, fenntartóra, és szakmacsoportra volt reprezentatív.

Valamennyi intézményben kérdőív készült az igazgatóval. Ugyancsak valamennyi intézményben 10 főt (5 szakközépiskolást és 5 szakmunkástanulót) kérdeztünk meg a 11. osztályos tanulók közül csoportosan, önkitöltéses kérdőívvel. A tanulói minta az adott kollégiummal együttműködő szakmai iskola főbb szakmacsoportjaihoz igazodott. Az adatfelvételt 40 tanulói interjú egészítette ki, amelyet ugyancsak 11. osztályos tanulókkal (20 szakmunkástanulóval és 20 szakközépiskolással) készítettünk. A tanulói interjú-minta ugyancsak igazodott a szakmacsoportokhoz. És végül 40 kollégiumi nevelőtanárral (a 11. osztályosok csoport-nevelőivel) is interjút készítettünk.

A kutatásszervezést az Oktatókutató Intézet részéről Dobos Éva végezte, az NSZI részéről pedig Győri Noémi. Az adatfelvételnél külső munkatársak működtek közre. A minta elkészítése és a kérdőíves adatok elemzése Fehérvári Anikó munkája. (2) Az adatfelvételt megbízott, külső munkatársak végezték.

1. A kollégiumok jellemzői

A vizsgált kollégiumok 3%-a a fővárosban, egynegyede megyeszékhelyen, 29%-a városban, egyharmada kisvárosban és közel egytizede községben működik. A diákotthonok 15-15%-a Dél- és Nyugat-Dunántúlon, 27-28%-a Észak- és Délkelet Magyarországon, közel egytizede pedig a központi régióban található.

A településtípus régió szerinti eloszlása (N)

település-típus	Dél-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Köz-ponti	Észak-kelet	Dél-kelet	Buda-pest	össze-sen
megye-székhely	7	14	1	15	11		48
város	10	8	9	6	22		55
kisváros	10	5	5	28	19		67
község	2	3	6	2	2		15
Budapest						6	6
összesen	29	30	21	51	54	6	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

A vizsgált kollégiumok több mint fele helyi, egyharmada megyei önkormányzati és több mint egytizede nem önkormányzati (alapítványi vagy egyházi) fenntartásban működik. (A nem önkormányzati intézményeket kis elemszámuk miatt a továbbiakban együtt elemezzük.)

A fenntartók jelentős eltéréseket mutatnak régiók és településtípusok szerint. A központi régióban a megyei önkormányzatok, míg a délkeleti régióban főként a helyi önkormányzatok játszanak nagyobb szerepet a kollégiumok fenntartásában. Minél kisebb a település annál valószínűbb, hogy megyei önkormányzat tartja fent a kollégiumot. A nem önkormányzati intézmények főként a városokban találhatók.

A fenntartó régió szerinti eloszlása

az iskola fenntartója:	Dél-dunántúl	Nyugat-dunántúl	Köz-ponti	Észak-kelet	Dél-kelet	Buda-pest	össze-sen
helyi önkormányzat %	15 51,7	14 56,7	4 19,0	29 56,9	39 72,2		104 54,5
megyei (fővárosi) önkormányzat %	11 37,9	6 20,0	14 66,7	16 31,4	11 20,4	4	62 32,5
nem önkormányzati:	3	7	3	6	4	2	25
egyház, felekezet*	1	1	1	3	3		9
alapítvány*	1	4	1	1	1		8
egyéb*	1	2	1	2		2	8
N	29	30	21	51	54		191
összesen %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A fenntartó településtípus szerinti eloszlása

az iskola fenntartója:	megye-székhely	város	kisváros	község	Buda-pest	össze-sen
helyi önkormányzat %	38 79,2	27 40,1	38 56,7	1		104 54,5
megyei (fővárosi) önkormányzat %	7 14,6	17 30,9	25 37,3	9 60,0	4	62 32,5
nem önkormányzati:	3	11	4	5	2	25
egyház, felekezet*		5	3	1		9
alapítvány*	3	4	1			8
egyéb*			2	4	2	8
N	48	55	67	15	6	191
összesen %	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

A kollégiumok többsége az ott élő tanulók képzési típusa szerint vegyes összetételű. Mindössze egytizedük fogad csak szakközépiskolásokat, és alig 4%-uk csak szakmunkástanulókat. Egynegyedükben csak szakmai iskolákba járó tanulók élnek, a többi kollégium a középfokú iskolák minden típusából fogad tanulókat. Összességében a kollégiumok 40%-a gimnáziumi és szakképző, míg 60%-uk csak szakképző évfolyamokon tanulót fogad.

A kollégiumi tanulók milyen képzési formákban vesznek részt

képzési forma	N	%
gimnázium	114	60,0
szakközépiskola	171	90,0
szakmunkás	136	71,0
speciális szakiskola	12	6,3
egyéb képzés	65	34,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Összességében a kollégisták több mint fele (55%) szakközépiskolai képzésben, egynegyede szakmunkásképzésben, 15%-a gimnáziumi, egytizede speciális szakiskolai, 4%-a pedig egyéb (pl. technikus) képzésben vesz részt.

A kollégista tanulók létszáma képzési formák és nemek szerint

képzési forma	N
Gimnázium	3240
Fiúk	1368
Lányok	1872
Szakközépiskola	12318
Fiúk	6735
Lányok	5583
Szakmunkásképző	5705
Fiúk	3588
Lányok	2117
Speciális szakiskola	89
Fiúk	49
Lányok	40
Egyéb képzés	888
Összes kollégista	22240
Fiúk (egyéb képzés nélkül)	11740
Lányok (egyéb képzés nélkül)	9612

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy a kollégiumokban milyen képzési formák dominálnak, az derül ki, hogy **az intézmények közel kétharmadában (63%) az érettségit is adó képzésben résztvevők vannak többen** (arányuk meghaladja a 60%-ot), a kollégiumok bő egyharmadában (37%) viszont a szakmunkástanulók vannak többségben.

A kollégiumi tanulók milyen képzési formákban vesznek részt

képzési forma	N	%
érettségiző többség*	121	63,4
szakmunkás többség	70	36,6
összesen	191	100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

* több, mint 60%

A képzési formák és a településtípusok elemzéséből az derült ki, hogy a nagyvárosi kollégiumok többségében az érettségit adó képzésben résztvevők vannak többen, a községekben működő kollégiumok lakóinak többsége viszont szakmunkástanuló.

A tanulók képzési típusa a kollégium települése szerint

képzési típus	település					összesen
	Budapest	megye-székhely	város	kisváros	község	
többség érettségiző	5	30	30	50	6	121
%	83,3%	62,5%	54,5%	74,6%	40,0%	63,4%
többség szakmunkás	1	18	25	17	9	70
%	16,7%	37,5%	45,5%	25,4%	60,0%	36,6%
összesen	6	48	55	67	15	191
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ugyancsak az átlagosnál gyakoribb, hogy a szakmunkástanulók vannak többen a megyei önkormányzatok által fenntartott kollégiumokban és a nem önkormányzati fenntartású kollégiumokban is.

A tanulók képzési típusa a kollégium fenntartója szerint

képzési típus	fenntartó			összesen
	helyi ök	megyei ök	nem ök	
többség érettségiző	72	35	14	121
%	69,2%	56,5%	56,0%	63,4%
többség szakmunkás	32	27	11	70
%	30,8%	43,5%	44,0%	36,6%
összesen	104	62	25	191
%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A fiúk-lányok arányát tekintve a kollégiumok között 18 csak lányokat, míg 20 csak fiúkat fogad, **a kollégiumok döntő többsége (80%-a) pedig**

koedukált. Az átlagosnál valamivel magasabb a lányok aránya azokban a kollégiumokban, amelyekben az érettségit adó képzési formák dominálnak, és az átlagosnál alacsonyabb azokban, ahol többségben vannak a szakmunkástanulók.

A kollégista tanulók neme képzési formák szerint

képzési forma	fiú arány %	lány arány %
érettségiző többség	48,8	51,2
szakmunkás többség	53,9	46,1
N	191	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégiumok férőhely adatai igen változatosak. Akad olyan kollégium, ahol mindössze öt fő lakik, míg olyan is, ahol 445 fő. **Átlagosan 118 tanuló lakik egy kollégiumban.** Az intézmények egyötödében 50 főnél kevesebben, közel egy harmadában 50-100 fő között, egy negyedében 101-150 fő, és további egy negyedében 150 fő fölötti a kollégiumi tanulólétszám. A legnagyobb létszámú kollégiumok a megyeszékhelyeken, a legkisebbek pedig a kisvárosokban találhatók.

A kollégiumok átlagos tanulólétszáma településtípus szerint (intézményi átlag fő)

település	átlag fő	N
Budapest	90,3	6
megyeszék	150,4	47
város	125,8	54
kisváros	86,8	67
község	134,7	15
összesen	117,7	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ugyancsak összefüggést tapasztaltunk a kollégiumok létszáma és a tanulók képzési formája között is. Amennyiben az átlagosnál több tanuló lakik azokban a kollégiumokban, ahol az érettségit adó képzés dominál, és az átlagosnál kevesebben laknak ott, ahol a szakmunkástanulók vannak többen.

A kollégiumok átlagos létszáma, képzési formák szerint

képzési típus	átlag fő	N
többség érettségiző	122,6	121
többség szakmunkás	108,9	68
összesen	117,7	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégiumi vezetők közel fele (46%-a) szerint intézményük a környék legjobbjai közé számít, 52%-uk szerint közepes minőségű, és mindössze 2%-uk vélekedett úgy, hogy az általa vezetett intézménynek alacsony a presztízse. Az igazgatók által megítélt intézményi presztízsz szoros kapcsolatot mutat a kollégium típusával. **A gimnáziumi tanulókat is befogadó kollégiumok magasabb presztízzsel bírnak, mint a csak szakmai tanulókat befogadók.** És minél több érettségit adó képzésbe járó tanuló lakik a kollégiumban, annál magasabbnak ítéli az igazgató az intézmény presztízst.

Az intézmény presztízse a tanulók képzési típusa szerint %-ban

a kollégium típusa	érettségiző többség %	szakmunkás többség %	összes N
legjobbnak számít	48,3	42,9	86
közepes	51,7	57,1	100
	100,0	100,0	186

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

2. Tárgyi feltételek

A szakmai iskolák kollégiumainak túlnyomó többsége (97%) a szakképző iskolával közös igazgatású, és kétharmada közös telken is áll az iskolával, esetleg egy épületen belül használják az egyik szárnyat kollégiumnak. Az iskolákkal egy épület-együttesben működő kollégiumoknak nem csak az az előnyük, hogy többnyire eredetileg is kollégium céljára épültek, hanem az is, hogy a kollégistáknak délután is lehetőségük nyílik az iskola termeinek (pl. könyvtár, számítógépes terem, tornaterem, sportpálya, stb.) és berendezéseinek használatára.

A szakmai iskolák kollégiumainak egy másik része önálló épületben működik. Ezekben az esetekben gyakori, hogy az épület eredetileg nem kollégium céljára épült (pl. kastély, börtön, művelődési ház, vagy laktanya volt, stb.), ami nemcsak az épület célszerűtlen belső szerkezetén, hanem többnyire leromlott állapotán is meglátszik. Az „önálló” kollégiumi épületek esetében a leggyakoribb, hogy az oktatási intézményeket érintő átszervezések és költöztetések eredményeképpen került a kollégium jelenlegi, többnyire nem egészen ideális helyére. Ugyancsak az „önálló” kollégiumi épületek esetében a leggyakoribb az is, hogy a kollégistáknak hosszabb utat kell megtenniük ahhoz, hogy iskoláikba elérjenek.

A kollégiumok háromnegyede egy épülettel rendelkezik, egy-negyede pedig több épületben működik. A kollégiumok igazgatói szerint **az épületek több mint fele felújításra szorul, közel egyharmaduk közepesen karbantartott, és mindössze egynegyedük tekinthető jól karbantartottnak.** Központi felújítási költségek híján a kollégiumok egy része pályázati pénzekből, vagy innen-onnan származó megtakarításokból próbálja elvégeztetni a felújítási, tatarozási munkákat, ami lényegében azt jelenti, hogy az adott épület olykor éveken keresztül folyamatos felújítás alatt áll.

A jelenlegi rossz állapot általában a hosszú ideig tartó elhanyagoltság, és a karbantartások hiányának következménye. A nevelőtanárokkal készült interjúkban jó néhány, az alábbihoz hasonló leírás olvasható.

„Ami felszerelésünk van, mindent ki kellene dobni a fenébe, és újat venni. Nem ilyen, hogy itt kijavítjuk a foltot, meg ott kijavítjuk, meg bemeszeljük egy kicsit, hanem úgy egyszer tisztességesen rendbe kellene hozni. Az már nem állapot, hogy az egyik tusolóban azért nem lehet tusolni, mert rossz a szigetelés és lefolyik a konyhába a víz.” (nevelőtanár)

„A vizes blokkjaink is elavultak, a födémek közötti szerkezet átázik. A nyílászárók cserére szorulnak, a vizesblokkok felújításra szorulnak. Látszik, hogy az elmúlt 20 évben felújításra nem fordítottak pénzt, nem volt rá keret. Mindig minimális pénzüsszeget kaptunk, amit elvitt a bér és az energia költség.” (nevelőtanár)

Különösen „érettnek” látszanak a felújításra azok az épületek, amelyek eredetileg nem kollégium céljára épültek (kastély, munkásszálló, laktanya, stb.), s amelyeknek a felújítása jelentős ráfordításokat igényelne. A kollégiumok épületeinek állapota településtípus és régió szerint nem mutatott jelentős eltérést, viszont azt tapasztaltuk, hogy a helyi önkormányzati fenntartású kollégiumok vannak a legrosszabb, míg a nem önkormányzati (alapítványi, egyházi) fenntartásúak a legjobb állapotban.

A diáktotthon épületeinek állapota az intézmény fenntartója szerint

az intézmény fenntartója	az épület felújításra szorul		összesen
	igen	nem	
helyi önkormányzat	61	42	103
%	59,2%	40,8%	100,0%
megyei önkormányzat	31	30	61
%	50,8%	49,2%	100,0%
nem önkormányzati	9	16	25
%	36,0%	64,0%	100,0%
N	101	88	189
%	53,4%	46,6%	100,0%
az intézmény fenntartója	az épület jól karbantartott		összesen
	igen	nem	
helyi önkormányzat	21	82	103
%	20,4%	79,6%	100,0%
megyei önkormányzat	15	46	61
%	24,6%	75,4%	100,0%
nem önkormányzati	13	12	25
%	52,0%	48,0%	100,0%
N	49	140	189
%	25,9%	74,1%	100,0%

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az adatokból az is kiderült, hogy **a szakmunkástanulókat befogadó kollégiumok rosszabb állapotban vannak, mint azok, ahol többségükben szakközépiskolások és gimnazisták laknak**, és minél nagyobb létszámú egy kollégium, annál valószínűbb, hogy rossz állapotban van az épülete.

Az épületek állapota és az intézmény presztízse is szoros összefüggést mutat, a vezetők intézményeik színvonalát az épületek állapotával is méri. A felújításra szoruló kollégiumokat gyakrabban tekintik közepes minőségűnek, míg a jól karbantartottakat magasabb presztízsnak.

A kollégiumok működtetésének egyik fő célja, hogy a gyerekeknek **kényelmes, kellemes, és esztétikus lakáskörülményeket** biztosítson. Azt tapasztaltuk, hogy ennek a célnak jelenleg a szakképző iskolák kollégiumai közül alig néhány képes megfelelni.

A diákotthon épületeinek állapota a kollégium típusa és mérete szerint

típus	az épület felújításra szorul		összesen
	igen	nem	
többség érettségiző %	62 51,7%	58 48,3%	120 100,0%
többség szakmunkás %	39 56,5%	30 43,5%	69 100,0%
összesen N	53,4% 101	46,6% 88	189
méret	az épület felújításra szorul		összesen
	igen	nem	
50 alatt	15 41,7%	21 58,3%	36 100,0%
50-100	31 52,5%	28 47,5%	59 100,0%
101-150	21 48,8%	22 51,2%	43 100,0%
150 fölött	33 67,3%	16 32,7%	49 100,0%
összesen N	53,4% 100	46,6% 87	187

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégiumok legalapvetőbb helyiségei a **hálósobák**. A kollégisták közérzetét és életmódját jelentős mértékben meghatározza, hogy a helyiségekben mekkora a zsúfoltság. A gyereklétszám csökkenése miatt az utóbbi években a legtöbb kollégiumban megszűnt a zsúfoltság, vagyis kevesebben laknak egy szobában, mint a korábbi években. Ennek ellenére néhány kollégiumban még mindig vannak ún. „nagy hálósobák”, van olyan kollégium, ahol túl sok gyerek használ egy fürdőszobát, a kollégiumok 13%-ában nincs közös tanulásra alkalmas helyiség, és a kollégiumok egyötödében nincs olyan helyiség, amely közösségi együttlétekre, a szabadidő közös eltöltésére alkalmas lenne.

A hálósobák férőhelyei az általunk vizsgált kollégiumokban 2 és 17 között szóródtak, **a legtöbb kollégiumban (68%) 4-6 ágyas szobákban laktak a gyerekek. Egy hálósobára átlagosan 5 tanuló, egy fürdőszobára átlagosan 10 tanuló, egy tanulószobára átlagosan 28 tanuló, egy közösségi helyiségre (klubsobára) pedig átlagosan 32 tanuló jutott.**

A kollégiumi helyiségek férőhelyei

	átlag fő	N
hálósobai férőhelyek átlaga	5,2	186
fürdőszobai férőhelyek átlaga	9,6	175
tanulószobai férőhelyek átlaga	27,7	173
közösségi tanulói férőhelyek átlaga	32,0	172

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A helyiségek férőhelyeit illetően a tanuló összetétel szerint nem tapasztaltunk különbségeket, de az kiderült, hogy minél nagyobb létszámú a kollégium, annál inkább zsúfoltak az egyes helyiségei. A 150 tanulónál többet befogadó kollégiumokban pl. átlagosan 13 gyerek jutott egy fürdőszobára, 36-an jutottak egy tanulószobára, és 37-en egy közösségi helyiségre.

**A kollégiumi helyiségek férőhelyei a kollégium tanulólétszáma szerint
(helyiség/fő)**

kollégiumi létszámok	hálószoba	fürdőszoba	tanulószoba	közösségi helyiségek
50 fő alatt	5,86	8,03	24,91	20,50
50-100	5,15	7,62	24,37	34,7
101-150	5,24	10,51	36,44	32,9
150 fölött	4,81	13,19	26,32	36,9
összesen	5,23	9,65	27,78	32,1
N	188	158	156	175

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégiumokban lakó tanulók közérzete természetesen nem csak attól függ, hogy milyen minőségű épületekben laknak, és hányan osztoznak egy-egy helyiségen, hanem attól is, hogy milyen bútorok és tárgyak között élnek. A nevelőtanári interjúkból az derült ki, hogy a hálószobák **bútorzata és berendezési tárgyai nagyon vegyes színvonalúak**. Vannak olyan kollégiumok, ahol még mindig emeletes vaságyakon alszanak a gyerekek, de olyanok is vannak, ahol kényelmes heverőkkel bútorozták be a szobákat. Viszonylag kevés olyan kollégium van, ahol a hálószobákban tanulásra alkalmas íróasztalokat is elhelyeztek, ahol a gyerekek olvashatnak vagy tanulhatnak. A legtöbb kollégiumi hálószobából hiányoznak a gyerekek kényelmét szolgáló kiegészítő berendezések (éjjeliszekevény, éjjeli lámpa, polcok, stb.), és hiányoznak a hálószobák esztétikai kiegészítői (szőnyeg, függöny, stb.) is. Az interjúkban erről az alábbi beszámolók olvashatók:

„A gyerekeknél az ágyak fölött a külön kis világítás nincsen meg, a könyvespolc nincsen meg. Jó lenne a szobákba szőnyeget berakni, a falra valami képeket. Most olyan képek vannak a falon, hogyha a gyerekek hoznak otthonról különböző képeket, meg amit hoznak, azzal díszítik a szobáikat. Nagyon fontos volna, hogy a gyerekek otthonosan éreznék magukat. Vagy a folyosókra normális szőnyeget kirakni, mert jelen pillanatban semmilyen nincsen rajta.” (nevelőtanár)

„Nem tudjuk megoldani, hogy legyen egy lámpája, nem tudjuk megoldani azt, hogy legyen egy szőnyegje, nem tudjuk megoldani azt, hogy legyen egy asztal, ami mellé a szobában leül. Mert a szobában bent van a 4 db ágy, és annak idején én három évvel ezelőtt szereztem nekik asztalt, csináltattam asztalokat, amik jelen pillanatban már olyan állapotban vannak, hogy a Jóisten tartja meg jó esetben őket. Ágyneműtartások voltak az ágyaink, amíg szét nem rohadtak. Most csináltattam hozzájuk új ágyneműtartót pályázati pénzből.” (nevelőtanár)

„A fiúknál tíz, tizenkét ágyas szobák vannak. Bűdös van, nagyon lepusztult az egész, de nem lehet mit csinálni. A takarítók mindig hipóznak, meg minden, de hiába. És ez nem a fiúk trehánysága miatt van.” (nevelőtanár)

A kellemes, kényelmes és esztétikus lakásfeltételekhez természetesen a **tisztálkodási lehetőségek** is hozzá tartoznak. A szakképző iskolák kollégiumai ebben a tekintetben még a hálósobáknál is kedvezőtlenebb feltételekkel rendelkeznek. A legtöbb kollégiumban kevés a fürdőszoba (átlagosan 10 gyerekre jut egy), a berendezések pedig rossz minőségűek, és rossz műszaki állapotban vannak.

A bentlakó gyerekeknek valamennyi kollégium biztosít **étkezési lehetőséget**, de az éttermek (vagy étkezők) általában nem a kollégium, hanem az iskola épületeiben vannak. A napi háromszori fő étkezésen kívül azonban a kamasz korú kollégista gyerekeknek kiegészítő étkezési lehetőségre (tea-konyhára) is szükségük van. Nem minden kollégium rendelkezik ilyen helyiséggel, de ahol van, ott is hiányos a felszerelés (nincs hűtőszekrény, mikrohullámú sütő, stb.) és a berendezés (asztal, székek, stb.)

A kollégiumok fontos funkciója az is, hogy nyugodt **tanulási körülményeket**, és kellemes **szabadidős elfoglaltságokat** biztosítson a bentlakó gyerekeknek. Ehhez képest a kollégiumok 13%-ában (általában az eredetileg más célra szánt épületekben) egyáltalán nincs tanulószoba. A kollégiumok egy ötödében pedig nincs közösségi együttlétre alkalmas terem, a gyerekek legfeljebb a folyosó végében nézhetnek Tv-t, fogadhatnak vendégeket, vagy beszélgethetnek egymással.

A kollégiumok bútorzatának és felszerelésének a cseréjét ill. korszerűsítését az intézmények saját erőből, pályázati úton igyekeznek biztosítani. Ebből következően igen nagy különbségeket tapasztaltunk a berendezési tárgyak minőségében és mennyiségében is. Tapasztalataink szerint ez részben attól függ, hogy a kollégiumok vezetői mekkora energiát fektetnek a szükséges támogatások megszerzésébe, részben pedig attól, hogy a kollégiumok mellett működő „anyaiskolák” és a fenntartók mennyire képesek és hajlandók anyagilag támogatni a kollégiumot.

Az egyik nevelőtanár a következőképpen foglalta össze több évtizedes tapasztalatait a kollégiumok berendezésére és felszereltségére vonatkozóan.:

„Míg a 60-as 70-es években a gyerekek kollégiumi elhelyezésében az otthoni állapothoz képest minőségi javulás volt, most már fordított a helyzet. Az otthoni állapotok minőségileg lényegesen jobbak, mint a kollégiumi elhelyezés. Otthon ugye most már mindenkinek külön szobája van, itt viszont négy, hat, illetve tíz ágyas szobákban vannak elhelyezve. Szerintem 5-10 éven belül nem veszik igénybe a kollégiumunkat a gyerekek, ha ilyen állapotok maradnak.” (nevelőtanár)

Azt tapasztaltuk, hogy az igazgatók **sokkal elégedettebbnek mutatkoztak a kollégiumi helyiségek berendezésével, mint az épületek álla-**

potával. Válaszaik szerint a tanulószobák berendezésével voltak a legtöbben elégedettek (86%), és a hálószobák, valamint a fürdőszobák berendezéseivel a legkevesebben (72%).

Helyiségek berendezésének színvonala az igazgatók szerint

berendezések színvonala	%	N
hálószoba berendezés		170
megfelelő	72,4	
nem megfelelő	27,6	
fürdőszoba berendezés		168
megfelelő	72,6	
nem megfelelő	27,4	
tanulószoba berendezés		155
megfelelő	85,8	
nem megfelelő	14,2	
közösségi helyiségek berendezése		144
megfelelő	77,8	
nem megfelelő	22,2	

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az adatokból az derült ki, hogy elégedetlenebbek az igazgatók a hálószobák és a tanulószobák berendezéseivel azokban a kollégiumokban, ahol az érettségit adó képzésben résztvevő tanulók vannak többen, míg a fürdőszobák és a közösségi helyiségek berendezései esetében nem tapasztaltunk ilyen különbséget.

Helyiségek berendezése az intézmény típusa szerint %-ban

berendezések színvonala	többség érettségiző	többség szakmunkás	összes (N)
hálószoba berendezés			
megfelelő	70,5%	74,6%	126
nem megfelelő	29,5%	25,4%	49
fürdőszoba berendezés			
megfelelő	71,4%	72,1%	124
nem megfelelő	28,6%	27,9%	49
tanulószoba berendezés			
megfelelő	83,8%	89,1%	137
nem megfelelő	16,2%	10,9%	23
közösségi berendezés			
megfelelő	77,0%	79,6%	116
nem megfelelő	23,0%	20,4%	33

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A helyiségek berendezéseinek színvonala a kollégium méretétől sem független. Azt tapasztaltuk, hogy ebben a tekintetben is a nagyobb lét-

számú kollégiumok vannak rosszabb helyzetben. Vagyis minél kevesebb tanuló lakik egy-egy kollégiumban, annál elégedettebbnek mutatkoztak az igazgatók a helyiségek berendezésével.

Helyiségek berendezése az intézmény mérete szerint %-ban

berendezések színvonala	50 alatt	50-100	101-150	150 fölött	összes (N)
hálószoza berendezés					
megfelelő	83,8	69,5	61,1	73,2	124
nem megfelelő	16,2	33,1	38,9	26,8	49
tanulószoza berendezés					
megfelelő	97,0	85,3	77,1	84,6	135
nem megfelelő	3,0	15,7	22,9	15,4	23
ebédlő berendezés					
megfelelő	95,0	83,7	81,3	100,0	116
nem megfelelő	5,0	16,3	18,8	0	14

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégiumok berendezéseit az ott lakó **tanulók sokkal szigorúbban ítélték meg, mint az igazgatók. Alig egyharmaduk mutatkozott elégedettnek** a hálósobák és a közösségi helyiségek berendezésével, és alig egynegyedük találta megfelelőnek a fürdőszobát.

A kollégium helyiségeinek berendezésével elégedett tanulók aránya (az összes tanuló %-ában)

helyiségek	képzési forma		
	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
hálószoza	31,8%	34,2%	32,6%
fürdőszoba	22,9%	27,2%	24,3%
tanulószoza	34,1%	43,9%	37,3%
közösségi szoba	30,8%	36,7%	32,7%
számítógépes szoba	41,2%	45,4%	42,5%
könyvtár	40,1%	45,7%	41,9%
tornaterem	33,8%	43,6%	36,9%
ebédlő	29,0%	40,6%	32,8
N	1056	512	1568

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003

A kollégiumok berendezésének és felszereltségének hiányosságai az elégtelen finanszírozási helyzetből következnek. Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy mire nem jut elég pénz a kollégiumban, több mint négyötödük kevesellte a pénzt a berendezésekre és a technikai fejlesztésekre, és majdnem háromnegyedük kevesellte a pénzt az épület felújításra. Emellett majdnem kétharmaduk kevesellte a pénzt a pedagógusok jutalmazására és a tanulók szociális támogatására is.

Mire nem jut elég pénz (az összes intézmény %-ában)

nem jut pénz	%
alpműködésre	12,2
felújításra	72,9
technikai fejlesztésre	85,1
a szolgáltatás számának bővítésére	46,8
a szolgáltatás színvonalának javítására	51,6
pedagógus továbbképzésre	22,3
a pedagógusok jutalmazására	65,4
szociális célokra	60,6
egyéb (a tanulók jutalmazása)	3,2

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ha a súlyos finanszírozási gondok előfordulását a kollégiumok egyéb jellemzői szerint is megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy anyagi szempontból a budapesti kollégiumok vannak a legjobb helyzetben. Az átlagosnál többen panaszkodtak az alpműködésre fordítható alacsony támogatásról a megyeszékhelyi és a nagylétszámú kollégiumok igazgatói közül. Az átlagosnál többen panaszkodtak az épület felújítások elmaradásáról a központi térség és az észak-keleti régióhoz tartozó kollégiumok vezetői közül, valamint a helyi önkormányzatok által fenntartott, nagylétszámú és a főként szakmunkástanulókat befogadó kollégiumok igazgatói közül. A berendezésekre fordítható támogatásokat viszont főként a dél-dunántúli kollégiumokban, a községekben működő kollégiumokban és a nagylétszámú kollégiumokban hiányolták.

Hogy a berendezések korszerűsítése és az épület felújítás milyen súlyos gondot jelent, azt az is bizonyítja, hogy amikor azt kérdeztük a kollégiumi igazgatóktól, hogy a tárgyi feltételek szempontjából mi jelentette a számukra ebben az évben a legsúlyosabb problémát, az igazgatók majdnem **háromnegyede (73%) említette a gondok között a kollégium berendezéseinek korszerűsítését, és majdnem 60%-uk az épületek felújításának problémáját.**

A finanszírozási gondok gyakorisága a kollégiumok egyéb jellemzői szerint

	alapműködés	felújítás	technikai fejlesztés
Régió			
Dél-Dunántúl	6,9%	69,0%	96,6%
Nyugat-Dunántúl	13,8%	55,2%	65,5%
Központi	14,3%	81,0%	85,7%
Északkelet	14,0%	88,0%	88,0%
Délkelet	13,2%	73,6%	88,7%
Főváros		16,7%	66,7%
Település			
főváros		16,7%	66,7%
megyeszékhely	17,0%	74,5%	78,7%
város	11,1%	75,9%	87,0%
kisváros	10,6%	77,3%	86,4%
község	13,3%	60,0%	100,0%
Fenntartás			
helyi önkormányzat	12,6%	83,5%	84,5%
megyei önkormányzat	11,5%	65,6%	86,9%
nem önkormányzati	12,5%	45,8%	83,3%
Befogadóképesség			
50 alatt	5,6%	61,1%	77,8%
50-100 között	10,0%	75,0%	88,3%
101-150 között	14,3%	71,4%	78,6%
150 fölött	18,8%	79,2%	91,7%
Kollégium típusa			
érettségiző többség	13,3%	70,8%	85,8%
szakmunkás többség	10,3%	76,5%	83,8%
Összesen	12,2%	72,9%	85,1%
N	188	188	188

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Mi jelentette a legnagyobb problémát ebben az évben (tárgyi feltételek)

probléma	N	a válaszok %-ában	az esetek %-ában
az épületek karbantartása	109	32,8	59,6
az intézmény finanszírozásának biztosítása	48	14,5	26,2
a tárgyi feltételek korszerűsítése	133	39,8	72,7
a szolgáltatások minőségének biztosítása	42	12,7	23,0
összesen	332	100,0	181,5

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

3. Nevelőtanárok

Az általunk vizsgált kollégiumok **összesen 1187 pedagógust foglalkoztatnak**, egy intézményben átlagosan hét tanár dolgozik. A tanárok túlnyomó többsége (97%-a) főállású. A kollégiumi nevelőtanárok között **a férfiak aránya 56%**. Az interjúkból az derült ki, hogy a nevelőtanárok döntő többsége első generációs értelmiségi. Szüleik többnyire parasztok vagy munkások voltak. Elvértve akad a szüleik között egy-két tisztviselő vagy tanító. Szinte valamennyien komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy diplomát szerezzenek, vagyis többségük konfliktusokkal és erőfeszítésekkel terhelt mobilitási utat tett meg.

Életkori jellegzetességek átlagai (intézményi átlag fő)

	30 év alatt	30-50 év között	50 év fölött
Régió			
Dél-Dunántúl	0,62	2,55	2,55
Nyugat-Dunántúl	0,9	3,7	2,47
Központi	1,1	2,05	3,0
Északkelet	1,45	3,12	1,82
Délkelet	1,30	2,17	1,76
Főváros	1,67	4,0	1,5
Település			
főváros	1,67	4,0	1,5
megyeszékhely	1,21	2,85	3,0
város	0,82	2,62	2,09
kisváros	1,43	2,24	1,61
község	0,84	3,06	2,13
Fenntartás			
helyi önkormányzat	1,14	2,63	2,25
megyei önkormányzat	1,16	2,35	2,05
nem önkormányzati	1,24	3,56	1,88
Befogadóképesség			
50 alatt	0,68	1,59	1,1
50-100 között	0,98	1,77	1,42
101-150 között	1,14	3,12	2,37
150 fölött	1,76	4,10	3,65
Kollégium típusa			
érettségiző többség	1,31	2,75	2,17
szakmunkás többség	,91	2,51	2,07
Összesen	1,16	2,66	2,14
N	191	191	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A tanárok többsége az **idősebb korosztályhoz tartozik**. Mindössze egyötödük 30 év alatti, tanárok közel fele (45%) középkorú, és több mint egyharmaduk 50 év feletti. Azt tapasztaltuk, hogy az átlagosnál is több az idősebb nevelőtanár a megyeszékhelyi kollégiumokban és a nagylétszámú kollégiumokban.

Mivel „nevelőtanári” képzettség a pedagógiai szakmákon belül nem létezik, a nevelőtanárságra nem képezik az embereket, hanem pályájuk során „alakulnak” nevelőtanárrá. Interjúalanyaink közül fiatal korában senki sem „készült” nevelőtanárnak, valamennyi esetben „az élet hozta úgy”, hogy nevelőtanár lett belőlük. A szakmai iskolák kollégiumainak nevelői ezért tanulmányaik és foglalkozási pályájuk szerint is igen **„vegyes” összetételű csoportot** alkotnak. Eddigi pályájuk alapján két nagy csoportba sorolhatók.

Az egyik (kisebb létszámú) csoportba azok a nevelőtanárok tartoznak, akik **fiatalok**, néhány évvel ezelőtt végeztek valamelyik felsőfokú intézményben, többnyire valamilyen tanári szakon. Ők általában kényszerűségből vállaltak nevelőtanári állást, mert a szakmájukban nem tudtak elhelyezkedni. Jellemző rájuk, hogy a nevelőtanárság mellett továbbtanulnak (előfordul, hogy a pedagógus szakmától távol eső egyetemeken), és hosszú távon ennek megfelelő, jobb állásokat remélnék.

A nevelőtanárok egy másik (lényegesen nagyobb) csoportjába az **idősebb, tapasztaltabb tanárok tartoznak**. Jellemző rájuk, hogy nem nevelőtanárként kezdték a pályájukat, és ők is valamilyen kényszerhelyzet folytán kerültek jelenlegi munkahelyükre. Közöttük is két nagy csoport különböztethető meg.

Az egyik csoportba azok a nevelőtanárok tartoznak, akik pedagógus végzettséggel rendelkeznek, és **korábban is tanárok voltak**, de valamilyen oknál fogva (pl. lakóhely változtatás, az iskola átszervezése, korábbi munkahelyük elvesztése, stb.) nem taníthattak tovább, s ezért vállaltak nevelői állást. Általában pedagógiai főiskolai (tanítóképző vagy tanárképző) diplomával rendelkeznek, ami a kollégiumi nevelőséghez elegendő, de középfokú iskolában nem megfelelő képzettség a tanításhoz. Lényegében ők is kényszerűségből vállalták a nevelőtanárságot, de a legtöbben úgy nyilatkoztak, hogy „megszerették” ezt a munkát, és már nem is akarnak munkahelyet változtatni.

A másik csoportba azok a **szakmai elméleti tanárokból, vagy szakoktatókból** lett nevelőtanárok tartoznak, akik korábban szakmai iskolákban tanítottak, de az iskola profiljának átszervezése, vagy a gyereklétszám radikális csökkenése lehetetlenné tette tanárként való további foglalkoztatásukat. Az ő foglalkozási pályájuk a legváltozatosabb. Gyakori, hogy eredetileg termelőüzemekben dolgoztak, ott szakoktatóként kapcsolatba kerültek az oktatással, majd az iskolák szaktanári állományába kerültek. Többségük eredetileg valamilyen szakmai egyetemet vagy főiskolát végzett (pl. műszaki, agrár vagy közgazdasági végzettsége van), és ezt egészítette ki ké-

sőbb valamilyen pedagógiai (szakmai tanári) végzettséggel. Eredetileg ők sem saját ambíciójukból lettek nevelőtanárok, de mivel többségük már meglett korú, ők sem terveznek a jövőben munkahely változtatást. Pályaképéből következően erre a csoportra jellemző leginkább az „élethosszig tartó” tanulás. Miután többféle foglalkozásuk volt, többféle képzettségi követelménynek kellett megfelelniük, gyakori, hogy munka mellett többféle felsőfokú intézménybe is jártak, és többféle felsőfokú végzettséget szereztek.

Az életutakból az is jól látszik, hogy a pedagógusok a „nevelőtanárságot” általában nem saját szándékukból, hanem **kényszer tényezők hatására** választják, s aztán vagy azért maradnak meg ezen a pályán, mert „megszeretik” ezt a tevékenységet (tehát azonosulnak vele és izgalmas pedagógiai feladatnak tartják), vagy azért, mert egyszerűen csak „beletörődnek” a helyzetükbe és már nincs energiájuk ezen változtatni.

A felsorolt foglalkozási pályákból következik, hogy a szakképző iskolák nevelőtanárai **képzettség tekintetében is igen változatos képet mutatnak**, testnevelő tanártól esztergályosbóli lett szakoktatóig mindenféle képzettséggel rendelkező tanárok megtalálhatók közöttük. Több mint egyegyedük (27,5%) társadalomtudományi, egy-egyötödük természettudományi és szakelméleti, közel egytizedük (8,6%) szakmai gyakorlati, 5%-uk idegen nyelvi, 7-7%-uk készségtárgyi illetve tanítói képzésben vett részt. A 191 kollégiumban mindössze hat olyan tanárt találtunk, aki gyógypedagógus vagy pszichológus végzettséggel rendelkezik.

A kollégiumi tanárok **egyharmada egyetemi, kétharmada pedig főiskolai végzettséggel** rendelkezik. A középiskolai végzettséggel rendelkezők aránya elenyésző (2%). A nevelőtanárok iskolai végzettsége csupán a kollégium típusával mutat kapcsolatot, amennyiben a szakmunkás többségű kollégiumokban az átlagosnál kevesebb az egyetemet végzett nevelőtanár, és az átlagosnál több a középiskolát végzetek aránya.

A nevelőtanárok iskolai végzettsége a kollégium típusa szerint intézményi átlag (fő)

	egyetem	főiskola	középiskola
átlag	2,67	4,66	1,44
szakképző	2,91	4,65	1,20
gimnázium és szakképző	2,16	4,68	1,75
összesen	2,68	4,66	1,4
N	191	191	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A nevelőtanárok esetében a házastársak képzettsége és foglalkozása (csak úgy, mint a pedagógus társadalom alsó, főiskolát végzett régióiban általában) *szorosan illeszkedik a „nevelőtanárságnak” megfelelő társadalmi*

pozícióhoz. A férfi nevelőtanárok esetében ez a **leggyakrabban pedagógus** (óvónő, tanítónő, általános iskolai tanár, stb.) végzettségű feleséget jelent. Elvértve találtunk egy-két ennél magasabb presztízssű értelmiségi foglalkozást (pl. ügyvéd) a feleségek között. Az is elég gyakori, hogy ha a feleség pedagógus, maga is nevelőtanárként dolgozik, vagy ugyanabban az iskolában tanít, amelynek a kollégiumában a férj nevelőtanár. Egy-két esetben az is előfordul, hogy a feleség érettségivel rendelkező gazdasági ügyintéző vagy adminisztrátor.

A nevelőtanárnők esetében a **férjek foglalkozása jobban szóródik**. Találkoztunk a feleségnél magasabb pozíciókat betöltő férjekkel (pl. főiskolai tanár, iskolaigazgató), de viszonylag gyakran előfordulnak felsőfokú végzettségű, vagy középfokú végzettséggel rendelkező vállalkozó férjek is. A feleségek esetében az is gyakori, hogy lakóhely és munkahely választásuk a **férjek karrierjéhez illeszkedik**. (Pl. azért költöznek más településre, és azért vállalnak ott „jobb híján” nevelőtanárságot, mert a férj ott talál kedvezőbb elhelyezkedési lehetőséget.)

A nevelőtanárok többsége (csak úgy, mint az első generációs értelmiségiek és a pedagógusok általában) nagy gondot fordított saját gyerekei iskoláztatására. A még 18 éven aluli gyerekek többsége gondosan kiválasztott gimnáziumba vagy szakközépiskolába jár. A felnőtt gyerekek döntő többsége pedig diplomát szerzett. Gyakori, hogy „divatos” (informatikai, jogi, közgazdasági) diplomával rendelkeznek, de a lányok esetében a pedagógus végzettség is elég gyakran előfordul. A felnőtt gyerekek többsége sikeresen boldogul a pályáján. Egyetlen munkanélkülit sem találtunk közöttük.

Amikor azt kérdeztük a nevelőtanároktól, hogy ennek a pályának mik az előnyei és a hátrányai, a legtöbben saját korábbi iskolai tapasztalataikhoz, ill. iskolákban dolgozó kollegáik munkájához hasonlították a nevelőtanári tevékenységet. Ennek **előnyei között a legtöbben a nevelésre fordítható idő nagyobb mennyiségét és a gyerekekkel való kötetlen együttlét lehetőségét** említették.

„Közvetlenebb viszonyba lehet kerülni a gyerekekkel, egyáltalán több idő kínálkozik ilyen jellegű beszélgetésre, meg arra, hogy olyan problémákról beszéljünk, amire az iskolában nincs idő. Az iskolába a tanterv, a szakmunkásvizsga, az érettségi vizsga annyira kötötté teszi az órákat, annyira sietni, futni, rohanni kell, hogy olyan dolgokról nem lehet beszélni a gyerekekkel, amiről mondjuk a kollégiumban.” (nevelőtanár)

„Jobban szeretem ezt a munkát, sokkal közvetlenebb a kapcsolat a gyerekekkel, itt nem órai szabályozott keretek között találkozunk, többet meg lehet róluk tudni. A munkának a pedagógiai része érvényesül, és nem a szaktárgyi.” (nevelőtanár)

„Ez egy sokkal összetettebb munka. Nem csak abból áll, hogy megtartom az órát, és vége. Itt elsősorban a gyerekek lelkével kell foglalkozni. Éjszaka, délután, vagy akár hétvégén is. Nem mennék el tanítani.” (nevelőtanár)

„Az az előnye, hogy többet tudok foglalkozni a diákokkal. Tehát nem vagyok kötve az órarendhez. Így sokkal jobban megismerem őket.” (nevelőtanár)

„Minden pedagógust aki pedagógiai pályára megy én kollégiumba küldeném először. Tudniillik itt találkozik olyan problémával közvetlenül, amikor nem csak órát ad és hazamegy, hanem a gyerekekkel kell foglalkozni. Tehát az empátia, ha valahol, akkor a kollégiumban fejlődik ki az emberben olyan szintre ami aztán később nagyon üdvös lenne, hogy a másik helyen is előjönne.” (nevelőtanár)

„Itt nem csak konkrét tanári munkát kell csinálni, hanem a gyerekeket nevelni kell, és én úgy gondolom, hogy napjainkban ez az a terület, amire a legkevesbé van idő. Inkább a konkrét anyag átadására helyezik a hangsúlyt, mint a nevelésre. Pedig ez sokszor fontosabb, én szeretem is csinálni.” (nevelőtanár)

„A szépsége meg a nehézsége a nevelőtanári munkának az, hogy a szülőktől átvállaljuk a gyereket. A szülőt nem tudjuk helyettesíteni, de annyit illik adni a kollégiumban, hogy a szülők, és az iskola funkcióit kiegészítsük.” (nevelőtanár)

Ugyanakkor a nevelőtanári beosztás egyértelmű **hátrányai** közé sorolták a **kedvezőtlen munkabeosztást**. Miután a kollégiumban élő gyerekek folyamatos felügyeletet igényelnek, elkerülhetetlen, hogy a nevelőtanárok délutáni és éjszakai műszakban is dolgozzanak. A családos nevelőtanárok számára ez számos komplikációval és családi problémával jár, és sok nevelőtanár éppen emiatt nem vállalja tartósan ezt a megbízatást. Az interjúkban erről a következők olvashatók:

„A kollégiumba vagy csak fiatalok vannak, még házasság előtt, vagy nagyon idősök vannak. Azért ez nagyon nagy leterhelés, állandó délutánosnak, éjszakszaksnak lenni. Ezt vagy már egy megállapodott ember tudja csinálni, vagy aki-nek még nincs családja. De az ugye előbb-utóbb megint pályát módosít, elmegy. Mikor én jöttem, 3 fiatal ment el, én maradtam itt egyedül.” (nevelőtanár)

„Én azt gondolom, hogy ezt mindenki ugródeszkának tekinti. Nem szeretnék én sem véglegesen itt maradni, holott nagyon jól érzem magam. De épp azért, mert család van mögöttem, nem tudnám ezt örökké csinálni. Mert a gyerekeim megsínylik, hogy nem vagyok otthon. Eddig itt nagy volt a vándorlás. Most egy nagyon jó csapat van együtt, azt mondják. Nagyon szeretnék, hogy ha ez így maradna. De hát mindannyian szenvedünk attól, hogy nincs magánélet, nehéz a családdal találkozni, összeegyeztetni. Sok áldozatot kíván a többiek részéről, a családtól.” (nevelőtanár)

„Az a hátránya ennek a munkakörnek, hogy az időbeosztás nem jó, tehát az, hogy a családdal nagyon nehéz összehangolni. Én akkor jövök el, amikor a férjem hazamegy, és azért ez nem kellems.” (nevelőtanár)

A nevelőtanárok éjszakai ügyelet alól való „tehermentesítését” a kollégiumok egy részében úgy oldják meg, hogy állandó éjszakai ügyeletet „felügyelőket” alkalmaznak, ami csökkenti a nevelőtanárok terheit. A másik, meglehetősen gyakori megoldás az, hogy a kollégiumon belül biztosítanak lakást a (többnyire egyedülálló) nevelőtanárok számára, akik az éjszakai

ügyeletet elvállalják. A nevelőtanárok többsége az éjszakai ügyeletnek nehezségein túl is **túlterheltségről** panaszkodott. Ennek a helyzetnek általában többféle oka van:

- A nevelőtanárookra bízott gyerek-csoportok általában **meghaladják azt a létszámot**, ahány gyerekkel szerintük eredményesen foglalkozni lehet. (ez a létszám a nevelőtanárok szerint maximum 20 fő, de ehelyett 25-30 fős csoportok vannak).
- Mivel a nevelőtestületek összetételében gyakoriak a változások, és sok a hiányzó nevelőtanár, a **helyettesítések** miatt a gyakorlatban egy-egy nevelőtanárra több munka hárul, mint amennyi jó színvonalon elvégezhető.
- A nevelőtanároktól **elvárt tevékenységek** meghaladják azt az időkeretet, amennyi munkájukhoz rendelkezésükre áll (általában egyszerre kellene az egész csoportot felügyelniük, és speciális programokat szervezniük, pl. korrepetálás, csoportfoglalkozás, szabadidős programok).
- Mivel a kollégiumok általában nem alkalmazznak speciális képzettséggel (pszichológus, fejlesztő tanár, szociális gondozó, stb.) szakembereket, a rájuk szabott feladatok is a nevelőtanárokra hárulnak, amelyekkel többségük **megfelelő felkészültség hiányában** képtelen megbirkózni.

Többen említették a hátrányok között azt is, hogy a nevelőtanári munka eredményességét sokkal **nehezebb lemérni**, mint az iskolai oktatását.

„Megmondom őszintén, jobban szerettem tanítani, mert ott jobban lehet mérni az embernek a munkáját. Itt nehezebb mérni. Meg egy kicsit a gyerekanyag is megváltozott az utóbbi időben.” (nevelőtanár)

És végül többen a hátrányok közé sorolták azt a „közérzeti” tényezőt is, hogy a nevelőtanári pálya **presztízse alacsonyabb**, mint az iskolában oktató tanároké.

„Nem tartozik az elismert pályák közé. Azt gondolom, hogy nagyon fontos, hogy mi magunkat mennyire vesszük komolyan, mert ha komolyan vesszük magunkat, akkor minket is komolyan fognak venni.” (nevelőtanár)

A nevelőtanári pálya és a kollégium, mint oktatási intézmény presztízse szorosan összefügg. A iskolák vezetőinek és pedagógusainak többsége, a kollégiumot az iskolához képest „másodrendű” fontosságú intézménynek tartja (hiszen ott nem folyik oktatás), és ez magyarázza, hogy gyakran az iskolákban nélkülözhető (vagy feleslegessé vált) tanárokkal töltik fel a kollégiumok nevelőtestületeit. A kollégiumi nevelőtanárságot „kényszerűségből”, „jobb híján”, „átmenetileg” vállaló nevelők alacsony színvonalú pedagógiai tevékenysége pedig tovább rontja a kollégiumok presztízst.

4. Nevelőtestületek

A szakmai iskolák kollégiumaiban a nevelőtestületek **átlagos létszáma 7 fő**, eszerint az átlagosan 118 fős kollégiumokban egy tanárra 18 gyerek jut. De mivel a nevelőtanároknak éjjel-nappal felügyelniük kell a gyerekekre, vagyis „műszak-váltásban” dolgoznak, ez a gyakorlatban általában 25-30 gyereket jelent. A nevelőtanárok szerint ez a magas gyereklétszám egyértelműen rontja munkájuk eredményességét.

A nevelőtanári munka előbb felsorolt hátrányainak köszönhetően a legtöbb nevelőtanári testület állandó változásban van, vagyis **gyakori a cserélődés** a nevelőtanárok között.

„Van egy fiatal kollegánk, akinek más jellegű végzettsége van, élelmiszeripari főiskola, gépész, oda akart elmenni, ezt csak átjáró háznak tekint. Volt itt olyan, aki mezőgazdasági üzemgazdász volt, csak egy évre szánta a dolgot, hát ő el is ment két év után.” (nevelőtanár)

„Vannak olyan kollégáim, akik valahogyan idevetődtek és itt ragadtak, és vannak olyan kollégák, akiknek tudom, hogy messze nem erről álmodtak, csak éppen itt horgonyoznak és várják a megfelelő szelet, hogy továbblépjenek.” (nevelőtanár)

Kutatásunk során is sok olyan kollégiumot találtunk, ahonnan éppen **hiányzott nevelőtanár**. A hiányzó nevelőket általában óraadókkal (pl. éjszakai ügyeletre vállalkozó kisegítőkkal) pótolják. **A kollégiumok igazgatóinak a fele jelezte, hogy intézményében jelenleg is van betöltetlen státusz.** Ez egy-egy intézményben átlagosan a nevelőtanári testület létszámához viszonyítva közel 10%-os hiányt jelent.

A nevelőtanárok hiánya mellett súlyos problémát jelent, hogy a legtöbb kollégiumban **hiányoznak a pedagógiai asszisztensek**. A szakképző iskolák kollégiumai csak elvétve alkalmaznak pszichológusokat, fejlesztő pedagógusokat, szociális munkásokat, holott a legtöbb nevelőtanár szerint erre igen nagy szükség lenne. Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy milyen munkatársakra lenne még szükségük, azt válaszolták, hogy szeretnék megduplázni a pedagógiai asszisztensek számát, és nagy szükségét látnák annak is, hogy a kollégiumokban alkalmazott pszichológusok száma emelkedjen.

Az átlagosnál több nevelőtanár-hiányt jeleztek a dél-dunántúli kollégiumok igazgatói és a nagylétszámú kollégiumok igazgatói.

Hiányzó tanárok átlaga a kollégium jellemzői szerint (intézményi átlag fő)

	nevelőtanár	asszisztens
Régió		
Dél-Dunántúl	1,43	1,00
Nyugat-Dunántúl	1,75	,40
Központi	1,25	1,00
Északkelet	1,17	,83
Délkelet	1,18	,75
Főváros	,50	,50
Település		
főváros	,50	,50
megyeszékhely	1,21	1,00
város	1,29	,60
kisváros	1,24	,40
község	1,71	1,00
Fenntartás		
helyi önkormányzat	1,23	,89
megyei önkormányzat	1,30	,56
nem önkormányzati	1,38	,75
Befogadóképesség		
50 alatt	1,14	,00
50-100 között	1,18	,70
101-150 között	1,20	1,25
150 fölött	1,53	,67
Kollégium típusa		
érettségiző többség	1,24	,58
szakmunkás többség	1,33	,90
Összesen	1,28	,7
N	54	22

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ha a nevelőtanári testületeket az iskolai tantestületekkel hasonlítjuk össze, több tekintetben is jelentős eltéréseket tapasztalunk:

- Sokkal **kisebb a létszámuk**, gyakori, hogy 4-5 emberből, és egy-két óraadóból vagy szerződéses felügyelőből áll a testület.
- Részben a testületek alacsonyabb létszámának, részben pedig a munka „természetének” (mindennapi élet-helyzeteket töltenek együtt, sokkal kötetlenebb formában, mint az iskolai tanárok) köszönhetően **intenzívebb kapcsolat** alakul ki a nevelőtestületekben, mint az iskolai tantestületekben. Több alkalom nyílik arra, hogy ügyes-bajos dolgaikat megbeszéljék, kevésbé válik el a magánélet, és a munkahelyi szerep.
- Ugyanakkor éppen a rendkívül „kötött” időbeosztás miatt (műszakonként váltják egymást) **kevésbé rendszeresen találkoznak**, mint az iskolákban a tanárok (amikor a délelőtti nevelő jön, az éjszakai)

hazamegy). Így a szakmai megbeszélésekre, vitákra, ritkábban kerülhet sor.

- A nevelőtanári testületek képzettség és életút tekintetében is **„vegyesebb” összetételűek**, mint az iskolai tantestületek. Míg ott egy-egy képzési formán belül nagyon hasonlóak az iskolai végzettségek, itt gyakori, hogy egyetemet végzett és pedagógiai képesítés nélküli nevelőtanárok dolgoznak együtt, és az is gyakori, hogy a nevelőtestület egyik fele csupa idős korú kollegából, a másik fele pedig pályakezdőkből áll.

A nevelőtanári testületeknek nem csak az összetétele más, mint az iskolai tantestületeknek, hanem a pedagógusok szakmai együttműködése is különbözik. A kollégiumokban **a szakmai fórumok (értekezletek, viták, megbeszélések) az iskoláknál sokkal esetlegesebben, lazábban (sőt olykor egyáltalán nem) működnek.** Ennek az okai általában a következők:

- A kollégiumok **nevelőtestületei sokkal kisebbek** (átlagosan 7 főből állnak) mint az iskolai tantestületek, tehát közvetlenebbek és intenzívebbek a személyes kapcsolatok, kevésbé van szükség „formalizált” megbeszélésekre.
- A kollégiumi nevelőtanárok **munkabeosztása** (az éjjel-nappali ügyeletek miatt) eltér az iskolai munkabeosztástól, gyakori, hogy „váltják egymást”, tehát viszonylag kevés időt töltenek egyszerre az intézményben, így a formális szakmai megbeszéléseket is komplikáltabb megszervezni.
- A kollégiumokban az ún. „problémák”, amelyekről a nevelőtestület tagjainak beszélnie kell, részben „mindennapi gondok” (a tárgyi körülményekkel, a napirenddel, a programokkal, stb. kapcsolatos kérdések), részben pedig a mindennapok során felmerülő nevelési problémák (pl. szabálysértések, konfliktusok). Ez utóbbiak általában ugyancsak „napi problémaként”, **praktikusan megoldandó feladatként** tematizálódnak, és nem alaposabb tárgyalást igénylő szakmai (nevelési) kérdésekként fogalmazzák meg őket. Formális megbeszélésre legfeljebb akkor kerül sor, ha valamelyik gyerek nagyon súlyos szabálysértést követ el, és „fegyelmi tárgyalást” rendeznek, amelyen pl. a kizárásáról kell dönten. De ilyenkor is inkább egy „gyakorlatilag” eldöntendő kérdésről van szó, mint „általános” nevelési problémáról.
- „Formális” nevelőtestületi megbeszélést tartanak általában akkor is, ha a kollégiumi **„napirend” vagy a magatartási szabályokat összefoglaló „házirend” módosítására** van szükség. Az ilyen alkalmak azonban nagyon ritkák (a legtöbb helyen a napirend és a házirend legfőbb szabályai évtizedek óta változatlanok).

Vagyis kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy jelenleg a kollégiumok nevelőtestületeinek életéből általában **hiányoznak a szakmai megbeszélések és viták „formális” alkalmai**. Ez egyúttal a kollégiumi nevelőtestületek tevékenységének szakmai (nevelési) színvonalát is minősíti. A nevelőtanárok **a kollégiumi „nevelést” sokkal inkább eddigi tudásuk és tapasztalataik alapján végzett „egyéni” gyakorlati tevékenységnek tekintik**, mint közös beszédtemát szolgáltató „együttes” szakmai munkának.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy azoknak a kollégiumi nevelőknek a többsége, akik nem csak átmeneti kereseti lehetőségnek tekintik, hanem komolyan veszik, és jó színvonalon, igényesen végzik a munkájukat, sokkal inkább egy **„jó szülőhöz” hasonlítható**, aki a mindennapok szintjén igyekszik segíteni a gyerekeknek a problémák megoldásában és a konfliktusok kezelésében, de nem érzi szükségét annak, hogy ezeket a problémákat általánosabb szinten, szakmai igényességgel tematizálja.

Erre utalnak azok a magatartás-típusok (vagy nevelési attitűd-típusok) is, amelyekkel a nevelőtanárok között találkoztunk:

Szülő-pótló, elfogadó, támogató, magatartás

Ez a nevelői attitűd a legtöbb esetben az idősebb nevelőtanárnőkre jellemző, akik „tyúkanyóként” vagy „pótmamaként”, esetleg „barátnőként” igyekeznek bizalmas, segítő-támogató viszonyt kialakítani a kollégistákkal.

„Kaptam egy klassz kis csoportot, lányokat, természetesen. Októberre egy olyan szuper kis társaságot tudtam összekovácsolni belőlük, akik megvédték egymást, és végül is majdnem családi volt a viszony. Lehet, hogy nem illik, mert biztos, hogy nem illik, de éjszakákat beszélgettünk végig úgy, hogy ültünk a folyosó végén és jöttek a gyerekek és dumáltunk, és megbeszéltük minden problémájukat. Olyan dolgokat, amiket a szülőkkel nem tudnak megbeszélni.” (nevelőtanár)

„Amikor én bent ülök, egymásnak adják a kilincset. Én nem csak nevelő vagyok, hanem egy kicsit pszichológus, pszichiáter is. Jó néhány gyerek az összes gondját-baját elmondja. Nem mindenki, de a többség. És amikor elmegy a gyerek, és kapok egy olyan levelet, hogy köszöni hogy három évig a pótmamája voltam, azt mondom ezért kell ezt csinálni, mert ez nem kevés. Amikor jönnek a gondjukkal, problémájukkal és azt érzik, hogy el lehet mondani, és tudják azt, hogy amiben tudok segítek nekik, ez nagyon jó érzés.” (nevelőtanár)

„Nagyon sok öngyilkos gyerek volt. Én a 18 év alatt tizenhárom gyereket mentettem meg. Amikor idejöttem, akkor dívott a legjobban, hogy ha valami sikertelenség volt, vagy valami nem tetszett, vagy valamit nem tudott, akkor rögtön önmaga ellen fordult.” (nevelőtanár)

Probléma-megoldó, fejlesztő magatartás

Főként azokra a nevelőtanárookra jellemző, akik elsősorban tanítványaik „fejlesztését” tartják fontosnak, vagyis segíteni szeretnének nekik abban, hogy mind az iskolai tanulmányokban, mind az életben sikeresebbek legyenek.

„Ha azt veszem észre, hogy hallgat rám az a gyerek, és meg tudom győzni arról, ami őt megvigasztalja, vagy pedig a tanulmányi eredménye, ha gyenge, és rávilágítok, hogy mit kellene csinálni, és követi, amit tanácsolok, akkor annak nagyon örülök. De nagyon el vagyok keseredve, ha levegőnek néz, mert erre is van példa. Amikor leülünk, beszélgetünk, akkor szépen hallgat meg bólogat, hogy most már azt fogja csinálni, de csodálkozva veszem észre egy hét múlva, hogy semmi nem változott. És rossz ezt megszokni, hogy erre még csak orvossgót sem látok. Mert én nem adhatok neki egyest, mert így viselkedik, nem tudom megfenyíteni, csak újból elővenni, és újból elővenni, hogy nem jól csinálja.” (nevelőtanár)

Húvösen távolságtartó, közömbös magatartás

Főként azokra a nevelőtanárookra jellemző, akik „átmenetinek” tekintik foglalkozásukat, és nem akarnak túlságosan azonosulni sem az intézmény sem a gyerekek problémáival.

„Nem mondom azt, hogy távolságot óhajtok tartani, de úgy vagyok vele, hogy a magánélet az nem ide való. Ezt próbálom úgy alakítani, hogy nem baj, hogyha ők mindenkinek kitárulkoznak, ez nem probléma, ez nem gond. Aki akarja, elmondja, meghallgatom, de nem muszáj bizonyos mélységbe belemászni. Ez nem szükséges.” (nevelőtanár)

Szigorú, tekintélyelvű, megfélemlítő magatartás

Elsősorban azokra a nevelőtanárookra jellemző, akik akár tudatosan, akár ösztönösen hagyományos, tekintélyelvű nevelési elveket vallanak, és követnek. A kollégium életében a rendszabályok betartását tekintik a legfőbb követelménynek, és ennek igyekeznek mindenféle eszközzel érvényt szerezni.

„Természetes, hogy mint felnőttre felnéznek ránk, és megteszünk mindent, annak érdekében, hogy ez a tekintély fenn is maradjon. Ha a személyes példamutatás eszközével nem élnénk, akkor nem tudnánk őket fegyelmezni. Meg kell szerezni a tekintélyt, személyes példaadással, illetve a hozzájuk való viszonyulással. Az esetek döntő többségében sikerül fegyelmezni a gyerekeket.” (nevelőtanár)

Amikor nevelőik magatartásáról a 11. osztályos tanulóktól érdeklődtünk, az derült ki, hogy **a tanulók bő fele érzi azt, hogy nevelőtanárai foglalkoznak személyes problémáival, és segítséget nyújtanak az iskolai tanuláshoz. A kollégisták 42% -a viszont azt tapasztalja, hogy a nevelőtanárok kizárólag a szabályok betartása felett őrködnek**, és nem foglalkoznak a tanulók problémáival.

**A nevelőtanári magatartás értékelése képzési formák szerint
(az összes tanuló %-ában)**

értékelés	képzési forma		
	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
segítenek a személyes problémákon	53,6%	61,3%	56,2%
segítenek a tanulásban	53,8%	59,8%	55,8%
csak a házirendet felügyelik	44,0%	37,9%	42,0%
N	1066	522	1588

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

Bármilyen nevelői attitűd is jellemezze őket, a nevelőtanárok többsége arról panaszkodott, hogy **nem érzi magát szakmailag elég felkészültnek** azoknak a nevelési (olykor pedagógiai, pszichológiai, stb.) problémáknak a kezelésére, amelyekkel a kollégiumban találkozók.

Ennek részben az az oka, hogy a szakmai iskolák kollégiumaiba kerülő gyerekek társadalmi, szociális összetétele (csak úgy mint a szakmai iskolákban) az utóbbi években igen jelentősen megváltozott. Vagyis a korábbinál sokkal több a hátrányos családi körülmények közül jött, szocializációs problémákkal, és ezek következtében szabálykövetési és beilleszkedési gondokkal küszködő, ún. „nehezen nevelhető” gyerekek.

„Olyan pszichológia szakosokra lenne szükség, akik ezt ellátják. Mert ugyan mi is tanultunk két évig pszichológiát, de ez nem sok. Vagy mentálhigiénés szakemberre lenne szükség. Ez jelent otthoni szülői problémákat, például italozást, ebből eredő anyagi gondokat, egyéb gondokat, tehát lelki sérüléseket. Van családelhagyás, szerelmi problémák. Elmondják, megbeszéljük, próbáljuk megoldani, de nem mindig sikerül.” (nevelőtanár)

Az elfogadó és támogató attitűddel rendelkező (ún. „anyáskodó” típusú és „fejlesztő” típusú) nevelőtanárok esetében jellemző leginkább, hogy sikerül **őszinte és bizalmas kapcsolatot** kialakítaniuk tanítványaikkal. Mivel a szakmai iskolák kollégistáinak nagy része hátrányos helyzetű, vagy valamilyen egyéb szempontból problematikus családban él, a nevelőtanároknak gyakran kell szembesülniük tanítványaik családi gondjaival, szüleikhez fűződő problematikus viszonyával. Gyakori, hogy a konfliktusos családi légkörben élő gyerekek a kollégiumi nevelőkben keresnek felnőtt „támaszt” problémáik megoldásához, vagy legalábbis együttérző felnőttet, aki meghallgatja gondjaikat. Az interjúkban erről a következők olvashatók:

„A gondjaikkal is hozzám jönnek. Akár este is, mert mi itt lakunk a kollégiumban a családdal. Van, hogy hétvégén jönnek. Mert sok a rossz családi hátér. A gyerek jön, és elmondja, mert valakinek beszélni kell róla.” (nevelőtanár)

„Nagyon megbíznak bennünk. Elmondják az otthoni bajokat is. Van akinek alkoholista az apja, őt is azért rakták a kollégiumba, hogy ne lássa a bajokat, ha ez az apa zaklatja az egész családot, az anyát, ordítózik, verekszik. Volt egy kislány, akinek szerelmi bánata volt, egész este mellette ültem, nehogy valami marhaságot csináljon.” (nevelőtanár)

„A családi problémáktól a szexuális életen keresztül mindenféle ügyet bizalommal beszél meg a gyerek, általában négy szemközt. De vannak olyan dolgok, amelyeket csoport szinten szoktunk értékelni. Vannak például az iskolában olyan dolgok, amiket, muszáj valahogyan levezetni, hogy ki tanít, vagy mit nem mondott el, hogy miért kéri a dolgozatot. Tehát az iskolai problémák levezetése, az otthoni problémák levezetése, a barátokkal, barátnőikkel kapcsolatos dolgok megbeszélése. Nagyon sok probléma négy szemközti megbeszélést igényel. Erre sajnos az időnk nagyon kevés. Mert olyan szoros beosztásban dolgozunk, hogy mindenkinek mindig valami egyéb feladata is volna, mint-hogy a gyerekekkel négy szemközt beszélgessen.” (nevelőtanár)

A gyerekek személyes problémáival intenzíven foglalkozó nevelőtanárok részéről általános panasznak számít, hogy a **túlszabályozott kollégiumi napirend és házirend** nem nyújt megfelelő lehetőséget, és nem enged elég időt arra, hogy a nevelőtanárok a gyerekek személyes gondjaival foglalkozhassanak.

Amikor azt kérdeztük, a nevelőtanároktól, hogy milyen az együttműködésük, milyen tekintetben „egyeztetik” a tevékenységüket, és miben vannak a nevelőtestületen belül nézeteltéréseik, konfliktusaik, a legtöbben a **„szabályok”-hoz (napirendhez, házirendhez) való viszonyukat**, ill. az erről alkotott, esetleg egymástól eltérő véleményüket említették (pl. az egyik nevelőtanár engedékenyebb a szabálysértőkkel szemben, mint a másik).

„Alapjába véve megértjük egymást, de természetesen vannak konfliktusok. Elég ha arra gondolok, hogy egységes a követelményrendszer, de ennek a gyakorlatban történő alkalmazása nem teljesen egyformán történik. Hát jó lenne ugye nagyjából igazságosnak lenni, de ahány pedagógus annyiféle, nyilvánvalóan különböző emberek vagyunk, és különböző dolgokat különbözőképpen látunk.” (nevelőtanár)

„Próbálunk egységes elveket megvalósítani és követni. Hát nem zökkenőmentes, mindenhol van, aki megenged ezt-azt, aztán ebből vannak súrlódások. Én úgy vagyok vele, hogy próbálom a házirendet megtartatni, amit elfogadott a diákönkormányzat, meg a diákság nagy többsége. Azt meg kell tartani, mert szilárd meggyőződése, hogy ahol nincs rend és fegyelem, ott nem lehet dolgozni.” (nevelőtanár)

„Az egyik tanár engedékenyebb, lazább, és vannak ugyebár a szigorúbb nevelőtanárok. Van is ebből konfliktus a tanárok között. Mert nem mindenki egyforma ugyebár. De azért kultúráltnak figyelmeztetjük egymást.” (nevelőtanár)

Ebből a helyzetből, és a tudatos pedagógiai tevékenység (a „szakmaiság”) hiányából következik, hogy **a kollégiumok életét meghatározó „szabályrendszer” (Napirend, Házirend) különlegesen felértékelődik**, és a kollégiumi nevelőtanárok tevékenységét alapvetően meghatározó „irányelv” válik. **Ezekre a dokumentumokra hivatkozva a nevelőtanárok többsége nem is próbálkozik különböző nevelési problémák eltérő módon történő megközelítésével, vagy megoldásával, különböző nevelési eljárások kipróbálásával, esetleg a gyerek személyiségéhez szabott nevelési módszerek alkalmazásával, hiszen ilyenkor könnyen előfordulhatna, hogy maga is szembekerül a „rendszabályokkal”.**

A „szabályrendszer” felértékeléséből következik az is, hogy a kollégiumi nevelőtanárok által leggyakrabban megfogalmazott nevelési érték a **„következetesség”**, vagyis a szabályrendszerhez való rendíthetetlen alkalmazkodás, és annak kritikátlan képviselete a tanulók felé.

„Ennek egyetlen módja van, a következetesség, és hogy ugyanolyan követelménnyel álljunk a gyerekek elé, de szerintem ez nem probléma, ez megvalósul. Ezt természetes, hogy mindig kihasználják a gyerekek, ha új tanár jön, azt mondják, hogy „de Zsuzsa néni, ezt nem így szokta”, de erre már előre felkészítettem az új kollégát, hogy hidd el, amit én mondtam, az úgy van, és a gyerekek úgyis ki fogja próbálni, hogy szilencium ne eddig, csak hétig legyen, tehát mindent megpróbálnak. Kipróbálják az új kollégát, az új tanárt, kipróbálják, hogy nála meddig mehetnek el, de ha érzik, hogy következetesek vagyunk, akkor ezt automatikusan abba is hagyják.” (nevelőtanár)

„Amikor az ember azt mondja egy gyereknek, hogy az „fehér”, akkor az „fehér”. És mindent ilyen következetesen be kell tartani a napirendben, és én büntetem őket. Nem kezdtem el azt, amit nagyon sok fiatal kolléga, aki belesik abba a hibába, hogy „elengedi a gyerekeket”, bratyizik, stb. Nekem a mai napig sokkal könnyebb, mint annak a kezdő kollégának, aki elengedte kezdetben a gyerekeket. Mert utána hiába próbál szigorítani, nem sikerül.” (nevelőtanár)

A lényegében évtizedek óta változatlan időbeosztást tartalmazó kollégiumi „Napirend” és a főként tiltásokat tartalmazó, vagyis a magatartási-viselkedési szabályokat összefoglaló „Házirend” következetes betartása, ill. a szabályszegések következetes büntetése, egyértelműen és határozottan **„konzervatív” pedagógiai értékrendet** tükröz. Vagyis annak ellenére, hogy a közoktatásban az iskolák között már szép számmal találunk olyan intézményeket, amelyekben a „gyerekközpontúság” és a „liberális” nevelési elvek dominálnak (amelyeket az intézmények pedagógiai programjaiban meg is fogalmaznak), a szakképző iskolák kollégiumainak többségében **mintha „megállt volna az idő”, és az intézmények makacsul őriznék az évszázados konzervatív nevelési tradíciókat**. Ezekben az intézményekben a „gyerekközpontú”, „liberális” pedagógusi magatartás legfeljebb csak „kivételképpen” jelenhet meg, és az ilyen elveket és gyakorlatot követő nevelőtanár maga is „szabályszegőnek” minősül. Egyikük pl. így fogalmazott:

„Itt a nevelés az alapvető. Az iskolában nyolc órától fél kettőig tanárnő vagyok, itt meg Szilvi. Ez az talán, amit már nem is akarok megváltoztatni. Az osztályom-beli tanulók is tegeznek, mintha csak a nevelőtanárunk lennénk, nem az osztályfőnökük. Az az igazság, hogy nagyon gyerekközpontú vagyok, és elsősorban az ő érdekeiket nézem. Őszintén bevallom, hogy nagyon-nagyon sokszor, nem szoktam beárulni őket.” (nevelőtanár)

A kollégiumi nevelőtanárok többségét jellemző konzervatív nevelési értékrend azonban **korántsem mindig jelent „tudatos” szakmai értékválasztást**. Sokkal inkább arról van szó, hogy a szabályok következetes betartása a pedagógiai ismeretek és a szakmai felkészültség hiánya miatt, „jobb híján” dominálják ezeknek az intézményeknek (és tanáraiknak) a nevelési értékrendjét. Nem véletlen, hogy a negyven meginterjúvolt nevelőtanár között mindössze néhány olyan akadt, aki a kollégium „nevelési tevékenységéről” beszámolva nem csak a szabályokat emlegette, hanem a saját, vagy az intézmény nevelési „értékeit” is megfogalmazta:

„A pontosság, a megbízhatóság, a rendes munka fontos az életben, manapság szinte elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki boldogulni tudjon. Erre próbáljuk a gyerekeket ránevelni. Szokja meg a tisztaságot, a rendet, a megbízhatóságot, a pontosságot, és akkor az lesz számára a természetes, és így fog élni. Megtanulják egymástól az alkalmazkodást is, ami szintén nagyon fontos. Most, hogy a katonaságot eltörlik, ezt is meg kell valahol tanulni.” (nevelőtanár)

„Megpróbálunk a gyerekeknek itt egy olyan alapot adni, hogy talpraesett, önálló kommunikációra képes ember legyen belőlük.” (nevelőtanár)

„Mi konzervatív intézmény vagyunk. Ezt a konzervatív felfogást mi értékként próbáljuk kezelni. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ez találkozik a hozzánk érkező gyerekek szüleinek elképzeléseivel is. Az intézménnyel való elégedettség felmérésére rendszeresen meg szoktuk kérdezni a szülők véleményét. Az egyik legfontosabb értékként jelölik meg a szülők is, e felfogásunkat. Náluk az hagyományos nevelési rendszer tehát érték.” (nevelőtanár)

A fent idézett „tudatos”, értékválasztó és követő nevelői elképzelések ritka kivételnek számítanak. A legtöbb kollégium esetében a nevelőtestületen belüli együttműködés nem nevezhető pedagógus „szakemberek” közös munkájának (amelynek során pl. nevelési elvekről, értékekről, nézetekről, véleményekről eshetne szó), hanem (ahogy ez általában a családokban, a szülőkre jellemző) **az együttműködés is szigorúan „gyakorlat centrikus”**, és kizárólag a mindennapok szintjén jelentkező feladatok megoldására koncentrálnak.

„Szoktunk beszélgetni, úgy egyéni módon. De azért nekem hiányzik a jobb együttműködés. Szóval többet kellene tudnunk egymás munkájáról. Az általános iskolában annak idején úgy volt, hogy havonta volt egy olyan megbeszélés, amikor szóba kerültek a problémás esetek. Itt azért nem tudunk annyit beszélni arról, amiről szerintem egymást informálni kéne. Ez nekem hiányzik.” (nevelőtanár)

„Nem vagyok elégedett ezekkel a megbeszélésekkel, mert ugye nem feltétlenül jut annyi idő egy-egy eset megbeszélésére, mint amennyit talán az megérdemelne. Annak ellenére, hogy viszonylag sűrűn beszélgetünk ilyenekről.” (nevelőtanár)

A nevelőtanárok munkájának színvonala természetesen attól is függ, hogy **milyen munkát várnak el tőlük a vezetők**. A kollégiumi **vezetők több mint fele volt (55%-a) elégedett** a nevelőtestület munkájával. 43%-uk volt részben elégedett, és mindössze két vezetőt találtunk, aki egyértelműen elégedetlennek mutatkozott. Azt tapasztaltuk, hogy az ország keleti részében lévő, városi vagy kisvárosi, magasabb presztízsű, kisebb tanulólétszámot befogadó kollégiumok vezetői elégedettebbek beosztottaikkal, mint a központi régióban működő, községi, és nagylétszámú kollégiumok vezetői.

A nevelőtestülettel való elégedettség jellegzetességei %-ban

	elégedett	részben elégedett	elégedetlen	összes %	összes (N)
Régió					
Dél-Dunántúl	48,3	48,3	3,4	100,0	29
Nyugat-Dunántúl	50,0	50,0		100,0	30
Központi	38,1	61,9		100,0	21
Északkelet	54,9	45,1		100,0	51
Délkelet	67,9	30,2	1,9	100,0	53
Főváros*	5	1			6
Település					
főváros*	5	1			6
megyeszékhely	48,9	51,1		100,0	47
város	65,5	32,7	1,8	100,0	55
kisváros	59,7	38,8	1,5	100,0	67
község	13,3	86,7		100,0	15
Az intézmény presztízse					
magas színvonalú	64,7	35,3		100,0	85
közepes színvonalú	48,5	49,5	2,1	100,0	97
gyenge színvonalú*	1	2			3
Befogadóképesség					
50 alatt	62,2	35,1	2,7	100,0	37
50-100 között	61,0	37,3	1,7	100,0	59
101-150 között	60,5	39,5		100,0	43
150 fölött	42,9	57,1		100,0	49
Kollégium típusa					
érettségiző többség	57,9	42,1		100,0	121
szakmunkás többség	57,9	42,1	2,9	100,0	69
Összesen	55,0	43,0	2,0	100,0	190

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

A nevelőtestületek munkájával való elégedettséget bizonyítja az is, hogy amikor azt kérdeztük a kollégiumok igazgatóitól, hogy ebben az évben mi jelentette számára a leg súlyosabb gondot, mindössze 40%-uk utalt valamilyen nevelőtestülettel kapcsolatos problémára, és ezen belül is a legtöbben (20%) a nevelőtanárok alacsony bérét említették. Ahhoz képest, hogy milyen gyakori a nevelőtanár-hiány (a kollégiumok feléből hiányzik legalább egy nevelő), az igazgatóknak mindössze a 9%-a említette ezt a gondok között, és ahhoz képest, hogy milyen csekély eredményt tudnak elérni a kollégiumi nevelőtanárok hátrányos helyzetű tanítványaik nevelése és tanulmányi felzárkóztatása terén, mindössze az igazgatók 7%-a említette aktuális gondolai között kollegái munkájának gyenge minőségét.

Mi jelentette a legnagyobb problémát ebben az évben (személyi feltételek)

probléma	N	a válaszok %-ában	az esetek %-ában
tanárhiány	16	19,0	8,7
a nevelőtanárok alacsony bére	37	44,0	20,2
a nevelőtanárok nem kielégítő képzettsége	11	13,1	6,0
a nevelőtanárok munkájának minősége	13	15,5	7,1
a nevelőtestületen belüli konfliktusok kezelése	7	8,3	3,8
összesen	84	100,0	39,8

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A nevelőtanárokkal készült interjúk arról győzték meg bennünket, hogy nem csak az intézményeken belül „lazák” a szakmai kapcsolatok, hanem **a különböző kollégiumokban dolgozó nevelőtanárok között is ritkábbak és kevésbé intenzívek a szakmai kapcsolatok**, mint az iskolák pedagógusai között. Jó néhány olyan kollégiumi nevelővel találkoztunk, akinek nem hogy szakmai kapcsolatai nincsenek, de nem is ismer más kollégiumot. Elég sokan voltak olyanok is, akik legfeljebb különböző kollégiumi rendezvények (pl. sport-versenyek) alkalmával találkoznak más kollégistákkal és más kollégiumok nevelőivel. És viszonylag kevés olyan nevelőtanárral találkoztunk, aki szakmai tapasztalatszerzés céljával járt más kollégiumokban. Ez leginkább a kollégium-vezetők esetében fordult elő. Ugyancsak ritkán számoltak be a nevelőtanárok arról, hogy szakmai továbbképzéseken vettek részt, amely alkalmat teremthetett volna más nevelőtanárokkal való megismerkedésre.

Összességében tehát a nevelőtanárok „szakmai élete” meglehetősen „szegényesnek” mondható. A beszélgetések alapján az a benyomásunk, hogy ha a kollégiumokban „rendben mennek a dolgok”, **sem ők maguk, sem vezetőik és intézményeik fenntartói nem tulajdonítanak túl nagy jelentőséget szakmai fejlődésüknek és továbbképzésüknek.**

5. Igazgatók

A vizsgált kollégiumok döntő többsége (97%) az adott szakképző iskolával közös igazgatás alá tartozik. Ez lényegében azt jelenti, hogy ezek **az intézmények gazdasági tekintetben az iskola részei, szakmai tekintetben viszont bizonyos önállóságot élveznek**. A vezetői funkciókat sok esetben úgy alakították ki, hogy az iskola igazgatója egyúttal a kollégium igazgatója is, és a kollégium vezetője (esetleg igazgatóhelyettesként) szakmai szempontból irányítja az intézményt.

Az általunk megkérdezett kollégiumi vezetők **átlagosan 9 éve vezetik intézményeiket. 42%-uk ezt megelőzően a kollégiummal együttműködő szakképző iskola tanára volt. Egyharmaduk dolgozott korábban ugyanebben a kollégiumban nevelőtanárként, 20%-uk máshol volt tanár, 8%-uk pedig nem iskolában dolgozott**. Az igazgatók életútja leginkább abban különbözik a nevelőtanárokéétól, hogy közülük **többen töltöttek már be valamilyen vezetői funkciót** (igazgató, igazgatóhelyettes) a kollégiumhoz tartozó, vagy egy másik szakképző iskolában.

Az igazgatók előző foglalkozása

előző foglalkozás	N	%
itt nevelőtanár	57	32,9
itt tanár	73	42,2
máshol tanár	29	16,8
nem iskola	14	8,1
összesen	173	100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A vizsgált szakképző iskolai kollégiumok igazgatóinak **a többsége (59%-a) férfi, és többségük (56%) egyetemi végzettséggel rendelkezik. A kollégiumi igazgatók átlagéletkora 51 év**.

Férfi igazgatókat az átlagosnál nagyobb arányban találtunk, a megyeszékhelyi és a községi kollégiumok élén, valamint a nagylétszámú, és a szakmunkás többségű kollégiumok élén. Minél nagyobb településen működik egy kollégium, annál valószínűbb, hogy egyetemet végzett igazgató vezet, és ugyancsak az átlagosnál magasabb az egyetemet végzett igazgatók aránya a központi régió kollégiumaiban, valamint a többségében szakközépiskolásokat és gimnazistákat befogadó kollégiumokban. Ha az igazgatók életkorát is összevetjük a kollégiumok egyéb jellemzőivel, az derül ki, hogy minél kisebb településen működik a kollégium, annál fiatalabb az igazgatója (míg a megyeszékhelyeken közel 54 év a vezetők átlagéletkora, addig a községekben csak 48 év), és minél nagyobb létszámmal működik a kollégium, annál valószínűbb, hogy idősebb igazgató irányítja.

A kollégiumok igazgatóinak jellemzői

	N	%
Az igazgató neme		
férfi	111	58,7
nő	77	41,3
Az igazgató iskolai végzettsége		
egyetem	106	56,4
főiskola	80	43,1
középiskola	1	,5
Összesen	189	100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Ha az igazgatók jellemzőit az általuk vezetett kollégiumi nevelőtestületek jellemzőivel hasonlítjuk össze, az derül ki, hogy **az igazgatók között valamivel több a férfi, sokkal több az egyetemet végzett tanár, és lényegesen több az idősebb tanár.** A férfiak, az egyetemet végzettek, és az idősebb tanárok többsége mind a nevelőtestületek mind az igazgatók esetében elsősorban a nagyvárosi kollégiumokra jellemző. A főként szakmunkástanulókat befogadó kollégiumok esetében a nevelőtanárok és az igazgatók között is az átlagosnál több a férfi és több az idősebb tanár, míg a többségében érettségire készülők befogadó kollégiumokban a nevelőtanárok és az igazgatók között is az átlagosnál több az egyetemet végzett.

A vizsgált kollégiumok igazgatóinak összetétele **szakjaik tekintetében a nevelőtanárokhöz hasonlóan vegyes képet mutat.** Egyharmaduk humán szakon végzett, közel azonos (26-28%) a reál és a szakmai végzettségűek aránya, és a vezetők egytizede tanult készség tárgyakat.

A nevelőtestületek és az igazgatók összetételének jellemzői %-ban

	a férfiak aránya a tanárok között	a férfiak aránya az igazgatók között	egyetemet végzettek aránya a tanárok között	egyetemet végzettek aránya az igazgatók között	50 év felettiek aránya a tanárok között	50 év felettiek aránya az igazgatók között
Régió						
Dél-Dunántúl	49,2	62,1	32,9	58,6	38,9	69,0
Nyugat-Dunántúl	56,1	60,0	41,9	57,1	35,8	60,0
Központi	46,9	47,6	41,6	71,4	40,4	42,9
Északkelet	51,5	62,7	36,4	56,0	22,7	64,0
Délkelet	48,2	57,7	42,0	48,1	25,8	59,3
Főváros	56,0	50,0	52,4	66,7	19,5	66,7
Település						
főváros	56,0	50,0	52,4	66,7	19,5	66,7
megyeszékhely	59,8	68,8	41,3	62,5	37,3	75,0
város	49,4	51,9	37,5	51,9	31,0	63,6
kisváros	43,0	54,5	40,1	56,1	25,0	51,5
község	55,9	73,3	30,1	50,0	29,7	40,0
Befogadóképesség						
50 alatt	42,5	61,1	44,8	59,5	27,8	54,1
50-100 között	50,3	47,5	47,8	59,3	25,9	57,6
101-150 között	52,5	51,2	30,9	57,1	33,9	55,8
150 fölött	54,3	75,5	34,0	47,9	33,6	73,5
Kollégium típusa						
érettségiző többség	49,0	57,1	42,7	64,7	27,7	60,0
szakmunkás többség	53,1	61,4	31,2	42,0	33,7	61,4
Összesen	50,4	58,7	39,2	56,4	29,9	60,5
N	189	189	189	189	189	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az igazgató szakjai

szakok	N	a válaszok %-ában	az esetek %-ában
humán	81	32,8	43,1
reál	70	28,3	37,2
szakmai	65	26,3	34,6
készség tárgy	37	10,9	14,4
egyéb	4	1,6	2,1
összes	247	100,0	131,4

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív2003.

Az igazgatók szakmai felkészültségéről nyújt kiegészítő információt, hogy mindössze **44%-uk beszél idegen nyelvet**. Közülük a legtöbben németül (54%) beszélnek, és hasonló arányban vannak az angol és az orosz (29-27%) nyelvet használók. Az igazgatók idegen nyelvtudása kiemelkedően magas a fővárosban (itt valamennyi igazgató tud idegen nyelvet), és az átlagnál valamivel kedvezőbb képet mutat a nyugat-dunántúli kistéle-

pülések, kislétszámú kollégiumaiban. Ezt az eltérést feltehetően a nemzeti-ségi (német) nyelvtudás magyarázza.

Az idegen nyelvtudás jellegzetességei %-ban

	beszél	nem beszél	összes %	összes (N)
Régió				
Dél-Dunántúl	41,4	58,6	100,0	29
Nyugat-Dunántúl	53,3	46,7	100,0	30
Központi	42,9	57,1	100,0	21
Északkelet	43,1	56,9	100,0	51
Délkelet	37,0	63,0	100,0	54
Főváros	100,0		100,0	6
N				191
Település				
főváros	100,0		100,0	6
megyeszékhely	45,8	54,2	100,0	48
város	36,4	63,6	100,0	55
kisváros	41,8	58,2	100,0	67
község	60,0	40,0	100,0	15
N				191
Az intézmény típusa				
érettségiző többség	41,3%	58,7%	100,0	77
szakmunkás többség	50,0%	50,0%	100,0	114
N				191
Befogadóképesség				
50 alatt	56,8	43,2	100,0	37
50-100 között	38,3	61,7	100,0	60
101-150 között	55,8	44,2	100,0	43
150 fölött	32,7	67,3	100,0	49
N				189
összesen	44,5	55,5		191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Azt tapasztaltuk, hogy az idegen nyelv ismerete szoros összefüggést mutat az igazgatók életkorával is. Az idegen nyelvet beszélők átlagosan négy évvel fiatalabbak, mint azok, akik nem tudnak idegen nyelveket.

Az igazgatók **informatikai jártassága valamivel kedvezőbb képet mutat**, mint nyelvtudásuk. A kollégiumok vezetőinek mindössze egytizede nem használ számítógépet. A számítógépet használók több mint fele **(57%) otthon és a munkahelyén is rendelkezik géppel**. Egytizedük csak otthon és további egynegyedük csak a munkahelyen dolgozik számítógépen.

A számítógép-használat az intézmények fenntartója és presztízse alapján is eltérést mutat. A magasabb színvonalú, illetve nem önkormányzati fenntartású intézményvezetők körében jóval gyakoribb az otthoni és munkahelyi számítógép használók aránya.

Míg számítógépet szinte minden igazgató használ, addig **e-mail címmel csak alig kétharmaduk (64%) rendelkezik**. A magasabb presztízsű intézmények igazgatói tíz százalékkal nagyobb arányban rendelkeznek e-mail címmel, mint a közepes vagy gyenge színvonalú kollégiumok vezetői, és a főként érettségizőket befogadó kollégiumok igazgatói is az átlagosnál gyakrabban használják az elektronikus levelezést.

Az informatikai eszközhasználat és a nyelvtudás szintén szoros kapcsolatot mutat, vagyis azok az igazgatók, akik idegen nyelvet beszélnek, nagyobb arányban használják a számítógépet és nagyobb arányban rendelkeznek saját e-mail címmel is.

Az idegen nyelvtudás és a számítógép-használat jellegzetességei %-ban

	beszél idegen nyelvet	nem beszél idegen nyelvet	összes (N)
számítógép-használat			
a munkahelyén	24,7	19,8	42
otthon	11,8	9,4	20
otthon és a munkahelyén	60,0	55,7	110
nem használ	3,5	15,1	19
összes	100,0	100,0	191
e-mail cím			
van	76,8	53,8	120
nincs	23,2	46,2	68
összes	100,0	100,0	188

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az informatikai eszközök használata az igazgatók iskolai végzettségével is összefügg. Az egyetemi végzettséggel rendelkező igazgatók nagyobb arányban használják otthon és a munkahelyen is a számítógépet, illetve rendelkeznek e-mail címmel, mint főiskolai végzettségű kollégáik.

A számítógép-használat jellegzetességei az iskolai végzettség szerint %-ban

	egyetem	főiskola	összes (N)
számítógép-használat			
a munkahelyén	17,9	27,2	41
otthon	8,5	12,3	20
otthon és a munkahelyén	64,2	49,4	108
nem használ	9,4	11,1	19
összes	100,0	100,0	188
e-mail cím			
van	71,2	53,8	117
nincs	28,8	46,3	68
összes	100,0	100,0	185

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Azt tapasztaltuk, hogy a kollégiumi igazgatóktól **elsősorban az intézmény menedzselését** (a tárgyi feltételek és az anyagi támogatások biztosítását) **várják el kollegáik**, ami a jelenlegi körülmények között egyáltalán nem kis feladat. Erre utal az is, hogy amikor azt kérdeztük a kollégiumok igazgatóitól, hogy mi jelentette számukra a legsúlyosabb problémát ebben az évben, az derült ki, hogy a tárgyi feltételek biztosítása okozta a legnagyobb gondot. Közel háromnegyedük szerint a legnagyobb probléma a berendezések korszerűsítése, és 60%-uk szerint az épületek karbantartása is komoly nehézséget jelentett.

Mint már említettük, a nevelőtestülettel kapcsolatban kevesebb problémát érzekeltek az igazgatók, bár egyötödük úgy gondolja, hogy a nevelőtanároknak túlságosan alacsony a fizetése. A tanulókkal kapcsolatban az igazgatók számára a legnagyobb nehézséget a tanulmányi gondok jelentik. Emellett 38%-uk jelezte, hogy gondot okoz a tanulók magatartási problémája, további egyötödük szerint pedig a szülőkkel való kapcsolattartás is nehézségbe ütközik.

Mi jelentette a legnagyobb problémát ebben az évben

probléma	N	a válaszok %-ában	az esetek %-ában
az épületek karbantartása	109	16,1	59,6
az intézmény finanszírozásának biztosítása	48	7,1	26,2
a diákonthoz tárgyi feltételeinek (berendezések) korszerűsítése	133	19,6	72,7
a szolgáltatások minőségének biztosítása	42	6,2	23,0
tanárhiány	16	2,4	8,7
a nevelőtanárok alacsony bére	37	5,4	20,2
a nevelőtanárok nem kielégítő képzettsége	11	1,6	6,0
a nevelőtanárok munkájának minősége	13	1,9	7,1
a nevelőtestületen belüli konfliktusok kezelése	7	1,0	3,8
tanulói férőhely hiány	19	2,8	10,4
a tanulók alacsony létszáma	32	4,7	17,5
a tanulók tanulmányi problémái	103	15,2	56,3
a tanulók magatartási problémái	69	10,2	37,7
a szülőkkel való kapcsolattartás	40	5,9	21,9
összesen	679	100,0	371,0

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A problémák közül a legtöbben hármat jelöltek meg. Az adatok főkomponens elemzése, amely az együttes választásokat mutatja meg, hat csoportba rendezte a problémákat:

- Az első csoportba a tanulókkal kapcsolatos problémák kerültek: tanulmányi és magatartási problémák, illetve a szülőkkel való kapcsolattartás.

- A második csoportot a tanárokkal kapcsolatos problémák alkotják: a tanárhány, a nevelőtanárok alacsony bére, illetve nem megfelelő képzettségük.
- A harmadik csoportba a tárgyi feltételek hiányosságai tartoznak: az intézmény finanszírozásának biztosítása, és az épületek karbantartása.
- A negyedik csoportot konfliktus csoportnak is nevezhetnénk, mivel ide tartozik a nevelőtestületen belüli konfliktusok kezelése, illetve az alacsony tanulói létszám.
- Az ötödik csoportot a tárgyi feltételek további hiányosságai alkotják: a berendezések korszerűsítése és a szolgáltatások minőségének biztosítása.
- Az utolsó csoport a mennyiség és minőség ellentéte, mivel ide tartozik a tanulói férőhely hiány és a nevelőtanárok munkájának minőségével kapcsolatos probléma.

A felmerülő problémákat a kollégiumok jellemzői alapján is megvizsgáltuk:

Régiók szerint öt probléma mutat szignifikáns különbséget. A Dunántúlon és a fővárosban Kelet-Magyarországhoz képest nagyobb problémát okoz a szolgáltatások minőségének biztosítása. A pedagógusok alacsony bérét főként a délkeleti régió igazgatói kifogásolták. A férőhely kapacitás kihasználatlansága főként Dél-Dunántúlon és a központi régióban okoz nehézséget. Ezzel szemben a fővárosban és a Nyugat-Dunántúlon ilyen problémával szinte nem is találkozhatunk. ***A tanulókkal kapcsolatos problémák, mint a magatartási probléma és a szülőkkel való kapcsolattartás leginkább a központi régió kollégiumaiban jelentenek nehézséget.***

Problémák régiók szerint %-ban

régió	szolgáltatások minőségének biztosítása	pedagógusok alacsony bére	tanulók alacsony létszáma	tanulók magatartási problémái	szülőkkel való kapcsolattartás	N
Dél-Dunántúl	37,9	13,8	27,6	34,5	13,8	29
Nyugat-Dunántúl	33,3	13,3	3,3	20,0	13,3	30
Központi	23,8	9,5	28,6	61,9	38,1	21
Északkelet	19,6	15,7	9,8	39,2	13,7	51
Délkelet	3,7	31,5	22,2	35,2	31,5	54
Főváros*	4	2	0	1	0	6
összes %	42,0	19,4	16,8	36,1	20,9	
összes N	22	37	32	69	40	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

A szolgáltatások minőségének biztosítása a városi és kisvárosi kollégiumokban kevésbé okoz gondot, mint a többi településen. A tanulók alacsony létszáma a település méretével mutat kapcsolatot. **A kisvárosokban és a községekben a legnehezebb feltölteni a kollégiumi férőhelyeket, és a községi kollégiumokban a legnehezebb a megfelelő képzettségű tanárok biztosítása is.**

Problémák településtípusok szerint %-ban

településtípus	szolgáltatások minőségének biztosítása	tanulók alacsony létszáma	nevelőtanárok nem megfelelő képzettsége	N
főváros*	4	0	0	6
megyeszékhely	25,0	6,3	0	48
város	18,2	14,5	5,5	55
kisváros	17,9	26,9	6,0	67
község	26,7	20,0	26,7	15
összes %	42,0	16,8	5,8	
összes N	22	32	11	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

Míg a régiók és a településtípusok nem mutattak kapcsolatot a finanszírozási problémákkal, addig a kollégium fenntartója szerint markáns eltéréseket tapasztaltunk. Az önkormányzati intézmények közül a megyei fenntartásúak vannak viszonylag jobb helyzetben. Az épületek karbantartása, az intézmény finanszírozása és a tárgyi feltételek korszerűsítése terén is a helyi önkormányzati fenntartású intézmények helyzete nehezebb. **A nem önkormányzati fenntartású intézményekhez képest közel kétszer, illetve másfélszer több helyi fenntartásban működő kollégium küzd karbantartási és finanszírozási problémákkal.** A tanárok bérével is az önkormányzati fenntartású intézmények igazgatói elégedetlenebbek.

A tanulókkal kapcsolatos problémák közül a férőhely kapacitás alacsony kihasználtsága a megyei önkormányzatok intézményeiben okoz gyakoribb problémát, a szülőkkel való kapcsolattartás pedig inkább a helyi fenntartású kollégiumokban jelent gondot.

Problémák fenntartó szerint %-ban I.

fenntartó	épületek karbantartása	az intézmény finanszírozásának biztosítása	tárgyi feltételek korszerűsítése	szolgáltatások minőségének biztosítása	N
helyi önkormányzat	65,4	31,7	76,0	21,2	104
megyei önkormányzat	51,6	16,1	66,1	27,4	62
nem önkormányzati	36,0	20,0	52,0	12,0	25
összes %	57,1	25,1	69,6	22,0	
összes N	109	48	133	42	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Problémák fenntartó szerint %-ban II.

fenntartó	nevelőtanárok alacsony bére	tanulók alacsony létszáma	szülőkkel való kapcsolattartás	N
helyi önkormányzat	27,0	17,3	26,0	104
megyei önkormányzat	27,7	21,0	17,7	62
nem önkormányzati	4,0	4,0	8,0	25
összes %	19,4	16,8	20,9	
összes N	37	32	40	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az intézmény presztízse szerint az alacsonyabb színvonalú kollégiumokban nagyobb gondot jelent a berendezések korszerűsítése, a tanárok munkájának minősége és a tanulók magatartási problémái, mint a magas színvonalúakban.

Problémák az intézmény presztízse szerint %-ban

fenntartó	tárgyi feltételek korszerűsítése	a nevelőtanárok munkájának minősége	a tanulók magatartási problémái	N
magas színvonalú	60,5	3	30,2	86
közepes színvonalú	76,3	10	41,2	97
gyenge színvonalú*	3		2	3
összes %	69,6		36,6	
összes N	133	13*	68	186

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

A kollégium mérete alapján is jelentős eltéréseket tapasztaltunk. A tárgyi feltételek biztosítása, a karbantartás, a korszerűsítés és a szolgáltatás minőségének biztosítása is a kisebb kollégiumokban kevesebb gondot okoz, mint a nagyobbakban. A tanárhány és a tanárok munkájának minősége is a nagyobb kollégiumokban okoz nehézséget. A tanulók magatartási problémája is hasonló összefüggést mutat. Minél nagyobb egy kollégium, annál több igazgató kifogásolta diákjai viselkedését. A kisebb méretű diákotthonokban inkább a kapacitás kihasználatlansága jelenti a problémát.

Problémák a kollégium mérete szerint %-ban I.

méret	az épületek karbantartása	tárgyi feltételek korszerűsítése	a szolgáltatások minőségének biztosítása	tanárhiány	N
50 alatt	51,4	51,4	5,4	2,7	37
50-100	56,7	73,3	25,0	16,7	60
101-150	46,5	69,8	32,6	7,0	43
150 fölött	71,4	79,6	22,4	4,1	49
összes %	57,1	69,8	22,2	8,5	
összes N	108	132	42	16	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Problémák a kollégium mérete szerint %-ban II.

méret	a nevelőtanárok munkájának minősége	a tanulók alacsony létszáma	a tanulók magatartási problémái	N
50 alatt	2	32,4	21,6	37
50-100	3	25,0	28,3	60
101-150	1	9,3	44,2	43
150 fölött	7	2,0	49,0	49
összes %		16,9	36,0	
összes N	13*	32	68	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A kollégium típusa csak a tanulókkal kapcsolatos problémákban mutat eltérést. **A szakképző kollégiumokban nagyobb gondot jelentenek a tanulók tanulmányi és magatartási problémái, illetve a szülőkkel való kapcsolattartás, mint a gimnáziumi tanulókat is befogadó diákotthonokban.**

Problémák a kollégium típusa szerint %-ban

méret	a tanulók tanulmányi problémái	a tanulók magatartási problémái	szülőkkel való kapcsolattartás	N
szakképző	61,0	41,6	26,0	77
gimnázium és szakképző	49,1	32,5	17,5	114
összes %	53,9	36,1	20,9	
összes N	103	69	40	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A férőhelyek feltöltése tehát leginkább a dél-dunántúli és a központi régió, a kisváros és a községi, önkormányzati fenntartásban működő kis kollégiumokban okoz problémát. A tanulók magatartási és tanulmányi problémái pedig főként az alacsonyabb presztízsű, nagyobb méretű, csak szakképzésben tanulókat befogadó kollégiumokban jelent nehézséget.

6. Szolgáltatások

A kollégiumok szolgáltatásai közé részben **az ott lakó gyerekek tanulását és szabadidejének tartalmas eltöltését biztosító eszközök tartoznak, részben pedig azok a programok, amelyek tudásukat, tájékozódásukat, műveltségüket gyarapítják, és életüket gazdagabbá és kellesebbé teszik.**

Az ilyen céloknak megfelelő eszközök és szolgáltatások egyik legfontosabb fajtáját jelenleg a **számítógépek és az informatikai programok** jelentik. Mivel a tanulók idejük nagy részét a kollégiumokban töltik, a kollégiumok elvileg kiváló helyszínt kínálnak a tanulók informatikai ismereteinek gyarapítására, ill. az informatikai eszközök használatának gyakorlására.

Több kollégiumi nevelő megfogalmazta, hogy a tanulók számára kifejezetten előnyös, hogy ezekben az intézményekben azok a gyerekek is hozzájuthatnak az informatikai eszközökhöz, akiknek erre otthon nagy valószínűséggel nem lenne lehetőségük.

Az is általános vélemény volt a nevelőtanárok körében, hogy az informatikai eszközök használata, a kollégiumi szolgáltatások közül egyértelműen a legnépszerűbbnek számít, vagyis a tanulóknak nagy az érdeklődés az informatikai eszközök iránt, nagyon szívesen töltik a szabadidejüket a számítógépek mellett, és sokkal **inkább „korlátozni”, mint „inspirálni” kell őket a számítógépek használatára.** Az egyik nevelőtanár pl. így összegezte tapasztalatait:

„Azt mondtam, no jól van, most már, mindenki írja le egy papírra, hogy mi az, ami szükséges lenne. A zöme azt írta, hogy legyen számítógép minden szobában, vagy hogy legyen még komolyabb számítógép, nyomtató is. Tehát általában a számítógép volt az, ami érdekli őket.” (nevelőtanár)

Amikor azt vizsgáltuk, hogy milyen számítógép-használati lehetőségek állnak a szakmai iskolák kollégiumaiban a tanulók rendelkezésére, azt tapasztaltuk, hogy valamennyi kollégiumban van olyan számítógép, amelyet a kollégisták használhatnak (előfordul, hogy a számítógépek nem a kollégiumban vannak elhelyezve, hanem a szomszédos iskolában, de oda is bemehetnek a tanulók délutánonként.). Ugyanakkor nagy különbségeket tapasztaltunk abban a tekintetben, hogy hány számítógép és milyen minőségű számítógépek vannak. (Volt olyan kollégium, ahol 3 tanulóra, de volt olyan is, ahol 15 tanulóra jutott egy számítógép.)

A számítógépekkel való ellátottságot az igazgatók többsége sem találta kielégítőnek. Átlagosan 11 számítógép jut egy intézményre (ez a 118-es átlaglétszámmal számolva azt jelenti, hogy **egy számítógépet átlagosan 11 tanuló használ**), és mindössze két nyomtató. Az intézmények 40%-a

rendelkezik fénymásolóval, de fax csak minden ötödik kollégiumban van. Érthető, hogy az igazgatók szerint az intézményeknek legalább ugyanannyi nyomtatóra lenne még szükségük, mint amennyi jelenleg is van, s ha tehetnék, másfélszer annyi fénymásolót és több mint kétszer annyi faxot vásárolnának, mint amennyivel jelenleg rendelkeznek. Számítógép szükségletük pedig a jelenlegi géppark kétharmadát teszi ki, vagyis átlagosan legalább még 7 számítógépre lenne szükségük.

A kollégiumok számítógéppel való ellátottsága alapvetően két dologtól függ: egyrészt attól, hogy milyen iskolához kapcsolódik a kollégium (több számítógépet találtunk azokban a kollégiumokban, ahol főként gimnazisták és szakközépiskolások, mint azokban, ahol főként szakmunkástanulók laknak), másrészt pedig attól, hogy mekkora ambícióval pályázott az iskola és a kollégium az elmúlt években informatikai eszközök beszerzésére.

Az informatikai készségek és lehetőségek terén ma már „vízválasztónak” számít, hogy van-e internet hozzáférésük a tanulók által használt számítógépeknek. Azt tapasztaltuk, hogy vannak olyan kollégiumok, ahol ez már régen nem okoz problémát, de olyanok is akadnak, ahol a tanulók által használt számítógépek nem férnek hozzá az internethez.

Jelenleg **az intézmények egyötödének nincs csatlakozási lehetősége a világhálóhoz.** Internet hozzáférés tekintetében igen jelentős különbségeket tapasztaltunk a kollégiumok között. Ha elfogadjuk a szakembereknek azt az álláspontját, hogy az internet-használatnak igen jelentős szerepe lehet a családból hozott kulturális hátrányok leküzdésében, akkor azt kell megállapítanunk, hogy **éppen azok a diákok nem juthatnak hozzá jelenleg a kollégiumokban az internethez, akiknek erre a legnagyobb szükségük lenne.** Adataink szerint ugyanis az átlagosnál rosszabbul ellátottak ebben a tekintetben a többségükben szakmunkástanulókat befogadó, az ország délkeleti megyéiben működő, a kisebb településeken működő, és a kislétszámú kollégiumok

Mivel az informatikai eszközök használatához szükséges ismereteket és készségeket manapság a szakemberek már a „modern írástudás” eszközeinek tekintik, rendkívül fontos, hogy az ehhez szükséges készségeket a gyerekek nap, mint nap, korlátok nélkül fejleszthessék és gyakorolhassák. Vagyis szükségképpen sokkal jobban fognak fejlődni annak a gyereknek az ilyen irányú készségei, aki korlátlanul, bármikor hozzáférhet ezekhez az eszközökhöz, mint annak, aki csak a hét bizonyos napjain, korlátozott időben férhet hozzá. Ehhez képest azt tapasztaltuk, hogy jelenleg **a szakképző iskolák kollégiumaiban gyakorlatilag nem fordul elő korlátlan számítógép használati lehetőség.**

Az internet használat jellemzői (az összes intézmény %-ában)

	nincs hozzáférés (%)
Régió	
Dél-Dunántúl	13,8%
Nyugat-Dunántúl	23,3%
Központi	23,8%
Északkelet	21,6%
Délkelet	24,5%
Főváros	
Település	
főváros	
megyeszékhely	14,6%
város	22,2%
kisváros	25,4%
község	26,7%
Fenntartó	
helyi önkormányzat	19,4%
megyei önkormányzat	22,6%
nem önkormányzati	24,0%
Befogadóképesség	
50 alatt	45,9%
50-100 között	22,0%
101-150 között	7,0%
150 fölött	12,2%
Kollégium típusa	
érettségiző többség	16,7%
szakmunkás többség	28,6%
Összesen	21,1%
N	190

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A számítógépek használatát részben alacsony számuk miatt kell korlátozni (egy számítógépre átlagosan 11 gyerek jut, tehát szabályra van szükség ahhoz, hogy mindenki sorra kerülhessen), részben **a számítógépek „értékének” védelme miatt** (általában zárható közösségi helyiségekben, számítógépes termekben, tanulószobákban, klubszobákban, könyvtárban helyezik el őket, amelyeket csak tanári felügyelet mellett, meghatározott időben tartanak nyitva, hogy a számítógépeknek nehogy baja essék), részben pedig a kollégiumok belső szabályrendjének **(napirend) betartása érdekében** (szilencium alatt nem lehet használni, villanyoltás után nem lehet használni, stb.) korlátozzák.

Olyan kollégiummal is találkoztunk, ahol **„nevelési eszközként” használják** a számítógéphez való hozzáférés lehetőségét, vagyis jutalmul osztogatják azoknak a tanulóknak, akik jól viselkednek vagy jó tanulmányi eredményeket érnek el, és büntetésképpen „elvonják” ezt a lehetőséget

azoktól, akikkel elégedetlenek. Valószínűleg nem gondolták még végig, hogy az informatikai készségfejlesztésnek esetleg a tanulók érdeklődésének felkeltésére, tanulási kedvük motiválására és ismereteik gyarapítására is pozitív hatása lehet.

„Szoktam olyat csinálni, hogy azt mondom a rosszabb tanulóknak, hogy most nem mehettek be, hanem gyorsan javítsátok ki a rossz jegyeiteket. Abban a pillanatban amikor kijavítottátok, mehettek internetezni. Ezt is egy ilyen nevelési eszközként alkalmazom, mert sokan nagyon szeretnek internetezni.” (nevelőtanár)

Ha tehát a kollégisták „felzárkóztatásának” lehetőségei szempontjából vizsgáljuk az informatikai eszközökhöz való hozzáférés jelenlegi helyzetét, azt állapíthatjuk meg, hogy a kollégisták kétségtelenül **előnyösebb helyzetben vannak, mint azok a hátrányos családi körülmények között, otthon élő társaik, akiknek az otthonában nincs számítógép. Ugyanakkor egész biztosan hátrányosabb helyzetben vannak azokhoz az „átlagos” középosztályi gyerekekhez képest, akik otthon, saját szobájukban, mindenféle felnőtt felügyelet nélkül, bármikor bekapcsolhatják számítógépüket.**

A szakképző iskolákban az informatikai szolgáltatásokhoz viszonyítva a **könyvtári szolgáltatás kifejezetten sűrűnek mondható.** Holott a könyvtárra is ugyanaz vonatkozik, mint ami a számítógépes ismeretekre. A kollégiumban eltöltött szabadidő kifejezetten jó lehetőséget nyújthatna arra, hogy a gyerekek olvassanak, tájékozottságukat, ismereteiket bővíthessék és olvasási készségeiket javíthassák.

Ehhez képest az igazgatók beszámolóí szerint csak **a kollégiumok 58%-ában van egyáltalán valamilyen könyvtár terem.** Ez azonban az esetek többségében csak ún. „kis könyvtár”, amelyben kézikönyveket, szótárakat, stb. tartanak, amelyek a tanuláshoz szükségesek. Gyakori, hogy csak az iskolának van könyvtára, amelyet a kollégisták csak meghatározott nyitvatartási időn belül használhatnak.

Könyvtárral az átlagosnál jobban ellátottak a központi régió és az észak-keleti megyék kollégiumai, a nagyvárosi kollégiumok, és a nagylétszámú kollégiumok.

A könyvtárral rendelkező kollégiumok aránya az intézmény egyéb jellemzői szerint (az összes intézmény %-ában)

	könyvtár
Régió	
Dél-Dunántúl	55,2%
Nyugat-Dunántúl	53,3%
Központi	66,7%
Északkelet	66,7%
Délkelet	48,1%
Főváros	83,3%
Település	
főváros	83,3%
megyeszékhely	64,6%
város	54,5%
kisváros	52,2%
község	66,7%
Fenntartó	
helyi önkormányzat	54,8%
megyei önkormányzat	64,5%
nem önkormányzat	56,0%
Befogadóképesség	
50 alatt	40,5%
50-100 között	56,7%
101-150 között	69,8%
150 fölött	63,3%
Az intézmény típusa	
érettségiző többség	56,2%
szakmunkás többség	61,4%
Összesen	58,1%
N	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Vagyis a szakképző iskolák **kollégiumainak közel fele jelenleg egyáltalán nem használja ki azokat a lehetőségeket, amelyeket egy kollégiumi könyvtár a tanulók neveléséhez, készségfejlesztéséhez és iskolai boldogulásához nyújtani tudna.** Tehát a könyvtári szolgáltatások tekintetében nagy valószínűséggel semmivel sincs jobb helyzetben az a hátrányos helyzetű gyerek, aki kollégiumban él azokhoz képest, akik könyvek nélküli otthonaikban élnek.

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a szakképző iskolák tanárainak és nevelőinek egybehangzó véleménye szerint a szakmai iskolák tanulói keveset olvasnak, gyakran nem is szeretnek, sőt előfordul, hogy nem is tudnak olvasni.

„Nagyon keveset olvasnak. Alig lehet őket rávenni. Hát ott vannak azok a kis lányregények, egyszer-egyszer elvisznek belőle egyet, de azt is nagyon keve-

sen olvassák. Mást meg egyáltalán nem. A kötelező olvasmányokkal is nagyon-nagyon hadilábon állnak, nem szeretnek olvasni. Folyóiratot nézegetnek, de csak a képeket, az viszont kevés van nekünk. Abból jó lenne, ha több lenne a kollégiumban. De arra nem futja a keret. Lenne igény nagyobb könyvtára is, hogy a gyerekek az ember a kezébe tudja adni, hogy na most ezt olvasd el, ez nagyon sokat jelentene.” (nevelőtanár)

„Az egyik legnehezebb dolog, rábírní őket, hogy olvassanak. Néha mondom nekik, gyerekek, szabad lemenni a könyvtárba, hozzatok könyvet, kötelező olvasmányt, vagy, ami érdekel, novelláskötetet. Hát lemenni a gyerekek, és hoznak fel olyan újságokat vagy könyveket, amik tele vannak képekkel, és csak átlapozzák. És hát bizony nem ártana az olvasást is gyakorolni némelyiküknek, meg hát egy kicsit talán megváltoztatná a világnézetüket, meg kinyitná előttük a világot. Ennekem ez lenne a szívügyem, ha rá tudnám bírni őket, hogy többet olvassanak. De ez mindenhol neurotikus pont. Mert inkább videót meg tévét néznek, az olvasás háttérbe került.” (nevelőtanár)

A kollégiumok egészségmegőrzés és pedagógiai szempontból is fontos funkciója a **sportolási lehetőségek** biztosítása. Ennek azonban az az alapvető feltétele, hogy sportolásra alkalmas lehetőségeket biztosítsanak bentlakó diákjaik számára. Az igazgatók beszámolóí szerint **a kollégiumok 47%-ában van valamilyen sportolásra alkalmas helyiség** (tornaterem, „kondi-terem”, stb.). Sportolási lehetőségekkel a nagyvárosi kollégiumok és a nem önkormányzati fenntartási kollégiumok rendelkeznek az átlagosnál gyakrabban.

Saját tornateremmel ugyan a kollégiumok többsége nem rendelkezik, de mivel sok kollégium az iskola szomszédságában, vagy legalábbis közelében helyezkedik el, szabadidejükben a kollégistáknak általában **lehetőségük nyílik az iskolák tornatermeinek használatára**. Lényegében ugyanez a helyzet a sportpályákkal, amelyekkel a szakképző iskolák többsége jól ellátott, és semmi akadálya nincs annak, hogy ezeken a pályákon a kollégisták sportoljanak.

Ennek ellenére a kollégiumi nevelőtanárok többsége arról panaszkodott, hogy a kollégisták nem szeretnek sportolni, **nem eléggé motiváltak a sportolásra**. Azt tapasztaltuk, hogy mint minden más kollégiumi tevékenység, a sportolás is erősen „tanár-függő”, vagyis ahol akad a nevelőtanárok között testnevelés szakos tanár, ott nagyobb a sportolási aktivitás. A nevelőtanárok (főként azokban a kollégiumokban, ahol testnevelő tanár is dolgozik) időnként sportversenyek rendezésével próbálják „aktivizálni” a kollégistákat. Néhány esetben arról is beszámoltak, hogy egy-egy kollégium diákjai más kollégistákkal is „megmérkőznek” valamilyen sportágban.

A tornateremmel rendelkező kollégiumok aránya az intézmény egyéb jellemzői szerint (az összes %-ában)

	tornaterem
Régió	
Dél-Dunántúl	44,8%
Nyugat-Dunántúl	36,7%
Központi	42,9%
Északkelet	54,9%
Délkelet	42,6%
Főváros	83,3%
Település	
főváros	83,3%
megyeszékhely	43,8%
város	40,0%
kisváros	49,3%
község	53,3%
Fenntartó	
helyi önkormányzat	41,3%
megyei önkormányzat	51,6%
nem önkormányzat	56,0%
Befogadóképesség	
50 alatt	40,5%
50-100 között	50,0%
101-150 között	48,8%
150 fölött	44,9%
Az intézmény típusa	
érettségiző többség	48,8%
szakmunkás többség	42,9%
Összesen	46,6%
N	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Amikor a 11. osztályos kollégistáktól érdeklődtünk a kollégiumi szolgáltatásokról, az derült ki, hogy a kollégiumok felében működnek szakköri és szervezett szabadidős programok, és **a kollégisták háromnegyed részének van alkalma rendszeres sportolásra**. A szakköri és szabadidős programok színvonalával pedig a kollégisták bő fele, a sport programokkal pedig szűk kétharmada mutatkozott elégedettnek.

**A szolgáltatások értékelése a tanulók képzési formája szerint
(az összes tanuló %-ában)**

értékelés	képzési forma		
	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
van ilyen szolgáltatás			
szakkör	45,2%	44,3%	44,9%
sport	74,0%	73,9%	74,0%
szabadidős program	60,5%	56,9%	59,3%
jó minőségű			
szakkör	51,3%	51,6%	51,4%
sport	57,5%	66,0%	60,3%
szabadidős program	55,9%	58,3%	56,7%
N	1066	522	1588

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

A kollégiumokban a **szabadidő eltöltése** részben a hálósobákban, részben az un. közösségi helyiségekben (társalgókban, klubszobákban) történik. A közös programoknak gyakran az szab gátat, hogy a kollégium céljára alkalmatlan épületekben nincs megfelelő közösségi tér, ahol a gyerekek kényelmesen és tartalmasan tölthetnék el a szabadidejüket. Az is előfordul, hogy közösségi terem van, de a berendezése olyan mértékig elavult és elhasználódott, hogy ez az akadály a tartalmas időtöltésnek.

A kollégiumokban az alábbi szabadidős tevékenységek a leggyakoribbak:

- **TV, videó**

TV és videó valamennyi kollégiumban rendelkezésre áll (helyenként több is), és lényegében ez jelenti a szabadidő eltöltésének leggyakoribb formáját. A kollégiumok tárgyi feltételeinek függvényében elég jelentősek a különbségek abban, hogy milyen körülmények között (mennyire kényelmesen, milyen zavaró tényezők mellett, milyen idő-korlátokkal) lehet tévézni és videózni, de ennek a lehetősége lényegében mindenütt elérhető a gyerekek számára.

- **Játékok**

A legtöbb kollégium közösségi helyiségében a TV-n és a videón kívül valamilyen közös játék-lehetőség is a gyerekek rendelkezésére áll (pl. ping-pong asztal, biliárd asztal, csocsó). Ezek a játékok nagyon népszerűek, a gyerekek szívesen használják szabadidejükben őket, de kollégiumonként nagyon különböző, hogy hány játék van, és azt milyen körülmények között használhatják.

- **Társasági programok**

A kollégiumi szabadidős programok közül az ún. társasági programok, vagy rendezvények is népszerűnek számítanak. Kollégiumonként igen különböző (ez főként a nevelőtanárok aktivitásától függ), hogy milyen alkalmakból és hány ilyen programot rendeznek a gyerekeknek. Gyakori, hogy ezek a programok valamilyen különleges alkalomhoz (elsősök „beavatása”, végzősök búcsúztatása), vagy ünnepekhez (Mikulás, Húsvét, Karácsony) kötődnek, de van olyan kollégium, ahol havonta tartanak „kollégiumi estét”, és olyan is, ahol a gyerekek születésnapját is meg szokták ünnepelni. A rendezvények általában műsorral kezdődnek, és „bulival”, vagy diszkóval fejeződnek be.

- **Közös kulturális programok**

Jóval ritkábban fordul elő (ez elsősorban a kollégiumok anyagi helyzetétől és a nevelő tanárok aktivitásától függ), hogy „külső” kulturális programokat szerveznek a gyerekeknek. Ez lényegében azt jelenti, hogy színházba vagy múzeumba viszik el őket. Közös zenei programmal (koncert, hangverseny látogatás) egyetlen kollégiumban sem találkoztunk (ami azért különös, mert közismert a fiatalok zene iránti érdeklődése). És az is csak egyetlen kollégiumban fordult elő, hogy külső előadókat (írókat, politikusokat, vagy más érdekes embereket) hívtak meg beszélgetésre a kollégiumba. Általános tapasztalatunk volt, hogy a nevelői és tanulói aktivitást igénylő tartalmas kulturális programok a szakképző iskolák kollégiumaiban rendkívül ritkán fordulnak elő.

- **Kirándulások**

Ugyancsak nagyon ritkán (évente legfeljebb egyszer-kétszer) fordul elő, hogy a nevelő tanárok közös kirándulást szerveznek a kollégistáknak.

- **Szakkörök**

A kollégiumok fontos feladata lenne az is, hogy a tanulók érdeklődésének megfelelő, vagy érdeklődését felkeltő, ismereteit gyarapító, kiscsoportos foglalkozásokat (szakköröket) szervezzenek szabadidejükben. A szakkörök működtetése tekintetében is igen nagyok a különbségek a kollégiumok között. A megkérdezett 40 nevelőtanár közül 16-an számoltak be arról, hogy a kollégiumukban vannak ilyen foglalkozások. Ebbe a 16-ba azok is beletartoznak, ahol nem tartanak rendszeres szakköri foglalkozásokat, csak alkalmanként (pl. karácsony előtt) szerveznek „kézműves” szakkör címén közös ajándék-készítést a gyerekeknek.

A beszámolókból arra következtethetünk, hogy a kollégiumok szakköreivel is ugyanaz a helyzet, mint a sportolási aktivitással. Vagyis azokban az intézményekben, ahol akad egy-egy nevelőtanár, aki maga is ambicio-

nál valamilyen produktív szabadidős elfoglaltságot (pl. szabás-varrás, kerámia, fotó, videó, rádiózás, főzés, stb.), és valamennyi szakértelme is van ezekhez a tevékenységekhez, működik szakkör, ahol pedig nincs ilyen nevelőtanár, ott nem működik. A szakköröket működtető kollégiumokban általában gondot okoz az anyagok beszerzése, mert erre többnyire nem telik a kollégium költségvetéséből. Erre a célra legfeljebb a nevelőtanárok leleményességével, vagy pályázati úton lehet pénzt szerezni.

A nevelőtanárok egy részének véleménye szerint a szigorú napirend és a sok program szervezése a gyerekek szabadidejének „kitöltése”, a gyerek „lefoglalása”, fegyelmezési szempontból is hasznos, mert ha sok a szabadidejük, könnyebben elkövetik a „szabályszegéseket” és a fegyelmi vétségeket.

„A gyerekek jól érzik magukat itt. De ehhez az kell, hogy állandóan le legyenek kötve. Itt az van, hogy nem elég, hogy bent van a kollégiumban. Mert ugyebár akkor rögtön azon jár az esze, hogy hogyan lehetne kilógni az ajtón, vagy hogyan lehetne elszívni egy cigarettát. Rögtön ilyeneken jár az agya. Le kell foglalni a gyerekeket, és erre van a sok szakkör.” (nevelőtanár)

• **Csoportfoglalkozások**

Az iskolákkal ellentétben, amelyek egyre inkább oktatás-centrikusak, a kollégiumok elsősorban a nevelés színterei. A nevelőtanárok többsége maga is elismeri, hogy azáltal, hogy sokkal kötetlenebb formákban, szabadidejüket tölti együtt a gyerekekkel, több alkalma nyílik a szorosabb tanár-diák kapcsolatok kiépítésére, és a gyerekek nevelésére.

A nevelőtanárok nevelési feladatainak teljesítését a kollégiumok „Napirendje” önálló programmal is segíti, amelyet az osztályfőnöki órák mintájára szervezett „csoport-foglalkozásnak” neveznek. Ez lényegében olyan rendszeresen ismétlődő együttléteket jelent, amelyeknek a csoportok együttélését érintő problémák megbeszélése, és „közösség-építés” a célja. Az ilyen csoportfoglalkozások gyakorisága kollégiumonként eltérő, van ahol hetente, és van ahol csak havonta egyszer tartanak ilyeneket. A nevelőtanárok a következőképpen számoltak be ezekről a programokról:

„Vannak „nevelőtanári órák” kötelezően, heti egy alkalommal összeül az osztály, aki a nevelőtanárhoz tartozik, és vagy aktuális témákban, vagy előre meghatározott témákban egy kicsit építjük a csapatot, a társaságot. Megbeszéljük a problémákat, ilyen lehetőség is van.” (nevelőtanár)

„Mindegyik tanárhoz tartozik egy korosztály. Például hozzám a harmadikos-negyedikes nagylányok tartoznak. Olyan háromhetente tartunk egy csoportfoglalkozást, meghatározott témakörök szerint. Beszélgetünk arról, ami őket érdekli, párkapcsolatokról, testbeszédről. Megbeszéljük év elején, hogy milyen témák érdeklik őket és akkor azon megyünk végig.” (nevelőtanár)

„A csoportfoglalkozásokon kötelező részt venni. Ezek a csoportfoglalkozások egy héten egyszer vannak, és 1-1,5 órások. Általában ezeknek a csoportfoglal-

kozásoknak a témaköreit eddig megbeszéltük a gyerekekkel, hogy mit szeretnének, mivel foglalkozzunk, miről beszélgessünk, és elsős sorban eddig ezek voltak. De hát ettől az évtől most már vannak kötött foglalkozások, amiket megkaptunk központilag, amiket meg kell tartani a gyerekeknek.” (nevelőtanár)

A csoportfoglalkozásokat a nevelőtanárok többsége, „kötelező” programnak, vagy kipipálandó feladatnak tekinti. Üdítő kivételnek számít, ha valaki egymás kölcsönös megismerését és a mindennapi problémák megbeszélését tekinti a csoport-foglalkozások legfontosabb témájának.

„Nem az a baj, hogy sokan vagyunk, hanem az, hogy ugye össze vagyunk zárva, és mégsem ismerjük egymást. Nemcsak a másodikos gimnazista nem ismeri a harmadikost, hanem még szűk körben sem. Én a fiúkkal összerázódtam, szoktam csoportfoglalkozást tartani nekik. Szilencium után, fél 8-kor felmegyünk az egyik szobába, körbeülünk, és beszélgetünk, akármiről. Én ezt hiányolom a többieknél. Minél több a számítógép, minél több a tv, annál kevésbé lesz közösség.” (nevelőtanár)

A nevelőtanároknak az erre a célra kötelezően előírt csoport-foglalkozásokon túl is számtalan alkalmuk nyílik a gyerekekkel való együttlétre és beszélgetésre. Hogy ki milyen nevelési célra, vagy egyáltalán mire használja fel ezeket az alkalmakat, az egyrészt a tanárok felkészültségétől, ambíciójától és személyiségétől függ. Az egyik nevelő így összegezte a véleményét:

„A gyerekek mindenre, így miránk is kíváncsiak. Kíváncsiak családi dolgokra, kíváncsiak a véleményünkre. Feltételezik rólunk, hogy mi mindenről hallottunk, hogy mi mindent tudunk, hogy mi mindent megnézünk, és minden kérdésükre választ várnak tőlünk. Az az egyik legfontosabb feladatunk, - és ezt a maga módján mindenki meg is teszi - hogy azokat a helyzeteket amiket a gyerekek spontán felkínálnak nekünk, pedagógiai helyzetté tudjuk varázsolni.” (nevelőtanár)

7. Rendszabályok

Azt tapasztaltuk, hogy a kollégiumok működésének egyik legfontosabb dokumentuma a **„Napirend”, amely beosztja a kollégiumban eltöltött időt**, és ezzel a bentlakó gyerekek mindennapi életét, és az ott dolgozó felnőttek (nevelőtanárok) munkaidejét is struktúrálja. A kollégiumi Napirend a legtöbb intézményben tradicionális szerkezetű, az elmúlt évtizedekben szinte semmit sem változott. Az egyik nagytapasztalatú kollégiumi nevelő erről a következőket mondta:

„1959 óta működik ez a kollégiumi rendszer, tehát akkor volt egy nagyon határozott rendtartás, ami szerint ezt be kellett vezetni. Bevezették és mindent aszerint kellett csinálni. Többé-kevésbé ez ma is úgy megy. A különbség csak annyi, hogy a rendtartásból készült egy szervezeti, és működési szabályzat. Ezt már magunknak csináljuk meg. Hagyunk magunknak is, és a gyerekeknek is egy kis önállóságot, de azért van egy házirend, és ez ötvenkilenc óta alig változott.” (nevelőtanár)

A Napirend előírásai egyrészt az **iskolák igényeihez** (tanítási idő) alkalmazkodnak, másrészt pedig a kollégisták **„egészséges életmódjáról”** kialakított elképzelésekhez (pl. alvási idő, étkezések, stb.). Mindebből egyenesen következik, hogy a Napirend által szabályozott időbeosztás szinte minden kollégiumban **nagyon hasonló életformát** eredményez.

A Napirend a kollégisták idejét általában a következő módon struktúrálja:

Ébresztő: 1/7-kor. Tanítás: 8-14-ig Szabadidő: 14-16-ig (Kimenővel) Kötelező tanulási idő (szilencium) 16-19-ig Szabadidő: 19-21-ig (esetleg kimenővel) Villanyoltás: 22-kor.
--

Az fent leírt „átlagos” Napirendtől az egyes kollégiumok napirendje legfeljebb ½ órás eltéréseket mutat. Az időbeosztás a kollégistáknak egy átlagos hétköznapon legfeljebb 4 óra szabadidőt engedélyez. A kora délutáni két órát legtöbbször vásárlásra (pl. élelmiszervásárlás, tisztálkodási cikkek vásárlása, stb.), vagy sportolásra, beszélgetésre, pihenésre használják, az esti két órás szabadidőt pedig közösségi, vagy kulturális programokra (a legtöbbször TV nézésre, videózásra).

Természetesen egy szorgalmasan tanuló, otthon lakó középiskolásnak sincs ennél sokkal több szabadideje. A különbség abból adódik, hogy otthon saját maga (esetleg a szülei) oszthatja be délutáni és esti programjait

(pl. attól függően, hogy másnapra mennyi a tanulnivalója), a kollégiumban azonban nevelőtanárok írják elő és „felügyelik” mindennapos időbeosztását.

A kollégiumi napirendekben általában a következő szempontokból tapasztaltunk **eltéréseket**:

- Eltérhetnek az iskolák igényei a **tanítási órák időpontjait** illetően (pl. van, ahol korábban kezdődik, és van ahol tovább tart a tanítás).
- Eltérések adódhatnak a kollégiumi **épületek adottságaiból** is. (Vannak pl. olyan, főként eredetileg más célra épült kollégiumok, ahol nincs közös tanulásra alkalmas terem, ahol a szilencium megtartható lenne. Ezekben az esetekben a gyerekek hálósobájukban tanulnak, de a nevelőtanárok itt is igyekeznek ellenőrizni a tanulási idő betartását.)
- Eltéréseket tapasztaltunk abban a tekintetben is, hogy **mennyire veszik szigorúan** egyes kollégiumokban a Napirend előírásainak betartását (van, ahol már pár perces késésért is büntetés jár, és van, ahol engedékenyebbek a nevelőtanárok).
- Eltéréseket tapasztaltunk abban a tekintetben is, hogy egyes kollégiumok kiknek, és miért adnak **„kedvezményeket”** a Napirendtől való eléréshöz (pl. Általában a „jó” tanulóknak jár felmentés a közös tanulási időn, a „szilenciumon” való részvétel alól, de van olyan kollégium, ahol csak a jeles tanulók számítanak „jó tanulóknak”, és van, ahol a 3-4-esek is. Vagy pl. van olyan kollégium, ahol a 18. életévüket betöltött ötödéveseket már „felnőttként” kezelik, akiknek nagyobb szabadság és több szabadidő jár, de olyan kollégium is van, ahol életkortól függetlenül, mindenkinek alkalmazkodni kell a szabályokhoz.)

Az interjúkban a nevelőtanárok erről a következőképpen számoltak be:

„Aki jól tanul, olyan 4-es körüli, azoknak nincs kötelező szilencium. Azoknak van lehetősége arra, hogy akkor tanulsz, amikor jónak látod. Ez azt jelenti, hogy akinek szabad szilenciumi lehetősége van, akár alhat szilencium alatt, akár olvashat, akár kimehet sétálni a városba. A lényeg az, hogy senkit ne zavarjon azzal, hogy ő szabad ember.” (nevelőtanár)

„Ha a tanulmányi eredmény 4,5 fölött van, akkor minket nem érdekel, hogy hol tanul és mikor. A tanulmányi eredménytől függ hogy ki az, akinek kötelező be-menni a tanulószobára.” (nevelőtanár)

„Aki 4,5 feletti átlaggal rendelkezik, az lehet szabad szilenciumos. Ez azt jelenti, hogy 4 órától 7 óráig a szobájában tartózkodik. Gyakorlatilag azt csinál, amit akar, a számítógépet nem használhatja, nem tévézhet, akár pihenhet is aludhat is, de lehetőség szerint tanul. Most ez mindaddig működik így, amíg nem romlik az átlaga.” (nevelőtanár)

„Tanulmányi eredménytől függően, akik nagyon jól tanulnak, azoknak kötetlen a tanulási idő. Mert azokat mért kényszerítsük? Ha valaki ötösökre, négyesekre felel, akkor mért ne engedjem meg? Ő is jobban érzi magát, meg nem vagyunk annyian a tanulószobában sem, nagyobb csend van. Az elsősöket általában bent tartjuk, első félévben vagy az egész évben, mert azok még nem elég önállóak.” (nevelőtanár)

„Nem minden gyermek jár le tanulni a tanulószobára. Vannak tizenharmadik évfolyamos diákjaink, ők, mivel mondhatni, hogy már felnőttek, tehát érettségi után vannak, szoba-szilenciumon vesznek részt. Sőt, vannak olyan kiemelt szoba-szilenciumosok, akik 4.5 feletti átlaggal rendelkeznek, ezek a gyerekek is szoba-szilenciumosok. Gyakorlatilag a teljes bizodal munk bennük van.” (nevelőtanár)

„Három lapunk van, van a fehér, a piros meg a kék. Ez engedményekkel jár, és szigorításokkal. Kezdem a legalján, a kékkel. Aki ide érkezik, az kék lappal kezd. Ez azt jelenti, hogy még semmit nem rakott le az asztalra, nem tudjuk milyen tanulmányi eredménye van. Ő neki mind a két tanulószobára kötelező bemenni, és vacsora után, vagyis 6-7-ig van egy kilépője, amikor kimehet. A fehér lapos, az a következő kategória, egy elfogadható tanulmányi eredménnyel rendelkező, ő az egyik tanulószobát bent a szobában töltheti, a másikat bent a tanulószobán, és 6-8-ig mehet ki. És a piros lapos az, aki már tényleg úgy tanul, hogy bebizonyította azt, hogy el fogja végezni az iskolát, és nincs vele különösebb se magatartásbeli, semmilyen probléma. Ő neki teljesen szabad kezét adtuk, tehát ő ott tanul, és akkor tanul, amikor akar.” (nevelőtanár)

„A 13.-osoknál úgy kérjük a tanulást, hogy lehetőleg egy meghatározott időpontban legyen. Azt nem szabjuk meg, mert hogy mindenki a tanteremben tanuljon, tanulhat a szobában is, tanulhat kisebb helyiségekben, ki hol talál magának helyet.” (nevelőtanár)

„Az 5. évfolyamosoknak már kötetlenebb az oktatás, nem járnak mindig 8 órára, talán nem is annyira sokat kell tanulni, mint korábban, mert érettségi után vannak. Főleg műszaki tantárgyakat tanulnak, több a gyakorlati képzésük. Náluk szabad szilencium van, ők már elmúltak 18 évesek. De én ezt a jogot kapásból megvonnam, több okból. Egyik az, hogy szerintem mivel együtt kénytelenek élni a középiskolás gyerekekkel, a szabad mozgásukkal ezt a rendet nagymértékben zavarják. Nagyon sok igényük van az esti kimaradásra, ami azt jelenti, hogy szeretnek legalább 10-ig, fél 11-ig kimaradni, szinte rendszerességgel, amit én nem szívesen veszek tudomásul. Pont a napokban volt abból probléma, hogy van, aki könnyebben megengedi, van, aki nehezebben járul hozzá. Én nehezebben engedem meg ezt a rendszeres kint-létet. Nem tartom helyesnek. Itt van az iskolában, jogi értelemben az iskolához tartozik.” (nevelőtanár)

„A felsőbb éves gyerekeknek, ha éppen úgy alakul, hogy szeretnének elmenni a városba este 9 óra után, azért megengedjük, hogy alkalomadtán 10 óráig, fél 11-ig kint maradhatnak a városban.” (nevelőtanár)

„7-ig van tulajdonképpen kimenő, 7-ig engedhetjük el a III éveseket. De ha egy moziba akar elmenni, vagy a szülő bejön és elkéri, akkor elengedhetem 8-ig. A

IV évesek 9-ig maradhatnak kint, az V-VI éveseknek pedig négyórás a kimenőjük.” (nevelőtanár)

Az is általános gyakorlatnak számít a kollégiumokban, hogy a **„szabadságot” jutalmazási és „büntetési” eszközként használják fel** a nevelőtanárok, vagyis „kimenő-megvonás” jár a gyenge tanulmányi eredményért, vagy a magatartási vétségekért.

„A szilencium fél 4-kor kezdődik és nem később. A kimenő úgy van, hogy fél 4-ig nem kell bent lenniük a kollégiumban, és egyszer egy héten van nagy kimenő, amikor kint lehetnek fél hétig. De ez csak akkor van, ha nem hoznak egyest vagy kettest. Hogyha valaki ilyet hoz, akkor következő kimenője nincsen.” (nevelőtanár)

„Ha indokolt, az egész szilenciumról elengedem a gyereket, ha egyébként a tanulásával nincs probléma, ha nem áll bukásra. Mert a gyenge, kettes, hármas tanulmányi eredmény nálunk elfogadható, ha nem áll bukásra semmiből, akkor egy héten egyszer, ha akar elmenni, kislányhoz, vagy moziba, én nem támasztok akadályt, de a többi kolléga sem. Hogyha nincs baj a tanulmányi helyzetével. A fegyelmi helyzet az más téma, mert azzal büntetem, hogyha fegyelmezetlen, akkor nem engedem ki.” (nevelőtanár)

A legtöbb kollégiumban „pót-szilenciumot” vagy „korrepetálást” tartanak a nevelőtanárok azoknak a gyerekeknek, akik az iskolában gyenge tanulmányi eredményeket produkálnak. Miután ezekre a foglalkozásokra legtöbbször vacsora után, a szabadidőben kerül sor, lényegében ezek a korrepetálások is a szabadidő megkurtítását jelentik.

A napirend szigorú beosztását a nevelőtanárok többsége szükséges és **nélkülözhetetlen eszköznek tartja**, amely nélkül a kollégium rendje nem biztosítható. Ugyanakkor jónéhány olyan nevelőtanárral találkoztunk, aki beismerte, hogy **túlzottan is szabályozott és korlátozott** a kollégisták napirendje. Alig van idejük arra, hogy egyszerűen csak együtt legyenek, vagy kötetlenül beszélgessenek. Egyikük pl. így fogalmazott:

„Az sem jó az én véleményem szerint, ha túlzottan korlátozza az ember a gyereket időben. Egyrészt látni a gyerekeken, hogy esetenként beszélgetni kívánnak, vagy ki akarnak tárulkozni, vagy egyáltalán csak bármiről kötetlenül beszélgetni szeretnének.” (nevelőtanár)

Nem véletlen, hogy amikor azt kérdeztük a nevelőtanároktól, hogy szívesen lennének-e kollégisták abban a kollégiumban, ahol jelenleg dolgoznak, a legtöbben azt válaszolták, hogy „nem”, mert nem bírnák elviselni a kollégistákra vonatkozó korlátozásokat, szabályokat és kötelezettségeket.

Ennek ellenére a nevelőtanárok többsége az egyik legfontosabb feladatának azt tekinti, hogy a Napirend előírásait a gyerekekkel betartassa (pl. kiszabja a napirend előírásainak megsértéséért járó büntetéseket), és

úgy véli, hogy a kollégium akkor működik feladatának megfelelően, ha rend van, és a gyerekek élete a Napirend előírásainak megfelelően zajlik.

„Ezek a gyerekek nagyon be vannak fogva. Nagyon kevés idejük jut arra, hogy önfeledten azt csináljanak, amit akarnak. Valahol mindig rajtuk vagyunk. A napirend eléggé kötött, és borzasztóan keményen be is tartjuk velük, mert én szerintem a heti-rend és a napirend nélkül nem lenne stabil a kollégium.” (nevelőtanár)

„Én megértem, hogy a lányoknak szükségük van több szabadidőre, de azt is valahogy korlátoznunk kell, mert megvan az az idő, hogy hány órát kell tanulniuk. És hajlamosak ám a lányok arra, hogy kevesebb időt fordítsanak a tanulásra. Szeretnének többet kint lenni. Jó is lenne, meg nem is lenne jó, mert ha több lehetőségük lenne arra, hogy szabadon járjanak vagy korlátok nélkül, meg felügyelet nélkül csinálják azokat a dolgokat, amiket szeretnének, ez nem vezetne jóra. A tanulás kárára menne az egész.” (nevelőtanár)

A Napirend mellett a kollégiumok életét megszabó másik legfontosabb dokumentum a **Házirend, amely a kollégiumban kötelező magatartási szabályokat gyűjti össze**. A Házirend szabályai részben az együttélésre vonatkozó szabályokat tartalmazzák, részben pedig azokat az ún. magatartási, vagy viselkedési követelményeket, amelyeket a felnőttek (a nevelők) elvárnak a kollégistáktól. A Házirendet valamennyi belépő tanulóval ismertetik, és általában ki is függesztik az intézményben, hogy bárki elolvashassa.

A Házirend betartása elvileg minden kollégiumban kötelező, az ún. fegyelmi vétségek, vagy magatartási problémák leggyakrabban mégis a Házirend szabályainak megszegéséből származnak, vagyis **a szabályok megszegése mindennapos gyakorlatnak számít**. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a szabadidőt és a szabad mozgást akadályozó szigorú napirend és házirend betarthatatlan a gyerekek számára, hiszen csak elviselhetetlenül korlátozott életformára nyújt lehetőséget. A nevelőtanároknak erről a következők a tapasztalatai:

„Valamikor, amikor idekerültem, akkor úgy nézett ki a kollégium, hogy tele volt szabályokkal, és azt láttam, hogy mindenki ki akar bújni állandóan. Tehát mindig mindenki a kifogásokat kereste. A nevelő állandóan résen volt, és figyelte, hogy betartassa a szabályokat, a srácok pedig állandóan, mindig minden szabályt megpróbáltak áthágni, és gyakorlatilag nem működött a dolog sehogyan, mert ennyi szabályt nem lehetett betartatni.” (nevelőtanár)

„A tanár diák viszony mindig arról szól, hogy hogyan lehet a másikat átverni.” (nevelőtanár)

„Egyre jobban be vannak fogva, az az érzésem. És talán már a tűrőképességük határánál tartunk.” (nevelőtanár)

A házirend szabályainak betartását a **nevelőtanárok ellenőrzik**. Olyannyira, hogy némelyik kollégiumban legfontosabb feladatuknak tekintik,

hogy „éberén” figyeljék a kollégisták minden lépését, hogy az esetleges szabályszegésekért járó büntetéseket kioszthassák. Erről a következőképpen számoltak be:

„Állandóan itt vagyunk, és velük vagyunk, és szinte minden lépésükről tudunk, hogy hol vannak, és mit csinálnak.” (nevelőtanár)

„A városból egy percet sem késhetnek, és a szilenciumról sem késhetnek egy percet sem. Én a pontosság híve vagyok, és az egy-két perces késést is, mindent figyelek.” (nevelőtanár)

„Folyamatosan kell ellenőrizni és szólni rájuk, mert ha úgy érzékelik, hogy nem figyelünk oda a dolgokra, hajlamosak ám kihasználni. És kell is, hogy érezzék, hogy ők igenis nyomon vannak követve.” (nevelőtanár)

A kollégium rendszabályai az igazgatók szerint

	szigorú	nem szigorú
Régió		
Dél-Dunántúl	20,7%	79,3%
Nyugat-Dunántúl	31,0%	69,0%
Központi	40,0%	60,0%
Északkelet	26,0%	74,0%
Délkelet	18,5%	81,5%
Főváros	16,7%	83,3%
Település		
főváros	16,7%	83,3%
megyeszékhely	21,3%	78,7%
város	27,8%	72,2%
kisváros	22,7%	77,3%
község	40,0%	60,0%
Fenntartó		
helyi önkormányzat	23,3%	76,7%
megyei önkormányzat	23,0%	77,0%
nem önkormányzat	37,5%	62,5%
Befogadóképesség		
50 alatt	13,9%	86,1%
50-100 között	28,3%	71,7%
101-150 között	30,2%	69,8%
150 fölött	25,5%	74,5%
Az intézmény típusa		
érettségiző többség	29,2%	70,8%
szakmunkás többség	17,6%	82,4%
Összesen	25,0%	75,0%
N	188	188

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A szabályok megszegéséért általában büntetés jár, de a büntetések kiszabásában alkalmazott eljárások kollégiumonként elég különbözők. Az

igazgatók szerint az általuk vezetett **kollégiumok egynegyedében alkalmaznak szigorú rendszabályokat, háromnegyedében viszont nem túlságosan szigorúak a szabályok.** Az átlagosnál többen tartják kollégiumukat szigorú szabályok szerint működő intézménynek a nyugat-dunántúli és a központi régió intézményeinek vezetői közül, a községi kollégiumok vezetői közül, a nem önkormányzati fenntartású (egyházi) kollégiumok vezetői közül, a nagyobb létszámú kollégiumok vezetői közül és a többségükben érettségiző diákokat befogadó intézmények vezetői közül.

A Napirend és a Házirend előírásainak megsértése esetén a kollégiumok többsége a **büntetések egész tárházával** (fokozat-rendszerével) áll készen a megtorlásra, „szóbeli figyelmeztetéstől” a kollégiumból való kizárásig. A nevelőtanári interjúkban erről a következők olvashatók:

„Büntetés jár, ha a szabályokat megsértik, vagy olyan dolgot csinálnak, ami nem megengedhető, például, ha a tanulószoba ideje alatt nem a tanulással foglalkoznak, hanem valami mással.” (nevelőtanár)

„Ha enyhébb dolgot követ el valaki, akkor a legelső az, hogy a csoportnevelő figyelmezteti a gyereket, tehát leülök, beszélek vele, elmondom neki, hogy mit csinált rosszul, mit várunk el tőle. Ha súlyosabb, akkor írok a szülőnek levelet, és akkor már írásbeli figyelmeztetést kapott. Ha ez sem elég, akkor utána jön a magasabb felelősségre vonás, akkor az már az igazgatói hatásköre, ott is jön a figyelmeztetés. Aztán az utolsó figyelmeztetés, és a kollégiumból kizárás.” (nevelőtanár)

„Megvannak a fokozatok természetesen. Megvan a fegyelmi szabályzat, szóbeli, írásbeli, első-utolsó igazgatói, egy hónapra, két hónapra kizárom.” (nevelőtanár)

„Általában nem a legkeményebb büntetéssel kezdjük. Vannak fokozatok, szóbeli beszélgetések az illetővel, a szobatársakkal, hogy azok is hassanak rá. Mert a közösségi nevelést, a szobatársak véleményét jobban elfogadják. Ha ez nem hat, akkor jönnek a beírások, szülőknak írunk, szülőket behívjuk.” (nevelőtanár)

„Nálunk a büntetés először szóban történik. Ha ezt így többszöri alkalomra sem lehet elintézni, akkor jön az írásbeli figyelmeztetés, aztán az intő, és ha többször megcsinálja, akkor egy kollégium vezetőit kap. Nem jó, hogy nem lehet kitenni a kollégiumból senkit, csak nevelni lehet. Hát a fegyelmiig hosszú az út, ott is csak akkor lesz eltávozás, ha a szülő kiveszi a gyereket.” (nevelőtanár)

„A szabályok megszegéséért első esetben figyelmeztetés jár. Tulajdonképpen írásbeli közlés a szülővel, hogy ezt csinálta a csemete. Ha ez nem segít, akkor a következő fokozat a kollégiumi figyelmeztető, vagy ha már ez sem téríti észhez az illetőt, akkor fegyelmi eljárást indítunk ellene, amikor a szülőt is, az osztályfőnököt is meghívjuk. Hosszadalmas procedúra, amíg vizsgálódnak, két hétig is eltart. Hoznak a szülővel és a diák tanáccsal egy közös döntést. Megrovást kap, az illető, vagy elbocsátó szép üzenetet.” (nevelőtanár)

A legszigorúbb büntetésnek a „**fegyelmi tárgyalás**” számít, amely egy formalizált ceremónia, előre kijelölt szereplőkkel és forgatókönyvvel, némi-képpen a bírósági tárgyalásokat utánozva. A fegyelmi tárgyalás következménye mindig valamilyen szankció (büntetés) kiszabása, amely a legsúlyosabb esetekben a kollégiumból való kizárást jelent.

„Összeül a fegyelmi bizottság, és az adott esetet kielemezve hozza meg a döntést. Mindenkinek szavazati joga van, elhangzik a fegyelmi tárgyaláson egy-egy javaslat több embertől, és azokra lehet szavazni, a szülők meghallgatását, a gyerek meghallgatását, az esetben tájékozott kollégák meghallgatását követően, messzemenően kivesézzük az esetet. Ezt követően határoz a bizottság. Enyhébb esetben a „kollégiumból való kizárás felfüggesztve” határozatot hozunk, amikor nem kell elhagyni a kollégiumot, amíg még egyszer hasonló esetet nem követ el. De akkor már nincs másodszori fegyelmi tárgyalás, hanem automatikusan szednie kell a sátorfáját.” (nevelőtanár)

Vannak kollégiumok, ahol **folyamatosan „pontozzák” a szabálysértéseket**, és ha valaki elér egy bizonyos pontszámot, a szabálysértések minőségétől függetlenül, egyszerűen csak „mennyiség alapon” fegyelmi tárgyalást rendeznek, ahol büntetést szabnak ki rá.

„Működik a kollégiumban egy diákbíróság, aminek én vagyok a tanári referense. Négy diák van benne, és mi mínusz meg plusz pontokkal pontozzuk a diákoknak a viselkedését. Ha mínusz 12 pontot elér a delikvens, akkor az fegyelmi tárgyalást von maga után.” (nevelőtanár)

A legtöbb kollégiumban **büntetési eszközként alkalmazzák a szabadság (kimenő) elvonását** is, ami többnyire sokkal érzékenyebben érinti a gyerekeket, mint bármilyen írásos intő vagy figyelmeztetés.

„Igazándiból egyetlen komoly eszköz van a kezünkben, a kimenő-megvonás. Tehát az, hogy nem mehetsz ki a városba.” (nevelőtanár)

Nem túlságosan gyakran, de azért az az eljárás is előfordul, hogy a nevelőtanár nem a gyerekek „felügyelőjeként” viselkedve, mechanikusan szabja ki a büntetéseket, hanem pedagógusként esetleg **az elkövetett vétség vagy szabályszegés körülményeire, okára vagy motívumára is figyel.**

„Hát először is megkérdezem, hogy mért csinálta, ha valami olyat követ el, ami nekem nem tetszik. Hogy mért csinálta, gondolja, el, hogy mért jó, nem jó, magyarázza meg. Mert esetenként valahogy értelmezni is lehet, hogy mért csinálta.” (nevelőtanár)

Kivételképpen olyan nevelőtanárral is találkoztunk, aki a saját gyakorlatában azért nem követi a szabályok felett „örkődő” nevelői eljárást, mert úgy gondolja, hogy olyan körülményeket kell teremteni a gyerekeknek a kollégiumban, amelyeket a nevelőtanárok saját számukra is elfogadnának.

Ezzel ellentétben olyan nevelőtanárok is vannak, akiknek az a meggyőződésük, hogy a tanulók idejét mindenképpen „le kell kötni” (feladatokkal, programokkal), mert **a szabályszegés legfőbb forrása a túl sok szabadidő**. Előfordul pl. hogy a „magatartási vétségeket” olykor teljesen értelmetlen és felesleges feladatok kiszabásával, ill. a tanulók „kifárasztásával” torolják meg, akár a katonaságnál. Nem véletlen, hogy a szigorú napirend és a rigorózus házirend által szabályozott kollégiumokban a gyerekek néha úgy érzik, mintha börtönbe csukták volna őket.

„Amikor semmittevés van, akkor megy a „buli”. De ez nem gond, mert ilyenkor rögtön ki lehet találni, hogy milyen koszos a folyosó, és amíg a többi alszik, ő takaríthat. Ez nem büntetés, csak segítünk abban, hogy elfáradjon.” (nevelőtanár)

A kollégiumi rend szigorú szabályozása és a szabályok rigorózus betartatása ellenére valamennyi nevelőtanári beszámolóból az derül ki, hogy a szabályszegésért járó legszigorúbb büntetést, **a kollégiumból való kényszerű eltávolítást csak igen ritkán alkalmazzák**, aminek az az oka, hogy az intézményeknek igen „drága” minden gyerek, az utánuk kapott, és az intézményfenntartáshoz nélkülözhetetlen fejkvóta miatt.

„Nehéz kiesni, mert a végsőig igyekszünk a gyereket itt tartani. Tehát nagyon sok lehetőséget adunk a gyerekeknek, hogy a tanulmányait folytathassa. Ez nem igazán jó, de ennek anyagi befolyású tényezője is van. Tudjuk azt, hogy ma a gyerekek utáni fejkvóta különösen fontos. Nagyon-nagyon komoly fegyelmi gondnak kell lenni ahhoz, hogy valakit fegyelmissel eltanácsoljanak az iskolából. És a gyerekek ezt nagyon jól tudják.” (nevelőtanár)

8. A tanulók jellemzői

A szakképző iskolák kollégiumainak döntő többsége jelenleg kisebb létszámmal működik, mint amekkora férőhely kapacitással rendelkezik. Tehát **az intézmények legtöbbszörben nincs zsúfoltság, és nincsenek elhelyezési problémák.** Ez általában a gyereklétszám csökkenésének köszönhető.

A kollégiumok létszámának változása

	csökkent	nem változott	nőtt
Régió			
Dél-Dunántúl	55,2%	27,6%	17,2%
Nyugat-Dunántúl	13,3%	56,7%	30,0%
Központi	28,6%	38,1%	33,3%
Északkelet	29,4%	49,0%	21,6%
Délkelet	34,0%	50,9%	15,1%
Főváros		66,7%	33,3%
Település			
főváros		66,7%	33,3%
megyeszékhely	20,8%	60,4%	18,8%
város	34,5%	40,0%	25,5%
kisváros	37,9%	40,9%	21,2%
község	33,3%	46,7%	20,0%
Fenntartó			
helyi önkormányzat	30,1%	52,4%	17,5%
megyei önkormányzat	37,1%	45,2%	17,7%
nem önkormányzat	20,0%	28,0%	52,0%
Befogadóképesség			
50 alatt	41,7%	38,9%	19,4%
50-100 között	30,0%	45,0%	25,0%
101-150 között	20,9%	55,8%	23,3%
150 fölött	34,7%	44,9%	20,4%
Az intézmény típusa			
érettségiző többség	32,2%	43,8%	24,0%
szakmunkás többség	29,0%	52,2%	18,8%
Összesen	31,1%	46,8%	22,1%
N	190	190	190

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Az elmúlt két évben a diákok száma **a kollégiumok közel egyharmadában (31%) csökkent, több mint egyötödében (22%) növekedett és közel a felében (47%) nem változott**. Az átlagosnál is gyakoribb létszámcsökkenésről számoltak be az igazgatók a dél-dunántúli, a kisvárosi, a me-

gyei önkormányzatok által fenntartott és a kislétszámú kollégiumokból. Jelentős volt viszont a létszámnövekedés a nem önkormányzati fenntartású (állami és egyházi) kollégiumokban.

A létszám csökkenést a nevelőtanárok többféle okkal magyarázzák:

- A gyereklétszám általános csökkenésével
- Az utóbbi években a szakmunkásképzésben bekövetkezett jelentős létszámcsökkenéssel
- A szakképzésben érdekelt családok általános elszegényedésével (akiknek még az alacsony összegű kollégiumi étkezési díjak kifizetése is problémát okoz, s ezért a gyerekek inkább a mindennapos bejárásra kényszerülnek.)

A létszám-problémák ellenére a szakképző iskolák többsége jelenleg egy iskolához kötődik, és az adott iskolával közös fenntartásban működik, vagyis a gyereklétszám csökkenés sem motiválta arra az intézményeket, hogy az adott település több iskoláját kiszolgáló ún. „vegyes” kollégiummá váljanak. Ugyanakkor a vizsgált kollégiumok többsége „vegyes” összetételűnek számít abban az értelemben, hogy a fiúk és lányok bentlakását egyaránt biztosítja.

Ahogy a szakképző iskolák képzési formái bővültek az elmúlt évtizedben, ugyanúgy váltak képzési formák tekintetében **egyre „vegyesebb” összetételűvé a szakképző iskolák kollégiumai is**. A legtöbb kollégiumban jelenleg 9-10. osztályos (szakmaválasztás előtt álló), szakiskolás (szakmunkás tanuló), szakközépiskolás (érettségire készülő, vagy ezután szakmát tanuló) gyerekek laknak együtt, ami néhány kollégium esetében gimnazista tanulókkal is kiegészül. A képzési formák tekintetében egyes iskolai összetételből az is következik, hogy a szakmai iskolák kollégiumai igen széles korhatárral (14-21 éves korig) biztosítanak a tanulóknak bentlakási lehetőséget.

A kollégiumok legtöbbször **szakmák szempontjából is vegyes összetételű**, a velük együttműködő iskolák szakmai összetételének megfelelően.

A vizsgált kollégiumok tanulóinak **társadalmi összetétele** nagy hasonlóságot mutat azoknak az iskoláknak a tanulói összetételével, amelyek mellett a kollégium működik. Vagyis a **kollégiumok többsége ebben a tekintetben is „vegyes” összetételűnek számít**. Az érettségit adó képzési formákba járó tanulók főként a társadalom középrétegéből (szakmunkás, vagy érettségizett szülők) kerülnek ki, a szakmunkástanulók pedig a társadalom alsó rétegeiből (segédmunkások, munkanélküliek). Megfigyelhető, hogy a kollégisták között **annál magasabb a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett családi körülmények között élő gyerekek aránya, minél több szakmunkástanuló él a kollégiumban**.

A szülők jellemzői a tanulók képzési formája szerint

szülők jellemzői	képzési forma		
	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
iskolai végzettség			
8 általános alatt	,3%	1,4%	,7%
8 általános	6,9%	19,5%	10,9%
szakmunkásképző	34,9%	43,7%	37,7%
szakközépiskola	27,4%	20,9%	25,4%
gimnázium	15,0%	9,9%	13,3%
felsőfők	15,5%	4,5%	12,0%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
foglalkozás			
vezető, értelmiségi	18,4%	11,2%	16,1%
nem fizikai	18,0%	10,4%	15,6%
vállalkozó, magángazda	16,5%	12,7%	15,3%
szakmunkás	21,7%	26,1%	23,1%
betanított, segédmunkás	13,3%	20,1%	15,5%
inaktív	12,0%	19,5%	14,4%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
foglalkozási aktivitás			
mindkettő aktív	53,8%	43,3%	50,4%
egyik aktív	39,0%	45,6%	41,1%
mindkettő inaktív	7,2%	11,1%	8,4%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	1042	487	152

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

A kollégista diákok alig több mint **kétharmadának (69%) élnek együtt szüleivel**, 17%-uknak elvált és további egytizedüknek meghalt egyik vagy mindkét szülője. Az átlagos család-létszám 4,3 fő. A szakközépiskolai tanulók rendezettebb családokban élnek, mint a szakmunkástanulók, és a szakközépiskolások családjaiban kevesebb a testvérek száma.

Kikkel él együtt képzési típus szerint %-ban

képzési típus	édes- anya	édes- apa	a szülők együtt élnek	testvérek átlag- os száma	otthon hányak élnek a családban	N
szakközépiskola	92,2	75,4	71,2	1,68	4,20	992
szakmunkás	88,4	66,2	64,8	2,09	4,51	477
N	1440	1146	1092	1469		1469
összesen	91,0	72,4	69,1	1,81	4,30	

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

Mivel a gyerekek által tanult szakmák társadalmi presztízse is különböző, az is megfigyelhető, hogy a társadalmi réteghelyzet a kollégiumok

mellett működő iskolák szakmai profiljától sem független. Ugyanis **az átlagosnál több középosztályi gyereket találunk az un. „fehérgalléros” szakmák tanulói között (pl. informatika, közgazdaságtan, egészségügy, stb.), és az átlagosnál több hátrányos helyzetű gyereket találunk az ipari és mezőgazdasági szakmák tanulói között.** Megfigyelhető, hogy ha az iskola bővíti a képzési formáit (pl. bevezeti az érettségit adó képzést), vagy ha megváltoztatja a szakmai profilját (pl. bevezeti az informatikai képzést), egyúttal a kollégisták társadalmi összetétele is megváltozik.

Az iskolák és a kollégiumok tanulói összetétele között egy lényeges különbség azonban mindenképpen adódik: **a kollégisták többsége kisebb településeken (főként falvakban) él.**

A kollégisták lakóhelye

település	N	%
Budapest	9	,6
megyeszékhely	56	3,6
város	144	9,2
kisváros	566	36,0
község	773	49,2
külföld	24	1,5
összesen	1572	100,0

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003

A falusi lakóhely a nevelőtanárok szerint bizonyos értelemben „hátrányt” (amennyiben a gyerek tárgyi és személyi feltételeit illetően gyengébb adottságokkal rendelkező általános iskolába járt), bizonyos értelemben viszont „előnyt” jelent (amennyiben a falusi gyerekek ambiciózusabbak, és alkalmazkodóbbak, mint a városiak). Az interjúkban a következőképpen fogalmazták meg a különbségeket:

„A falusi gyerekek olyan felkészültségi állapotban érkeznek ide, hogy szaktanár szerintem rengeteg tárgyból még nem is látta őket.” (nevelőtanár)

„A faluból érkezettek szófogadóbbak, ragaszkodóbbak, szorgalmasabbak, könnyebb velük dolgozni. Közöttük vannak inkább olyanok, akik megérzik itt a lehetőséget, hogy mit kínál ez a kollégium, és mit lehet itt elérni.” (nevelőtanár)

A vizsgált kollégiumok igazgatói szerint intézményeikben jelenleg átlagosan a gyerekek 36%-a tekinthető hátrányos helyzetűnek és 10%-a tartozik a veszélyeztetettek közé. Ez lényegében azt jelenti, hogy a tanulók közel fele (46%) problematikus családi körülmények közül érkezik a kollégiumba.

Az átlagosnál is magasabb a hátrányos helyzetű tanulók aránya az észak-keleti régió kollégiumaiban, a megyeszékhelyeken működő kollégiumokban és a megyei önkormányzatok által fenntartott kollégiumokban.

Ugyancsak meghaladja az átlagot a hátrányos helyzetűek aránya és a veszélyeztetettek aránya is a kislétszámú kollégiumokban és **a többségükben szakmunkástanulókat befogadó kollégiumokban**. Ez utóbbiakban **a hátrányos helyzetű tanulók aránya 10%-kal magasabb, a veszélyeztetettek aránya pedig majdnem háromszor akkora, mint a többségükben érettségizőket befogadó kollégiumokban**.

A problematikus helyzetű tanulók aránya a kollégiumok egyéb jellemzői szerint (az összes tanuló %-ában)

	hátrányos helyzetűek aránya	veszélyeztetettek aránya
Régió		
Dél-Dunántúl	27,2	12,5
Nyugat-Dunántúl	18,5	2,8
Központi	33,9	12,8
Északkelet	58,2	11,7
Délkelet	33,1	6,0
Főváros	9,9	1,4
Település		
főváros	9,9	1,4
megyeszékhely	42,1	7,6
város	31,8	10,8
kisváros	37,2	10,0
község	30,4	8,1
Fenntartó		
helyi önkormányzat	33,3	8,8
megyei önkormányzat	42,1	9,8
nem önkormányzat	31,2	10,9
Befogadóképesség		
50 alatt	62,9	18,2
50-100 között	31,7	10,6
101-150 között	29,2	9,6
150 fölött	26,0	3,8
Az intézmény típusa		
érettségiző többség	31,2	5,9
szakmunkás többség	43,7	14,4
Összesen	35,9	9,4
N	173	115

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Kifejezetten **sok hátrányos családi helyzetű tanuló**ról főképpen azokból a kollégiumokból számoltak be a nevelőtanárok, amelyek olyan szakmai iskolák mellett működnek, amelyeknek a fő profilja az **ipari vagy mezőgazdasági szakmunkásképzés**.

„Szinte minden gyerek hátrányos helyzetű valamely formában. Csonka család, szülők munkanélkülisége, betegség, rossz lakhatási lehetőségek.” (élelmiszer-ipari iskola és kollégium nevelőtanára)

„Sajnos olyan a gyerekek java része, akik elvált szülők gyerekei, kissé fogyatékosak, főleg kisegítő iskolából kerültek. Sok szeretetet igényelnek, mert ezt so-
kan nem kapják meg otthon. Mivel elváltak a szülők, ide is, oda is tevődik a
gyerek. Szeretetet nem kap, csak innen is pénzt, onnan is pénzt, és ez meglát-
szik a gyereken.” (ipari szakiskola és kollégium nevelőtanára)

„Sajnos nagyon sok a szerencsétlen, sorsüldözött gyerek, tehát válási árva
vagy rendes árva. A 21 gyerekből 3 az, akinek normálisan van anyja, apja, és
otthon normális körülményei vannak. Ha nagyon-nagyon utána nézünk, talán 5
is van, de akkor már az elvált szülőt is odaszámoljuk. A többenél ázsiai állapo-
tok vannak, rokkantsági nyugdíjas, nem dolgozik, alkalmi munkából él a szülő.”
(kereskedelmi szakiskola és kollégium nevelőtanára)

„Ide azok a gyerekek jelentkeznek, akiknek a tanulmányi eredményükkel és a
szociális helyzetükkel is nagyon nagy problémák vannak. Nagyon sok az etni-
kum, közelít az 50%-hoz. Örülök, hogyha a gyerek 10.-ig eljut, mert 16 éves
korig muszáj tanulnia. Addig bukdácsolva eljut, és utána eltűnik a süllyesztőbe.
Nagyon sok az elvált, nagyon sok az olyan, akit a nagymama nevel, mert föl-
vállalta, hogy valahol azért csak fölnevelődjön, és mégse kerüljön a gyivibe.”
(ipari szakiskola és kollégium nevelőtanára)

„A családi háttér nagyon meghatározza a gyerek viselkedését. Ez nagyon vál-
tozott és nagyon negatív. Nagyon észrevehető, mert sok a hátrányos, sőt a fo-
kozottan hátrányos helyzetű gyerek és egyre több. Tehát nagyon sok szülő
munkanélküli, elvált és szinte évek óta nő a számuk. Természetesen ezek a
gyerekek más bánásmódot kívánnak. Vannak olyan alapvető dolgok amiről ve-
lük külön el kell beszélgetni. Illemszabályok elsősorban, a beilleszkedés a kö-
zösségbe és sok minden olyan dologra kell őket megtanítani amit normális csa-
ládi körülmények közül a gyerek hoz magával. Az ilyen gyerekek száma a kol-
légiumban az utóbbi években látványosan nőtt.” (ipari szakiskola és kollégium
nevelőtanára)

„A szociális helyzetük sokkal rosszabb lett. A szülőknek nincs munkájuk, a kis
falvakban nincs munkalehetőség, ami van, az is tönkre megy, bezár. Egyéni
beszélgetésekkel, és teljesen véletlenül derülnek ezek ki, mert a gyerekek nyil-
vánvalóan nem mondják. Nagyon szomorú dolgok vannak, például 4-5 gyere-
ket munkanélküliből eltartó család.” (mezőgazdasági szakiskola és kollégium
nevelőtanára)

„A gyerekek között nagyon sok elvált szülőnek a gyereke van, van ahol meg-
halt az anyuka, új mostoha mama van, sok helyen isznak. Van olyan gyerek,
aki kék foltokkal jön be, és nem mondja el, hogy otthon mi történt, hogy meg-
verték, bántották. De azok, akik otthonról ilyen problémával jönnek, itt mindig
összetűzésbe kerülnek valakivel. Tehát nehezebben kezelhetők, ők sem tudják
kezelni a saját konfliktusaikat.” (mezőgazdasági szakiskola és kollégium ne-
velőtanára)

Ugyanezekben a kollégiumokban a legjellemzőbb az is, hogy az igazgatók és a tanárok a kollégisták „romló” társadalmi összetételéről (egyre több a szegény család és a munkanélküli szülő), romló iskolai teljesítményéről (egyre gyengébb tanulmányi eredménnyel lépnek be a középfokú iskolába) és romló magatartási helyzetéről (egyre több a beilleszkedési és szabálykövetési problémával küszködő gyerek) számoltak be.

Az igazgatóknak mindössze 12%-a tapasztalta, hogy az utóbbi időben jobb felkészültségű tanulók kerülnek be az általa vezetett kollégiumba, mint korábban, a családi körülmények javulásáról pedig mindössze 4%-uk tudott beszámolni. Ugyanakkor **az igazgatók több, mint fele (53%) számolt be arról, hogy romlott a tanulók felkészültsége, és közel kétharmaduk (62%) mondta azt, hogy romlottak a családi körülmények.**

**A tanulói összetétel változása a kollégiumok egyéb jellemzői szerint
(az összes %-ában)**

	gyengébb felkészültség	rosszabb körülmények
Régió		
Dél-Dunántúl	65,5%	75,9%
Nyugat-Dunántúl	53,3%	46,7%
Központi	52,4%	66,7%
Északkelet	56,9%	68,6%
Délkelet	44,4%	55,6%
Főváros	33,3%	50,0%
Település		
főváros	33,3%	50,0%
megyeszékhely	52,1%	68,8%
város	50,9%	61,8%
kisváros	56,7%	58,2%
község	53,3%	60,0%
Fenntartó		
helyi önkormányzat	53,8%	62,5%
megyei önkormányzat	59,7%	64,5%
nem önkormányzat	32,0%	52,0%
Befogadóképesség		
50 alatt	43,2%	54,1%
50-100 között	53,3%	61,7%
101-150 között	51,2%	62,8%
150 fölött	63,3%	67,3%
Az intézmény típusa		
érettségiző többség	48,8%	52,1%
szakmunkás többség	60,0%	78,6%
Összesen	52,9%	61,8%
N	191	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Mind a tanulók felkészültségét, mind a családi körülményeket illetően „romlásról” számoltak be a dél-dunántúli régió igazgatói, a nagylétszámú kollégiumok igazgatói, és azok az igazgatók, akik szakmunkás többségű kollégiumokat vezetnek. **A szakmunkás többségű kollégiumok igazgatói közül 60% mondta azt, hogy az utóbbi időben romlott a belépő tanulók felkészültsége, és 79% mondta azt, hogy rosszabbak a belépő tanulók családi körülményei.** Ugyancsak az átlagot meghaladó arányban panaszkodtak a családi körülmények határozott romlásáról az észak-keleti régió kollégiumainak igazgatói és a megyeszékhelyi kollégiumok igazgatói. Ugyanakkor a nem önkormányzati fenntartású kollégiumok igazgatói mind a tanulók felkészültségében, mind a családi körülmények tekintetében lényegesen kevesebb negatív változást tapasztaltak, mint önkormányzati kollégáik.

A magatartási szempontból problematikus kollégisták aránya azonban nem csak a hátrányos helyzetűek között magas, hanem azok között a középosztályi családokból jött gyerekek között is jellemző, ahol a szülőknek túlterheltségük (túlmunkák vállalása) miatt nem jut elég idejük és energiájuk a gyerekeikkel való törődésre. Ezekben az esetekben az is előfordul, hogy a gyerekből azért lesz kollégista, mert **a szülők azt remélik, hogy a kollégiumban „megnevelik” őket, vagyis a nevelőtanárok pótolják majd be mindazt, amit ők elmulasztottak.**

„Olyan is van, hogy inkább szabadulni akarnak tőle, mert eléggé problémás a gyerek, és lehet, hogy úgy gondolták, hogy jót tenne neki, hogyha kiszakadna a családi környezetből.” (nevelőtanár)

„Nagyon sok az olyan gyerek, aki azért lett kollégista, mert a szülei nem bírnak vele, és ideadták, hogy neveljük meg, próbáljuk kötelességtudatra nevelni őket, de ez egyre nehezebb.” (nevelőtanár)

„Az itt lévő gyerekek szüleinek egy része kisvállalkozó, és azért nem tud, a gyerekekkel foglalkozni, mert semmi ideje nincs, mert leköti a kisvállalkozása. Nagy része meg olyan, hogy annyit kell neki dolgozni, hogy éppen a szintet tudja tartani, hogy nem tud a gyerekekkel foglalkozni, vagy nem tudott eddig. Mert az egy folyamat, hogy a gyerek eljut 15-16 éves korában egy olyan szintre, hogy neveletlen. Ez egy folyamat, amely már ott kezdődött a bölcsőnél.” (nevelőtanár)

„Olyat is tapasztaltam már, hogy elpaterolja a gyereket otthonról, mert már nem bír vele. Már az általános iskolából is ki akarták zárni a gyereket, mert probléma volt vele, és úgy gondolják, hogy majd mi megneveljük a gyereküket, mert ők már nem tudnak mit kezdeni vele.” (nevelőtanár)

A szakképző iskolák kollégiumainak többségéről elmondható, hogy kifejezetten **„laza” kapcsolatot ápol a kollégisták szüleivel.** Azt tapasztaltuk, **hogy minél több a szakmunkástanuló egy kollégiumban, annál lazábbak a szülőkkel tartott kapcsolatok.** A nevelőtanárok erről a következőképpen számoltak be:

„Év elején és év végén a kiköltözéskor szoktunk találkozni a szülőkkel. Én most igazából azt szeretném bevezetni és az igazgatónő is egyetértett vele, hogy negyedévenként egy levelet írok. Csak úgy tájékoztatás végett, hogy milyen a gyerekek magatartása, tanulmányi eredménye.” (nevelőtanár)

„Sok szülővel csak a legelső beiratkozás alkalmával találkozunk.” (nevelőtanár)

„Egyáltalán nincs kapcsolatunk a szülőkkel. Nem rajtunk múlik. Hát a távolság nagy, messze vannak. Nem is nagyon érdeklődnek. Nem jönnek be, nem érdeklődnek, nem üzennek. Semmilyen kapcsolatot nem tartunk velük. Nekem ez egy kicsit furcsa is. Az van, hogy elengedte a gyereket a kollégiumba. Ezzel szinte kiengedte a gyereket a keze közül, úgy érzem sokszor. A szülőkkel az év elején és az év végén találkozunk. Nem nagyon kérdeznek, az év eleji szülőértekezleten sem nagyon kérdezősködtek. Közben sem.” (nevelőtanár)

„Van olyan szülő aki rendszeresen tartja a kapcsolatot a kollégiummal. De van olyan, aki nem kíséri el, nem jön el a szülőértekezletre és nem is foglalkozik a továbbiakban a gyerekével.” (nevelőtanár)

„A szülőkkel nehéz. Nem nagyon keresnek minket, nem érdeklődnek. Nem jönnek a szülői értekezletekre se.” (nevelőtanár)

Mivel a **szülők többsége nem azon a településen lakik, ahova a gyerekek iskolába jár, az iskolával is viszonylag laza a kapcsolatuk**. Az iskolák szülői értekezletein azonban évente legalább egyszer megjelennek. Általában az a tapasztalat, hogy a kollégiumi nevelőket ilyen alkalmakkor sem keresik fel. Némelyik kollégiumban azt az eljárást alakították ki, hogy a nevelőtanárok is részt vesznek az iskolai szülői értekezleteken, hogy legalább ilyenkor találkozhassanak a gyerekek szüleivel.

„A szülői értekezletre ha hívnak bennünket, akkor szívesen elmegyünk és ott találkozunk a szülőkkel, de a kollégiumot nem nagyon keresik meg, inkább az osztály-szülőin találkozunk.” (nevelőtanár)

„Szülői értekezleten kérjük őket, hogy ide is jöjjenek el. De kevés szülő jön át, öt, hat, esetleg tíz, de akkor már nagyon jó eset van. A problémás gyerekek szüleit rendszeresen behívjuk, hogy velük közösen rendezzük a dolgokat. Ha így sem jön be, akkor telefonon mindenképpen értesítjük. Hát van olyan szülő, akit nem is ismerünk, de a gyerekkel sincs gond. Ha probléma van, akkor mindenképpen felvesszük a kapcsolatot.” (nevelőtanár)

Amikor azt kérdeztük a nevelőtanároktól, hogy kiknek a szülei érdeklődnek inkább, és kiknek kevésbé a gyerek kollégiumi helyzetéről, arról számoltak be, hogy az elsősök szülei valamivel gyakrabban érdeklődnek, de a felsőbb évfolyamosok szülei már egyre kevésbé. A másik, meglehetősen általánosnak mondható tapasztalat az, hogy inkább azok a szülők látogatnak el néha a kollégiumba, akiknek a gyerekeivel semmilyen gond nincs, **a problémás magatartású gyerekek szülei viszont alig érdeklődnek gyerekeik iránt**. Természetesen az összefüggés egyáltalán nem vé-

letlen, hiszen nagy valószínűséggel éppen azért váltak a gyerekek „problémássá”, mert már korábban sem törődtek velük eleget a szüleik.

„Vannak aggódó szülők, akik a kollégiumba is bejönnek. De azt kell mondanom, hogy nem az a szülő jön be, akinek a gyerekével gond van, az igazi gondot okozó fiúk szülei nagyon ritkán jönnek be a kollégiumba.” (nevelőtanár)

„A legnagyobb problémánk azokkal van, akinek olyan a családi háttere, hogy a gyerekekre abszolút nem figyelnek oda. Tehát teljesen mindegy, hogy van, hogy nincs, hogy hova jár. Volt itt olyan szülő, aki annyit tudott, hogy ebbe az iskolába jár harmadik éve a gyereke, de azt se tudta, hogy milyen szakmára. Szülői értekezletek, fogadóórák is vannak fél évente, de oda általában csak azok a szülők jönnek csak be, akiknek a gyerekével a világon semmi probléma nincs.” (nevelőtanár)

„Sajnos azt kell mondani, hogy nem jönnek el olyan létszámban, ami várható volna, meg ha jönnek, akkor pont nem azok jönnek, akiknek problematikus a gyereke.” (nevelőtanár)

„Egyáltalán nem érdekli őket a gyerek, az iskolai előmenetele. Azzal hogy a gyereket ebbe az iskolába felvették, ők a témát letudták. Egyetlen fogadóórára, szülői értekezletre, értesítésre nem reagálnak. Ha azt el tudjuk érni, hogy ha netán fegyelmi tárgyalása van a gyereknek, arra bejön –akkor az már nagy szó.” (nevelőtanár)

A szülőkkel való „laza” kapcsolattartás természetesen mindkét félén múlik. A kollégiumok sem fejtenek ki különösebb aktivitást annak érdekében, hogy intenzív kapcsolatot tartsanak tanulók szüleivel, vagy esetleg együttműködésre törekedjenek velük a tanulók eredményesebb iskoláztatása érdekében. Általában megelégszenek annyival, hogy regisztrálják a szülők elérhetőségét, hogy ha a gyerekkel valamilyen probléma adódik, legyen kihez fordulniuk.

9. Tanulási problémák

A középiskolai kollégiumok egyik legfőbb funkciója elvileg az lenne, hogy támogassák az ott lakó tanulókat iskolai tanulmányaik eredményességében. Erre az esetlek nagy többségében igen nagy szükség mutatkozik. A nevelőtanárok szerint ugyanis a szakképző iskolák kollégiumaiban lakó gyerekek többségének gyenge a tanulmányi eredménye, és súlyos tanulási problémái vannak. Különösen ***súlyosak a tanulási problémák***, és ennek megfelelően gyengék a tanulmányi eredmények a szakmunkástanulók esetében, akik között sok a falusi iskolából jött, ***hátrányos helyzetű gyerek, és akiknek az esetében a kollégium pótolhatná mindazt a segítséget, amelyet általános iskolás korukban szüleiktől nem kaphattak meg.***

Az ő esetükben ugyanis elvileg a kollégium adottságai határozottan előnyösebb környezetet jelentenek, mint a szülői ház:

- ***Itt pedagógusok nyújthatnának nekik „szakszerű” segítséget a tanulásban, szemben alacsonyan iskolázott szüleikkel***
- Több szabadidővel rendelkeznek mint otthon, ahol a háztartási és egyéb családi munkákra általában már igénybe veszik az ilyen korú gyerekeket.
- A kollégium teremtette ***„kulturális környezet”*** és az itteni felnőtt „értelmiségi” minták inkább motiválhatnák őket a tanulásra, mint családjuk, ahol szakképzett vagy érettségizett felnőtt alig akad a környezetükben.

A kollégiumok tehát éppen a hátrányos helyzetű gyerekek esetében viselnek az átlagosnál sokkal nagyobb felelősséget abban, hogy mennyire képesek hozzájárulni az iskoláztatás sikeréhez.

Kutatásunk tapasztalatai azt mutatták, hogy ***elvileg a szakképző iskolák valamennyi kollégiuma fontos feladatának tekinti a tanulásban való segítségnyújtást.*** A kollégiumi életet szigorú korlátokkal szabályozó Napirend és Házirend legfőbb hivatkozási alapja is az, hogy a kollégiumok megfelelő idő-mennyiséget és körülményeket biztosítsanak a tanulóhoz, sőt rákényszerítsék tanulóikat a tanulásra. ***A gyakorlati segítségnyújtás területén azonban már jelentős különbségek mutatkoznak*** a kollégiumok között. Azt tapasztaltuk, hogy vannak olyan kollégiumok, ahol a tanulás „segítése” a nevelőtanárok nagyon komolyan vett feladatának számít (ezekben a kollégiumokban a bentlakók többsége érettségire készül), és vannak olyanok is, ahol ezt a funkciót a nevelőtanárok maguk sem veszik túlságosan komolyan (ezekben főként szakmunkástanulók laknak). ***Vagyis***

**a kollégiumok tanulási segítségnyújtási aktivitását nem a tanulók rá-
szorultsága szabja meg, hanem a kollégiumokkal együttműködő is-
kolák követelményei.**

A szakképző iskolák kollégiumaiban a nevelőtanárok leggyakrabban a
következő, **tanulással kapcsolatos problémákkal találkoznak:**

- **Tanulmányi lemaradás**

A szakképző iskolák kollégiumaiban a nevelőtanárok azt tapasztalják,
hogy a tanulók többsége jelentős ismeret-hiánnyal, ill. alapkészségek hiá-
nyával érkezik a középfokú szakképző iskolákba, vagyis nem rendelkezik
azokkal a készségekkel sem (írás, olvasás, számolás), amelyek a közép-
fokú tanuláshoz nélkülözhetetlenül szükségesek. Az ő esetükben a közép-
iskolai tananyag elsajátításának az a feltétele, hogy „felzárkózzanak”, va-
gyis a középiskolai tanuláshoz szükséges alapismereteket bepótolják.

Ebben a tekintetben természetesen különbség van a különböző képzési
formákon tanuló kollégisták között. **A legtöbb tanulási és készségbeli
hiányosság a szakmunkástanulókat jellemzi.** Nevelőtanáraik így szá-
moltak be a tanulási problémákról:

*„Az általános iskolából már ilyen előképzettséggel érkezett, hogy nagyon rossz
tanulmányi eredménnyel, olvasási gondok vannak, nem érti a feladatot, amit
elolvas, nem tud folyékonyan olvasni. Most nem a cigány gyerekről beszélek.
Nagyon sok ilyen van. Nekik az általános iskolai tanulmányi eredményük is na-
gyon rossz volt. Mivel más oktatási intézmény nem vette fel őket, nagyrésztük
úgy kerül ide, mint kötelező beiskolázású intézménybe. Olvasási problémájuk,
számolási problémájuk is van, nyelvtani problémájuk is.” (nevelőtanár)*

*„Nagyon gyenge bizonyítványokkal jönnek. A fiúknál gyakori, hogy alig tud ol-
vasni, a helyesírásról ne beszéljünk, és akkor természetesen nekik a tanulás is
nagyon nehéz.” (nevelőtanár)*

*„Egyformán rosszak. Ritka a közepesnél jobb eredmény elérő tanuló, úgy
mondanám ritka, mint a fehér holló.” (nevelőtanár)*

*„Hihetetlen, hogy a középiskolás gyerekeknél ilyen alapvető olvasási és he-
lyesírási problémák legyenek. Minden tanulás alapja az olvasás. Ha egy gye-
rek rosszul és alacsony sebességgel olvas, akkor egyszerűen nem tud jó ta-
nuló lenni.” (nevelőtanár)*

*„Mi nem mondunk le könnyen a gyerekről, nálunk mindenki próbálja ösztönözni
a gyerekeket, ez az egész tantestületre vonatkozik. Tudomásul vesszük, hogy
ő ilyen meg olyan bizonyítvánnyal érkezett, és mindenki segíteni próbál. Ezért
van matematikától kezdve mindenből felzárkóztató óra, de sajnos csoport-
bontásokat már nem lehet csinálni. Ez már nem megy. Még egy pár évvel ez-
előtt volt matematikából nyelvoktatásból csoport bontás, de most már nincs.”
(nevelőtanár)*

- **Elégtelen tanulási motiváció**

A középfokú iskolákba belépő tanulók többségénél azonban korántsem csak az általános iskolában megszerzett tudás hiányossága jelenti az egyetlen problémát. Részben az általános iskolai kudarcok, s az abból következő „reménytelennek,” látszó tanulási lemaradás, részben pedig a legfeljebb a szakmunkás státusig terjedő pálya-ambíciók következtében a kollégisták többsége esetében alacsony a tanulási motiváció, vagyis nem is ambicionálják a tanulást. Több nevelőtanár elmondta, hogy a 9-10. osztályosok között sok olyan gyerek van, aki **kizárólag a tankötelezettség jóvoltából jár középiskolába**, és a szakmunkástanulók között is sok az olyan gyerek, aki tökéletesen elégedett, ha bukás nélkül képes elvégezni a szakképző iskolát. A nevelőtanárok szerint a gyenge tanulási motivációt nemcsak a családi körülmények és az általános iskolai sikertelenségek magyarázzák, hanem az is, hogy a gyerekek nem inspirálják egymást a tanulásra, nem jelent pozitív értéket a kollégisták között a jó tanulmányi eredmény. Az interjúkban erről a következők olvashatók:

„Zömmel gyenge képességű gyerekek, és nincs húzóerő. Nem is akar egyetemre, főiskolára menni, neki elég ennyi. Maximum az érettségiig akar eljutni a szakképzésben résztvevő gyermek. És inkább a szórakozást választja, tehát hétvégén inkább diszkóba megy, minthogy tanuljon a kis-érettségire vagy a nagy dolgozatra. Itt nem sikk 5-ös dolgozatot írni, itt az a sikk, hogy na, már megint karóm van.” (nevelőtanár)

„Nagyon ösztönözni kell őket a tanulásra, ez naponta téma. Kénytelenek vagyunk, mert magától nem jut eszébe.” (nevelőtanár)

„Itt nem az van mint, más kollégiumban, hogy negyven gyereket leültetek, aki motivált a tanulásra, mindene megvan, odafigyel az órán stb. Leültetem, én kiolvasom az újságot, mert a gyerek tanul. Ez nem erről szól. Itt differenciált és egyéni foglalkozásokra van szükség, ahhoz, hogy a gyerekek tanuljanak.” (nevelőtanár)

„Természetesen megvannak azok a gyenge tanulók, akiket időnként különböző módon egy kicsit motiválni, nógatni kell, egy kicsit személyesen kell vele foglalkozni. Tehát az ember néha ennek megfelelően személyesen is kikérdezi a problémás tárgyakat. De nem polihisztorként jöttünk mi ide, nevelőtanárok vagyunk, mindenkinek megvan az a területe amelyben mélyebben tud segíteni a gyerekeknek.” (nevelőtanár)

- **Tanulási technikák hiánya**

A tanulásra való motiválás mellett a nevelőtanárok szerint igen nagy szükség lenne azoknak a tanulási technikáknak az elsajátítására is, amelyek hiányoznak az eredményes tanuláshoz. Ezek nélkül a középiskolás tananyag megtanulása akkor sem lehetséges, ha a gyerek elég szorgalmas és ambiciózus.

„Nagyon gyenge képességű gyerekeink vannak, és nem tudnak tanulni. Nagyon nehéz őket megtanítani tanulni, tehát nagyon sok egyéni foglalkozás az, amire szükség van. Hogyha beültetjük őket a tanulóba, az nem egyéni foglalkozás. Akkor tud tanulni a gyerek, ha néhány alkalommal tantárgyanként végigvesszük, hogy mit hogyan kell megtanulni. Minden gyerek más, mindenki másként tudja felfogni a dolgokat.” (nevelőtanár)

„Nagyon sokszor akinek megmondom, hogy ki fogom kérdezni az jön és velem együtt tanulja meg az anyagot. És akkor utána már egy kicsit ráérez, hogy hogyan is kellene tanulni.” (nevelőtanár)

• **A tanulási nehézségek**

És végül a szakképző iskolák kollégiumaiban viszonylag sok olyan tanulási nehézséggel küszködő, dislexiás, diszgráfiás és discalkuliás gyerek kerül, aki valamilyen oknál fogva képtelen a tanulásra. Az ő esetükben az általános iskolai kudarcokat is gyakran az magyarázza, hogy ott sem találkoztak problémáikat szakszerűen kezelni képes pedagógiai szakemberrel. Ahhoz, hogy ezek a gyerekek a középiskolában jó eredményt produkáljanak, feltétlenül szükség lenne egyéni tanulási problémáik szakszerű korrekciójára.

„A gyerekek 30-40%-a veszélyeztetett, valamilyen tanulási problémával. Diszlexia, diszgráfia, beszédhiba, viselkedészavar. Ezt nem fogja tudni a közép fok felvállalni.” (nevelőtanár)

A fenti pedagógiai feladatok nagy többsége személyre szabott odafigyelést, és egyéni vagy kiscsoportos foglalkozást igényel. Azt tapasztaltuk, hogy a tanulási problémák megoldására a kollégiumokban általában a következő **eljárásokat** alkalmazzák:

Tanulási motiváció
• Kötelezően előírt tanulási idő (tanulószoba) • Büntetés és jutalmazás (pl. kimenő-megvonás, jutalom „szabadság”)) • Egyéni foglalkozás (beszélgetés)
Tanulási technika javítása
• Egyéni vagy kiscsoportos foglalkozás
Tanulási problémák korrekciója
• Egyéni foglalkozás
Felzárkóztatás
• Kiscsoportos foglalkozás nevelőtanárral • Kiscsoportos foglalkozás szaktanárral
Korrepetálás
• Kiscsoportos foglalkozás nevelőtanárral • Kiscsoportos foglalkozás szaktanárral

A vizsgálat során azonban **egyetlen olyan kollégiummal sem találkoztunk, amelyben az előbb felsorolt tanulást segítő pedagógiai eljárások mindegyikét alkalmazták volna**, holott valamennyi kollégiumban laknak olyan gyerekek, akiknek problémái ezt indokolnák.

A tanulásban való „segítés” alapvető feltétele **az iskolával, ill. a gyerekek szaktanáraival való együttműködés**. Ebben a tekintetben azonban a kollégiumok között ugyancsak jelentős eltérés mutatkozott. Vannak olyan intézmények, ahol a kollégiumi nevelőtanárok és az iskolai szaktanárok szorosan együttműködnek, és olyanok is vannak, ahol alig találkoznak. Az előbbiek főként az érettségire készülő gyerekeket befogadó kollégiumokban, az utóbbiak pedig főként a szakmunkás többségű kollégiumokban jellemzők. Azt tapasztaltuk, hogy az iskolák és a kollégiumok közötti együttműködés intenzívebb a kislétszámú kollégiumok, és kevésbé szoros a nagylétszámú kollégiumok esetében. És ugyancsak gondot okoz az iskolával való együttműködés, ha a kollégiumban többféle iskolába járó tanulók laknak.

Az együttműködésre többek között azért lenne szükség, hogy a nevelőtanárok értesüljenek a gyerekek iskolai eredményeiről. Ez a legtöbb kollégium esetében „formalizált” módon egy „csoport-napló” segítségével történik, ahol a nevelőtanárok számon tartják a tanulók érdemjegyeit. Találkoztunk azonban olyan kollégiumokkal is, ahol a nevelőtanárok arról panaszkodtak, hogy nehéz megszerezni a szaktanároktól a jegyekre vonatkozó információt. (Egyikük pl. elmondta, hogy mire november végére hozzájutott a gyerekek teljesítményét dokumentáló érdemjegyekhez, a leggyengébb tanulók már ki is maradtak az iskolából és kiköltöztek a kollégiumból).

Azt tapasztaltuk, hogy a tanulás eredményességét javító módszerek alkalmazásának gyakorlata részben attól függ, hogy milyen képzési formákba járnak a gyerekek (vagyis milyen színvonalú tanulmányi követelményeknek kell megfelelniük az iskolában), részben pedig attól, hogy a kollégiumok nevelőtanárai mennyire képesek ellátni a felsorolt feladatokat. Az igazgatók beszámolóí szerint ugyan **majdnem minden kollégium (96%) biztosít felzárkóztatási vagy korrepetálási lehetőséget a diákoknak, ezen kívül informatikai oktatás folyik az intézmények felében, művészeti oktatás 42%-ukban, és valamilyen formában nyelvoktatás is folyik a kollégiumok egynegyedében**.

De ha pl. ez utóbbi háromez szolgáltatást a kollégiumok egyéb jellemzői szerint is megvizsgáljuk, az derül ki, hogy valamennyi szolgáltatási fajta nagyobb valószínűséggel elérhető a nagyvárosok nagyobb létszámú kollégiumaiban, valamint a nem önkormányzati fenntartású kollégiumokban, és a többségükben érettségire készülő diákokat befogadó kollégiumokban. Vagyis **leggyakrabban éppen ott hiányoznak ezek a kiegészítő oktatási szolgáltatások, ahol éppen a legnagyobb szükség lenne rájuk**.

A kollégiumok szolgáltatásai (az összes intézmény %-ában)

	nyelvoktatás	informatika	művészeti oktatás
Régió			
Dél-Dunántúl	24,1%	62,1%	51,7%
Nyugat-Dunántúl	26,7%	60,0%	46,7%
Központi	19,0%	57,1%	42,9%
Északkelet	21,6%	58,8%	41,2%
Délkelet	25,9%	50,0%	33,3%
Főváros	33,3%		
Település			
főváros	33,3%		
megyeszékhely	29,2%	70,8%	45,8%
város	27,3%	56,4%	38,2%
kisváros	16,4%	43,3%	35,8%
község	26,7%	73,3%	66,7%
Fenntartó			
helyi önkormányzat	24,0%	52,9%	38,5%
megyei önkormányzat	22,6%	58,1%	44,3%
nem önkormányzat	28,0%	60,0%	52,0%
Befogadóképesség			
50 alatt	13,5%	24,3%	27,0%
50-100 között	21,7%	63,3%	41,7%
101-150 között	27,9%	55,8%	44,2%
150 fölött	32,7%	71,4%	54,2%
Az intézmény típusa			
érettségiző többség	20,7%	57,9%	45,8%
szakmunkás többség	30,0%	51,4%	35,7%
Összesen	24,1%	55,5%	42,1%
N	190	190	190

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Amikor a kollégistákat is megkérdeztük arról, hogy milyen tanulási segítséget nyújtanak nekik a kollégiumok, lényegesen kevesebb szolgáltatásról, és meglehetősen alacsony színvonalú szolgáltatásokról tudósítottak. **Az igazgatókkal szemben, akik szerint a kollégiumok 97%-a szervez korrepetálásokat, a 11. osztályos kollégisták közül csak 60%-nak van erről tudomása, és közülük is csak a tanulók fele értékeli ezt a szolgáltatást jó minőségűnek. Míg nyelvoktatásról az igazgatók 24%-a számolt be, ilyen szolgáltatásról csak a kollégisták 13%-ának van tudomása, és közülük is csak minden harmadik értékeli a nyelvoktatást jó színvonalúnak. És míg kollégiumi informatikai oktatásról az igazgatók 55%-a számolt be, a tanulók közül mindössze 32% találkozott ilyen szolgáltatással, és közülük is csak 52% volt elégedett a szolgáltatás minőségével.**

**A tanulási segítség értékelése a tanulók képzési formája szerint
(az összes tanuló %-ában)**

értékelés	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
van ilyen szolgáltatás			
korrepetálás	64,4%	49,4%	59,5%
nyelvoktatás	13,5%	12,8%	13,3%
informatika	31,3%	33,1%	31,9%
jó minőségű			
korrepetálás	48,3%	50,2%	48,9%
nyelvoktatás	37,5%	27,1%	33,8%
informatika	49,9%	56,9%	52,3%
N	1066	522	1588

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

A tanulási **segítség elmulasztásának a legtöbb esetben három fő oka van: az idő, a szakértelem és a pénz hiánya.** Vagyis azt tapasztaltuk, hogy jelenleg a szakképző iskolák kollégiumaiban a tanulmányi eredmények javításához szükséges eljárások alkalmazására sok esetben sem a megfelelő személyi sem a megfelelő anyagi feltételek nem állnak rendelkezésre.

A motiváláshoz, a tanulási problémák korrekciójához, a felzárkóztatáshoz és a korrepetáláshoz ugyanis mindenk előtt megfelelően **képzett szakemberekre** (fejlesztő tanárookra, szaktanárookra) lenne szükség, akik a nevelőtestületekben jelenleg nem állnak rendelkezésre, és akiknek az óradíját a kollégiumok jelenleg nem tudják megfizetni. A nevelőtanárok erről a következőket mondták:

„Ide szakemberek kellenének, akinek nem okoz gondot a magyar nyelv és irodalom, a kémia, vagy a matematika. Ilyenek kellenének, és kis pótmama. És ehhez kellene béreket adni. Nem beszélve a munkabeosztásról, hogy dolgozik az ember délután, hétvégén, éjszaka, és több tantárgyból kellene közben korrepetálnia.” (nevelőtanár)

„Amiben tudunk, biztos segítünk. De ha nem tudunk, akkor megkérjük azokat a tanulókat, akik ebben jobbak, általában ők segítenek. Ha pedig ez sem megy, akkor megkérjük a tanárt hogy átjönné-e segíteni.” (nevelőtanár)

„A legnehezebb, amikor konkrétan úgy kérdez a gyerek... Mondjuk az egyikkel német leckét csinálunk, és akkor jön egy másik, hogy ez fizika példa hogy van. És akkor ez az átváltás. És mindamellettt természetesen mindenhez nem érthetek.” (nevelőtanár)

„A gyerek szól, hogy mi a problémája, mit nem ért. Hát még hajlott korom ellenére meg tudtam oldani a múltkor egy másodfokú egyenletet. Úgyhogy nagyon büszke voltam magamra.” (nevelőtanár)

„Kellene a nevelőkhöz egy-két szakos, legalább egy, minimum. Hát talán ez lenne most a legfontosabb...” (nevelőtanár)

„Tudják, hogy olyan segítséget nyújtok elsősorban, hogy biztosítom a csendet, biztosítom a helységet a tanuláshoz és tudják, hogy milyen tantárgyból tudok segíteni. Mert minden tantárgyból én sem tudok.” (nevelőtanár)

„Korrepetálásra külön nincs lehetőség, mert a kollégiumnak nincs külön pénze, hogy tanárok jöhessenek, foglalkozzanak a diákjainkkal. Úgy tudunk segíteni nekik, hogy ha a házi feladatot kikérdezzük, vagy ha tudunk, mindnyájan szoktunk segíteni, amiben tudunk.” (nevelőtanár)

„Önellátóak vagyunk. Nincs is rá mód, hogy valaki átjöjjön, mert az iskola és a kollégium sem tudja fizetni. Nehéz rávenni valamelyik tanárt, hogy maradjon itt 6-ig, 7-ig hogy tartson még a kollégiumban korrepetálást szeretetből.” (nevelőtanár)

Az idézetekből érzékelhető, hogy jelenleg valamennyi tanulást segítő feladat a speciális szakismereteket nélkülöző kollégiumi nevelőtanárookra hárul, akik részben az intézményvezetés igényességének, részben saját ambícióiknak, és a rendelkezésükre álló időnek a függvényében teljesítik, vagy nem teljesítik ezeket a feladatokat. Igen gyakran jellemző az a helyzet, hogy a nevelőtanárok egyéb feladataikkal olyan mértékig túlterheltek, hogy **a tanulást segítő, idő és energia igényes eljárások minimumának a teljesítése sem fér bele a munkaidejükbe.**

„A póttanulót is én csinálom, ezért akarok összeesni. Ezt azért találtuk ki, mert az egyik minőségi célunk az a kollégiumi tanulók tanulmányi eredményeinek javítása. Na most, ennek érdekében nekem feladatokat kellett meghatározni, és többek között ennek az elérési módja az, hogy aki bukásra áll, vagy akinek egy tantárgyból 2 darab egyese van, és nincs mellette más, tehát még nem tudta kijavítani, az póttanulóra kötelezett. És akkor az este 7-8-ig egy óra.” (nevelőtanár)

„Nagyon kevesen vagyunk, mindenképpen kellene legalább még egy nevelőtanár, és nekem az a véleményem, hogy elsősorban szakos tanár kellene. Tehát aki a szakmai tárgyakban tud segíteni.” (nevelőtanár)

„Ha az a nevelőtanár nem volna annyira leterhelt és több ideje jutna a korrepetálásra... Ahogy mondtam, itt hárman vagyunk, itt ügyeletet el kell látni egy héten két éjszaka, délután 1-től másnap reggel 8-ig, plusz a többi napon is egész délután.” (nevelőtanár)

Mindebből következően a legjellemzőbb gyakorlat az, hogy a nevelőtanárok **azokban az esetekben segítenek a kollégistáknak a tanulásban, ha nagy baj van** (bukásra állnak), és segítségük az ilyen esetek többségében sem nevezhető szakszerűnek. Vagyis a szakképző iskolák kollégiumai jelenleg messze **nem képesek ellátni azt a tanulás eredményességét javító programot, amelyre hátrányos helyzetű, tanulási lemaradásokkal és tanulási nehézségekkel küszködő, és megfelelő tanulási technikákat nélkülöző kollégisták érdekében szükség lenne.**

Amikor a kollégistákat megkértük arra, hogy értékeljék, hogy hogyan befolyásolja a kollégium iskolai tanulmányi eredményeiket, mindössze **ő egyharmaduk mondta azt, hogy jobb eredményt ér el kollégistaként, mintha otthon lakna**. A tanulók fele szerint a kollégium semmilyen hatással nincs tanulmányi eredményeire, 14%-uk pedig azt mondta, hogy ez a helyzet inkább rontja, mint javítja a tanulmányi eredményeit.

**Hogyan befolyásolja a kollégium a tanulmányi eredményeket
képzési formák szerint**

a kollégium hatása	szakközépiskola	szakmunkás	összesen
jobb eredmény	31,6%	42,1%	35,0%
nem játszik szerepet	50,1%	51,4%	50,5%
rosszabb eredmény	17,5%	6,1%	13,8%
egyéb	,8%	,4%	,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	1053	508	1561

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

Mindezek alapján érthető, hogy a kollégisták között igen **magas az iskolai kudarcokat elszenvedők aránya**. Az igazgatók szerint az elmúlt évben 5% volt az évismétlésre bukkottak aránya, 7% volt a túlkoros tanulók aránya, 10%-uk költözött ki év közben a kollégiumból, és 7%-uk szakította félbe a tanulmányait.

A különböző szempontból kudarcos tanulókat a kollégiumok egyéb jellemzői szerint vizsgálva az derült ki, hogy **az átlagosnál több ilyen tanuló akad az észak-keleti régió kollégiumaiban, a kislétszámú kollégiumokban és a többségükben szakmunkástanulókat befogadó kollégiumokban**. Vagyis pontosan azokban az intézményekben, amelyekben a legtöbb hátrányos helyzetű tanuló él, és ahol a tanulási segítség nyújtásra a legnagyobb szükség lenne.

**A kudarcos tanulók aránya a kollégiumok egyéb jellemzői szerint
(az összes tanuló %-ában)**

	évisméltésre bukott arány	túlkoros arány	kiköltöző arány	kimaradó arány
Régió				
Dél-Dunántúl	6,7	6,3	10,5	6,4
Nyugat-Dunántúl	2,7	2,6	5,12	2,7
Központi	4,5	7,5	10,1	5,1
Északkelet	5,3	10,4	15,1	11,6
Délkelet	4,8	8,0	8,9	5,0
Főváros	3,5	3,5	2,1	4,7
Település				
főváros	3,5	3,5	2,11	4,7
megyeszékhely	4,0	6,9	10,2	4,7
város	4,7	7,9	7,9	4,0
kisváros	5,8	5,5	12,6	9,9
község	5,1	11,4	10,6	7,4
Fenntartó				
helyi önkormányzat	5,2	6,7	11,4	7,7
megyei önkormányzat	4,9	6,1	10,5	5,9
nem önkormányzat	3,8	13,4	5,1	4,2
Befogadóképesség				
50 alatt	10,2	11,0	22,2	20,6
50-100 között	5,0	8,0	9,6	6,0
101-150 között	4,3	8,0	6,6	3,9
150 fölött	2,7	4,6	6,5	3,0
Az intézmény típusa				
érettségiző többség	4,7	4,1	10,1	6,7
szakmunkás többség	5,4	12,4	10,9	6,7
Összesen	4,9	7,3	10,4	6,7
N	141	79	161	128

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Nem véletlen, hogy a sok hátrányos helyzetű tanulót befogadó iskolákban és kollégiumokban fordul elő a leggyakrabban az is, hogy a tanulók a 9-10. osztály elvégzése után (vagyis a tankötelezettség lejártával) kilépnek az iskolából, és kiköltöznek a kollégiumból. Vagyis abbahagyják a tanulást, mielőtt valamilyen szakmai tudás megszerzéséig eljutottak volna.

10. A magatartási problémák

Amikor a nevelőtanároktól a kollégiumok **fegyelmi helyzetéről** érdeklődtünk, elég vegyes képet festettek. Az interjúkból az alábbi különbségek derültek ki:

- **Az érettségit adó képzésben tanulóknak lakóhelyet biztosító kollégiumokban jobb a fegyelmi helyzet, mint azokban, ahol többnyire szakmunkástanulók laknak, és a lány kollégiumokban jobb a helyzet, mint a fiúk intézményeiben.**
- Különösen a **szakmunkástanulókat fogadó kollégiumok nevelőtanárai panaszkodtak a fegyelmi helyzet utóbbi években bekövetkezett romlásáról** (több a magatartási és szabálykövetési probléma), és arról, hogy a gyerekek sem a családjukban sem előző iskolájukban nem tanulnak meg olyan alapvető szabályokat, mint a mások tiszteletben tartása, a tolerancia, a pontosság és a kötelességtudat.
- Néhány nevelőtanár arról is beszámolt, hogy problémát jelent az együttélésben a **nagy korkülönbség a diákok között**. Egészen más életmód-igényei vannak egy 14-15 éves gyereknek, mint egy 20-22 éves fiatalnak, miközben ugyanaz a házirend vonatkozik rájuk.

Az igazgatók szerint a **leggyakrabban előforduló** magatartási vétség a **dohányzás és a kollégiumi rendszabályok megszegése**. A következő leggyakoribb probléma az alkoholfogyasztás és a lopás. Az igazgatók közel egy-egyharmada szerint jelent gondot az igazolatlan hiányzás és az agresszió a társakkal szemben, illetve hasonló mértékű a szolidaritás hiánya is. A tanárokkal szembeni tiszteletlen magatartást az igazgatók kevesebb, mint egyötöde vélte problémának. Míg a drogfogyasztás eddig még csak néhány intézményben jelent meg.

Milyen magatartási problémák vannak a diákok között?

probléma	N	a válaszok %-ában	az esetek %-ában
szabálykövetési problémák	127	19,5	69,4
tiszteletlenség a tanárokkal szemben	34	5,2	18,6
a szolidaritás hiánya a társakkal szemben	53	8,2	29,0
agresszió a társakkal szemben	59	9,1	32,2
igazolatlan hiányzás	65	10,	35,5
lopás	75	11,5	41,0
dohányzás	152	23,4	83,1
alkoholfogyasztás	79	12,2	43,2
drogfogyasztás	6	0,9	3,3
összesen	650	100,0	355,2

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

A legtöbb vezető három problémát jelölt meg. Az adatok főkomponens elemzése, amely az együttes választásokat mutatja meg, négy csoportba rendezte a magatartási problémákat.

- Az első csoportba tartozik az alkoholfogyasztás, a lopás és a társakkal szembeni agresszió.
- A második csoportot a szabálykövetési problémák, a dohányzás és a szolidaritás hiánya alkotja.
- A harmadik és negyedik csoportban csak egy-egy változó dominál, a tanárokkal szembeni tiszteletlenség, illetve a drogfogyasztás.

Magatartási problémák régiók szerint %-ban

régió	szabálykövetési probléma	agresszió	igazolatlan hiányzás	lopás	drogfogyasztás	N
Dél-Dunántúl	86,2	20,7	48,3	51,7		29
Nyugat-Dunántúl	56,7	23,3	23,3	23,3		30
Központi	76,2	42,9	28,6	52,4	3	21
Északkelet	58,8	33,3	35,3	39,2	1	51
Délkelet	63,0	37,0	37,0	35,2	2	54
Főváros*	5	0	0	3		6
összes %	66,5	30,9	34,0	39,3		
összes N	127	59	65	75	6*	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

Amikor azt vizsgáltuk, hogy ezek a magatartási problémák a kollégiumok egyéb jellemzői szerint milyen eltéréseket mutatnak, azt tapasztaltuk, hogy a dél-dunántúli kollégiumokban a leggyakoribbak, míg a fővárosban

és a nyugat-dunántúli kollégiumokban a legritkábbak a magatartási problémák.

A fővárosi igazgatók egyáltalán nem kifogásolták diákjaik viselkedését. A nagyvárosi vezetők is csak az igazolatlan hiányzásokat helytelenítik. Minél kisebb a település mérete, annál jobban nehezményezik az igazgatók diákjaik agresszív és tiszteletlen magatartását.

Magatartási problémák településtípusok szerint %-ban

településtípus	tanárokkal szembeni tiszteletlenség	agresszió	igazolatlan hiányzás	drogfogasztás	N
főváros*	0	0	0	0	6
megyeszékhely	6,3	29,2	39,6	0	48
város	20,0	32,7	41,8	2	55
kisváros	23,9	28,4	28,4	2	67
község	26,7	53,8	26,7	2	15
összes %	17,8	30,9	34,0		
összes N	34	59	65	6*	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

*a kis elemszám miatt csak az N értékét közöljük

Fenntartók szerint is különbég van az intézmények között. A nem önkormányzati fenntartásban működő kollégiumokban ritkábbak a magatartási vétségek, mint az önkormányzatiakban. Míg a szabálykövetési problémák gyakoriságában nincs nagy különbség, addig az igazolatlan hiányzás és a dohányzás is sokkal kisebb arányban fordul elő az alapítványi és egyházi kollégiumokban. Az önkormányzati kollégiumok között is jelentősek a különbségek. A szabálykövetési problémák inkább a megyei, míg a hiányzás és a dohányzás a helyi fenntartású intézményekben gyakori.

Magatartási problémák fenntartó szerint %-ban

fenntartó	szabálykövetési probléma	igazolatlan hiányzás	dohányzás	N
helyi önkormányzat	61,5	42,3	85,6	104
megyei önkormányzat	77,4	27,4	75,8	62
nem önkormányzati	60,0	16,0	64,0	25
összes %	66,5	34,0	79,6	
összes N	127	65	152	191

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Minél nagyobb egy kollégium, annál gyakoribb probléma a dohányzás és az igazolatlan hiányzás is. A legkisebb kollégiumok vezetői viszont a tanárokkal szembeni tiszteletlen magatartást kifogásolták.

Magatartási problémák a kollégium mérete szerint %-ban

méret	tiszteletlenség	igazolatlan hiányzás	dohányzás	N
50 alatt	35,1	24,3	67,6	37
50-100	11,7	28,3	78,3	60
101-150	18,6	37,2	79,1	43
150 fölött	10,2	46,9	91,8	49
összes %	18,3	33,9	79,9	
összes N	34	63	151	189

Szakképző iskolák kollégiumai, igazgatói kérdőív 2003.

Amikor a kollégistáktól is megkérdeztük, hogy milyen magatartási problémákat tapasztalnak leggyakrabban saját intézményükben, és milyen magatartási problémáik voltak saját maguknak a kollégiumban, **az igazgatók megállapításaihoz hasonló válaszokat kaptunk.** A kollégisták szerint is **a kollégiumi rendszabályok megsértése számít a leggyakoribb magatartási problémának**, amely a tanulók közel négyötöde szerint gyakori a kollégiumban, és amelyet saját bevallása szerint a tanulók több, mint fele maga is elkövetett. A következő két leggyakoribb vétségnek a lopás és az alkoholfogyasztás számít, amelyet a kollégisták az intézmények felében minősítettek gyakran előforduló vétségnek, de amelyről már jóval kevesebben mondták azt, hogy maguk is elkövették.

**A magatartási problémák gyakorisága a kollégiumokban nemek szerint
(az összes tanuló %-ában)**

magatartási probléma	fiú	lány	összesen
gyakori a kollégiumban			
szabálysértés	80,3%	74,8%	77,8%
igazolatlan hiányzás	34,6%	23,1%	29,4%
tiszteletlen magatartás a tanárokkal	36,3%	42,4%	39,0%
agresszív magatartás a társakkal	30,1%	22,3%	26,6%
lopás	44,6%	57,5%	50,4%
alkoholfogyasztás	52,1%	45,4%	49,1%
drogfogyasztás	10,4%	7,2%	9,0%
előfordult a kérdezettel			
szabálysértés	62,4%	42,5%	53,4%
igazolatlan hiányzás	21,7%	8,8%	15,9%
tiszteletlen magatartás a tanárokkal	19,9%	11,9%	16,3%
agresszív magatartás a társakkal	16,3%	8,2%	12,6%
lopás	12,0%	11,6%	11,8%
alkoholfogyasztás	28,7%	15,4%	22,7%
drogfogyasztás	3,3%	1,6%	2,5
N	861	708	156

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

A magatartási vétségeket a kollégiumok háromnegyede elég szigorúan, egynegyede pedig nagyon szigorúan bünteti. Csupán három olyan intézmény akadt, ahol egyáltalán nem torolják meg a vétségeket. A büntetéseket a magatartási problémák előfordulási gyakoriságával összevetve, azt tapasztaltuk, hogy ahol sűrűbb a viselkedési problémák előfordulása, ott szigorúbb a megtorlás is. Ahol kevesebb gond van a tanulókkal, ott a tanárok is elnézőbbek. Az összefüggés természetesen fordítva is igaz: ***ahol szigorúbban büntetnek, ott több a vétség, és ahol enyhébbek a büntetések, ott kevesebb. Vagyis a szigorú büntetésekkel általában nem lehet megakadályozni a szabályszegések előfordulását.***

A ***leggyakrabban előforduló magatartási vétségekről*** az interjúk során a nevelőtanároktól is tájékozódunk. Az alábbiakban az egyes „vétségek” köré csoportosítva foglaljuk össze tapasztalataikat:

- **Dohányzás**

A kollégiumi házirend legfontosabb szabályai közé tartozik a felnőtt, felnőtté válás, de egészségre káros fogyasztási cikkek (dohányzás, alkohol, drog) tiltása. Ezek közül a kollégiumokban a dohányzás megakadályozása látszik a legnehezebbnek. A nevelőtanárok beszámolóiból az derült ki, hogy a kollégisták többsége dohányzik, ill. már úgy lép be a kollégiumba, hogy rászokott a dohányzásra. A gyerekek egy részének a dohányzást nem tiltják otthon, így a nevelőtanárok a szülőkhöz sem fordulhatnak segítségért. A törvény viszont arra kötelezi őket, hogy a kollégium épületében tiltsák meg a dohányzást, így csak azt tehetik, hogy megtiltják, és tudomásul veszik a „krónikus” szabályszegést.

Ugyancsak a törvény előírásait követik akkor is, amikor a 18 éven felüli tanulóknak „dohányzó helyeket” jelölnek ki a kollégium épületében vagy a kertjében. De általában „csöndes elnézéssel” azt is tudomásul veszik, hogy ugyanott a 18 éven aluliak is dohányoznak.

„Általában a fiatalok dohányoznak. Ez egyfajta tüntetés a felnőtté válás mellett, vagy talán kissé feltűnési vágy, hogy ezzel is bizonyítsa, hogy ő már felnőtt, nem kisgyerek. Így fokozatosan rászoknak, egyik a másiktól. Mire negyedikesek lesznek, akkora nagy százalékuk már valóban dohányos. Az épületben tilos dohányozni, de van egy kijelölt rész az udvar sarkában, ott gyűlnek össze, és ott dohányoznak.” (nevelőtanár)

„Az az igazság, hogy a mai fiatalok már általános iskolás korukban elkezdnek dohányozni. A másik probléma az, hogy hiába van a törvény, hogy 18 év alatti nem dohányozhatnak, ha egyszer a szülő már beleegyezett, és otthon is dohányzik a gyerek.” (nevelőtanár)

„A dohányzás egy átkozott dolog. Nem tudom, hogy lehet az, hogy 12 éves korától kezdve a gyerekek 50%-a dohányzik. Nálunk ez alapvetően tilos, de elnézzük az udvarban. Van az udvarban egy tetős rész, ott vannak padok és imádnak ott trécselni. Fiúk-lányok együtt beszélgethetnek, és ott szabad. Mert mit csináljunk? Egyszerűen úgy jön ide a gyerek, hogy már dohányzott. Vég-

eredményben nem tudunk velük mit kezdeni. Tehát ez egy megoldatlan probléma.” (nevelőtanár)

„Nem lehet vele mit kezdeni. Hivatalosan nincs, egyébként van. Az a nagy gond, hogy az elsős lányok 60%-a dohányzik.” (nevelőtanár)

„Az egész iskola területén tilos, ez törvényileg tiltva van. Az iskola előtt szoktak dohányozni. Én még nem láttam olyan diákot, aki azért szokott le a dohányzásról, mert a tanára azt mondta neki.” (nevelőtanár)

„A törvény nagyon szigorú a dohányzással kapcsolatban. Akit elcsípünk, azt első alkalommal ki kellene tenni, de a gyerekek nagyon ügyesek ezzel kapcsolatban, nem igazán sikerül őket mindig megcsípni.” (nevelőtanár)

„A dohányzás, ugye minden oktatási intézményben tilos. És itt is. Na most én úgy szoktam mondani, hogy én nem veszem észre, ha kint a sarkon fogtok dohányozni, mert azt nem lehet megtiltani.” (nevelőtanár)

„Dohányozni tulajdonképpen az iskolán belül, az épületen belül sehol sem lehet. A gyerekekkel abban maradtunk, hogy a főbejáratától kb. 30 méterre, az épület végén, ahol nincs forgalom, és nem is igazán látszanak a fiúk, ott dohányozhatnak.” (nevelőtanár)

„Aki 18 éven felüli, annak van az udvaron egy rész, ahol mérgezheti magát. Idebent ahol érem, ott gyilkolom őket. Nem tudom másként mondani. Igazgatói intézt kapnak érte.” (nevelőtanár)

„Sokan dohányoznak. Itt több 100 diák van, és van 5-6 nevelő. Ők többen vannak, és megpróbálnak bennünket átvágni, s ezt sokszor nagy örömmel csinálják. Sokszor kiderül a dolog, de nem tudunk mit csinálni. Tavaly megpróbáltunk maximálisan ellene tenni, de mi tudjuk legjobban, hogy nem jön össze. Nem azt mondom, hogy idén lazábbra fogtuk egy kicsit a dolgot, de már nem feltétlenül csináljuk azt, hogy üldözzük őket. Ugyanis minél jobban ellenezzük, annál jobban csinálják.” (nevelőtanár)

„Az iskolánkban felnőtt korúak is tanulnak nappali tagozaton. Itt az iskolai tanterületnek nyilván egy kompromisszumot kellett kötni. Őket az iskolában felnőttként kezeljük, közülük sajnos sokan dohányoznak. Kint az iskolai udvar egy hátrébb eső részén van egy kijelölt dohányzó hely ahol nekik ez meg van engedve. De szigorúan csak a 18 év felettieknek.” (nevelőtanár)

„18 éven aluli nem dohányozhat, abszolút nem. De van az udvaron egy kijelölt dohányzóhely a 18 éven felülieknek. Általában fiatalok is megjelennek ott. Ezért különösebben nem jár büntetés.” (nevelőtanár)

„18 éves kor alatt egyáltalán nem engedjük, 18 éves kor felett most már meg tudjuk oldani itt, az épületen belül. De csak a kijelölt helyen engedjük. Hogy azután mit csinálnak az utcán, azt nem tudom.” (nevelőtanár)

Az idézetekből jól látszik, hogy **a dohányzás tiltása a házirend azon „értelmetlen” szabályai közé tartozik, amelyet a gyerekek rendre megszegnek, s amelynek megszegését a nevelőtanárok hiába is szankcionálják.** Ez tehát az értelmetlen (mert betarthatatlan) szabályok egyike.

- **Alkoholfogyasztás**

Az alkoholfogyasztás tilalma is valamennyi kollégium házirendjében szerepel. A tilalom ezzel kapcsolatban általában két dologra vonatkozik: Tilos a kollégiumban alkoholt fogyasztani, és tilos a kollégiumban alkoholos állapotban tartózkodni. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a nevelőtanárok ezen túl nem akarják és nem is tudják kontrollálni a gyerekek alkoholfogyasztását, vagyis azt, hogy a kollégiumon kívül, hétvégén fogyasztanak-e alkoholt.

Az alkoholfogyasztás tilalmára vonatkozó szabályok betartása a gyakorlatban általában úgy néz ki, hogy a tanulók többsége betartja, hogy a kollégiumban nem fogyaszt alkoholt, és részegen nem megy be a kollégiumba. Ennek ellenére valamennyi nevelőtanár tudomásul veszi, hogy a gyerekek (általában hétvégén, és szabadidős programjaik során) fogyasztanak alkoholt, és ha „keveset ittak”, vagy „nem látszik meg rajtuk” amikor bejönnek a kollégiumba, ezt elnézik nekik.

„Az italozás előfordul, különösen, amikor hétvégén jönnek vissza otthonról, és útközben esetleg megisznak valamit.” (nevelőtanár)

„Az én csoportomban mindegyik túl van az első berúgáson, de túl voltak már akkor is amikor én átvettem őket Hétvégénként szerintem szoktak iszogatni, de nem sokat, koktélokot vagy ilyesmiket.” (nevelőtanár)

„Én a lányoknál nem vettem észre, de hogy kint isznak-e, azt nem tudom. Az végül is nem tartozik ide, hogy otthon mit csinálnak. A fiúknál előfordult.” (nevelőtanár)

„A nagy többség biztos, hogy csak azt csinálja, hogy egy-két üveg sört megiszik kint. Itt bent nem jellemző az alkoholfogyasztás.” (nevelőtanár)

Komoly szankció általában csak azért jár, ha a gyereket „részegségen” kapják, s általában ilyenkor sem mindjárt az első alkalommal. Vagyis **az alkoholfogyasztás tilalma lényegében a „mértéket” szabja meg**, vagyis a kollégiumok a gyakorlatban a mértéktelen alkoholfogyasztást szankcionálják.

„Ha véletlenül is előfordulna, szigorúan büntetjük. Benne van a házirendben, hogy a kollégiumba alkoholt behozni vagy alkoholos állapotba bejönni tilos, mert kizárjuk a kollégiumból.” (nevelőtanár)

„Volt rá eset, hogy buliból visszatérően jobban érezhető volt az alkohol, és hát ilyen esetben bizony kizárás volt a vége.” (nevelőtanár)

„Vezetői figyelmeztetéssel kezdődik, a szülőt értesítjük, és ha még egyszer előfordul, akkor fegyelmi tárgyaláson dől el, hogy a gyerek maradhat-e vagy kizárjuk. Ezt nagyon szigorúan vesszük. Persze ha megiszik egy sört és észrevesszük, akkor nyilván hogy csak figyelmeztetést kap érte.” (nevelőtanár)

„Előfordult, hogy behozta a gyerek az italt, vagy ittasan jött be, meg lett szondáztatva, és ezért megkapta a megfelelő büntetését. Úgy emlékszem, hogy akkor végső figyelmeztetést kapott az igazgató úrtól. A következő esetben, aki megint megcsinálta ugyanezt, tehát bejött ittasan, megint meg lett szondáztatva, és ki lett rakva a kollégiumból.” (nevelőtanár)

„Előfordult már, hogy úgy érkezett vissza vasárnap a gyerek, hogy nem úgy állt a szeme, ahogy illett volna. Ilyenkor a hivatalos eljárás az, hogy munkavédelmi felügyelőt hívunk, megszendáztatjuk, jegyzőkönyvet írunk. Ilyen is volt, tehát ezt is megtettük. De olyan is volt, hogy láttuk, hogy csak egy sört ivott meg. Tehát nem úgy állt a szeme, ahogy kellett volna, de nem akartunk belőle ügyet csinálni, és akkor azt mondta a nevelőtanár, hogy menjél feküdj le, aztán kialuszod.” (nevelőtanár)

- **Drogfogyasztás**

A megkérdezett nevelőtanárok kivétel nélkül azt állították, hogy jelenleg nincs „drog-probléma” a kollégiumban, vagyis nincs olyan gyerek, aki drogfüggő, vagy rendszeres drogfogyasztó lenne. Az azonban több esetben kiderült, hogy a kollégiumban előfordult már olyan eset, hogy a gyerekeket „drog-gyanús” állapotban találták, vagy drogot találtak a kollégiumban, sőt olyan esetekről is beszámoltak, amikor a gyerekek drogozás miatt maradtak ki a kollégiumból. Ugyancsak majdnem minden nevelőtanár azt mondta, hogy ha a kollégiumban és az iskolában nem is fogyasztanak a gyerekek drogot, hétvégeken, szabadidejükben, szórakozások alkalmával már jónéhányan kipróbálták.

Általában azt tapasztaltuk, hogy a nevelőtanárok a drog-probléma megítélésében sokkal bizonytalanabbul nyilatkoztak, mint akár a dohányzásról, akár az alkoholról. Többen említették, hogy **nem elég tájékozottak** ahhoz, hogy pl. egy drogot fogyasztó gyereknél ennek a tünetjeit felismerjék.

Ez a bizonytalanság a drogfogyasztásra vonatkozó büntetések kiszabásának szempontjából is megnyilvánult. Míg a dohányzásra (amit a legtöbb helyen elnézően kezelnek) és az alkoholfogyasztásra (amelyet ismétlődő, súlyosabb esetekben szigorúan megbüntetnek) a legtöbb kollégiumban egyértelmű és határozott szankciók vonatkoznak, a drogot fogyasztó (vagy ezzel gyanúsítható) gyerekek esetében a nevelőtanárok azonnal a szülőkhöz, súlyosabb esetekben (pl. ha drogot találtnak) pedig azonnal a rendőrséghez fordulnak. Vagyis **áthárítják a szankcionálás jogát**, mert a kollégiumi nevelőtestületek úgy érzik, hogy nem elég kompetensek ennek a problémának a megítéléséhez.

- **Korai szexuális kapcsolatok**

A szakképző iskolák kollégiumai a felnőttek által frekvenciát, egészségkárosító élvezeti cikkek fogyasztásának megakadályozásához hasonlóan a korai szexuális kapcsolatok kialakulását is megpróbálják akadályozni. A kollégiumok szinte kivétel nélkül koedukáltak, vagyis fiúkat és lányokat

egyaránt befogadnak. A különböző nemű kollégisták elhelyezésében azonban szigorúan konzervatív szemlélet uralkodik: általában különböző épületekben vagy szinteken helyezik el őket, és az átjárást a legkülönbözőbb eszközökkel (rácsokkal, zárrakkal, modern technikai berendezésekkel) igyekeznek akadályozni.

A többnyire azonos iskolákba járó fiúk és lányok találkozását szabadidejükben térben is (csak a klubszobában találkozhatnak, csak a kertben találkozhatnak, stb.) és időben is (csak nappal találkozhatnak, villanyoltás után bezárják a hálósobákat) korlátozni igyekeznek. Ebben a „szerelme-seket korlátozó” magatartásban némi anakronizmus is felfedezhető, hiszen hétféteken és a kollégiumon kívül mindenki annyi időt tölthet együtt választottjával, amennyit akar, és **a statisztikákból az is pontosan tudható, hogy a mai fiatalok első szexuális élményeiket általában már, minden felnőtt tiltás ellenére, kamasz korukban megszerzik.**

Az ebben a tekintetben általánosnak mondható „konzervatív” nevelőtanaári álláspontok következménye a szexuális felvilágosítás elmaradása, és az ilyen téren szükséges segítségnyújtás elmulasztása is. Az interjúk során mindössze egyetlen olyan nevelőtannárral találkoztunk (egy alapítványi iskola kollégiumában), aki a kollégium nevelési feladatai közé tartozónak vélte azt is, hogy megismertesse a gyerekekkel a másik nemmel való kapcsolattartás módjait, és segítsen oldani ezzel kapcsolatos gátlásaikat.

- **Agresszió**

A kollégista gyerekek egymással szemben megnyilvánuló agresszív magatartásának megfékezésére korántsem tapasztaltunk olyan egyöntetű, következetes és elszánt igyekezetet a kollégiumi nevelők részéről, mint ahogy a felnőtt fogyasztási szokások és a szexuális kapcsolatok megakadályozása (tiltása) esetében. Holott az agresszív magatartás elszenvedése vagy gyakorlása a szakképző iskolák kollégiumaiban szinte mindennapos élménynek számít.

A gyerekek között **felmerülő konfliktusok fizikai erővel (verekedés-sel) történő megoldása, a tanulók képzési formája szerint nem mutatott szignifikáns eltérést, vagyis mind az érettségizőket befogadó, mind a szakmunkás többségű kollégiumokban elsősorban a fiúkra jellemző.** Az általunk megkérdezett kollégista fiúk közül, szenvedő alanyként vagy aktív résztvevőként, összesen 32% vett már részt egyéni verekedésben és 16% csoportos verekedésben is.

Agresszív megnyilvánulások előfordulása a kollégiumokban nemek szerint

agresszió	fiú	lány	összesen
egyéni verekedés			
szenvedő alanya volt	4,4%	,7%	2,7%
maga is részt vett benne	26,5%	6,1%	17,3%
szenvedője is volt és csinálta is	1,4%	,3%	,9%
csak hallott róla	43,6%	51,0%	46,9%
nem hallott róla	24,1%	41,9%	32,2%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
csoportos verekedés			
szenvedő alanya volt	1,5%	,6%	1,1%
maga is részt vett benne	12,9%	2,5%	8,2%
szenvedője is volt és csinálta is	1,5%	,1%	,9%
csak hallott róla	53,2%	50,6%	52,0%
nem hallott róla	30,9%	46,2%	37,8%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
elsősök beavatása			
szenvedő alanya volt	20,8%	22,2%	21,4%
maga is részt vett benne	29,6%	30,6%	30,1%
szenvedője is volt és csinálta is	11,5%	11,0%	11,3%
csak hallott róla	29,4%	23,5%	26,7%
nem hallott róla	8,7%	12,7%	10,5%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
csicskáztatás			
szenvedő alanya volt	11,2%	9,9%	10,6%
maga is részt vett benne	29,5%	19,7%	25,1%
szenvedője is volt és csinálta is	6,1%	3,2%	4,8%
csak hallott róla	40,3%	50,3%	44,8%
nem hallott róla	12,9%	16,9%	14,7%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	867	716	158

Szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív 2003.

A gyerekek körében megnyilvánuló agresszió másik legjellemzőbb formájának **az idősebbek agressziója számít a fiatalabbakkal szemben**, amelynek sajátos, rituális eljárásai is kialakultak. A fiatalabbakkal szembeni agresszió magyarázata ezekben az esetekben általában a „beavatás”, vagyis a legifjabb kollégisták „hozzászoktatása” a kollégiumi rendhez, ill. a kollégisták között uralkodó hierarchiához. Az ide tartozó eljárásokat szokás összefoglalóan „csicskáztatásnak” nevezni.

A fenti táblázatból jól látszik, hogy a „csicskáztatási” eljárások jóval gyakoribbak, mint a verekedések. Az elsősök „beavatásában” való részvételről mind a fiúk, mind a lányok közel kétharmada számolt be, az egyéni „csicskáztatásokban” való részvételről pedig a fiúknak majdnem a fele, a

lányoknak pedig közel a harmada. Az érettségiző többségű és a szakmunkástanuló többségű kollégiumok ebben a tekintetben sem különböztek.

A „csicskáztatás” kifejezés is, és az eljárás lényege is a katonaságtól, ill. a börtönök világából, tehát a zárt és hierarchikusan építkező, tekintélyelvű, férfi szubkultúrákból származik. A „csicska” eredetileg tiszti-szolgát jelentett, akinek el kellett végeznie mindazt a „piszkos munkát”, amelyet „felettese” rá hárított. S bár a „katona-szolgák” formálisan már nem léteznek, a „csicskáztatást” az idősebb katonák az újoncokkal napjainkban is igen kímeletlen és kegyetlen formában gyakorolják csakúgy, mint a börtönökben az erősebb és tekintélyesebb rabok a kiszolgáltatottabbakkal szemben. A „csicskáztatás” a szakképző iskolák kollégiumaiban főként a fiúk körében számít általános jelenségnek, bár több helyen némi nyelvi „ferdítéssel” „szecsikáztatásnak”, az ezt elszenvedő ifjú kollégistát pedig „szecsikának” nevezik.

A „csicskáztatás” a gyakorlatban mind fizikai, ***mind pszichés tekintetben fájdalmas, nehezen elviselhető sértéseket jelent***, amelyeket a fiatal kollégistáknak kell elszenvedniük, miközben az idősebbek jól „szórakoznak” és levezetik agresszív indulataikat. Az alábbiakban a 11. osztályos tanulókkal készített interjúkból idézünk erről néhány részletet.

„Tojást tesznek a zokniba, rajta van a zokni és a sarkán van a tojás és akkor úgy táncoltatjuk, és ha a tojás összetörik, akkor ott kész az egész. Nagyon durva. De nagyon sokat szoktunk rajta röhögni. Szóval minden elsős úgy fogja fel, hogy hát ezen át kell esni. (pincér tanuló)

„Hát, nekem pl. be volt kötve a szemem, és vízből kellett kiennem az almát...” (ruhaipari tanuló)

„Régen nem a csicskáztatás ment, inkább a beavatás. Mert az ágybevetés is volt, de inkább a beavatás volt az, ami esemény volt Kamionozás a wc-én, vagy hold-utazás. Kamionozás: ráültetik a wc-re, meg kell húzni a wc-láncot, az a duda, meg a kezébe adják a kefét, az a seb-váltó, és düböröggön hozzá. Aztán hold-ugatás, éjszaka kiültetik a párkányra és ugatniuk kell a holdat. Ezek szoktak lenni.”(szakközépiskolás tanuló)

- „Volt beavatás is?
- *Hát szokott lenni. Mi olyat csináltunk most, hogy takarodó után, amíg kimentek a vécére az ágyat megfordítottuk, a deszkás részt tettük felülre és beágyaztunk. Az meg befeküdt, és jól meglepődött. De van olyan is, hogy kicsit kinyitjuk az ajtót, felrakunk 3-4 pohár vizet, bekopogunk, kinyitják, és rájuk ömlik.*
- Hogy bírják ezt az elsősök?
- *Ahogy akarják.*
- Nem jelentették még a nevelőtanárnak?
- *Lehet, hogy szeretnék jelenteni, de nem merik. Volt, aki már megpróbálta, de abból komoly problémák lettek. Ki lett közösítve. A saját csoportjából is, és kollégiumi szinten is.*
- Neked is volt beavatásod elsős korodban?

- Volt, persze. Takarítás, két füles. Volt olyan, hogy hidraulika csővel nyakon vágta valakit, ez tömör acélcső gumival bevonva, aztán meg fél órát keltették három vödör vízzel.
- Hogyhogy ezt nem vették észre ezt a nevelők?
- Hát itt mindent meg lehet oldani. Még elsőben kell túl lenni rajta. Másodikban már csak piszkálódások vannak.” (szakközépiskolai tanuló)
- „Ágyazás van, meg ki kell menni a boltba vásárolni üdítőt, meg csokit venni. De csak a negyedikesek csinálják, harmadikban még nem lehet. Ez szabály, régóta így van.
- Ez gyakorlatilag hogyan történik? Egy negyedikes hogyan csicskáztatja az elsőst?
- Bemegy az elsőskhöz, kijelöli akit gondol, hogy jöjjön és ágyazzon meg neki.
- És van úgy, hogy ez durvább formát is ölt?
- Igen, egyszer volt, hogy a negyedikes ittasan fekvőtámaszt, meg felülést csináltatott egész éjjel, egy elsőssel, meg hangoskodott. A nevelőtanár felébredt, így tudódott ki. Ki is rúgták a srácot, vagyis hát megmondták neki, hogy jobb ha elmegy.
- Kitudódott volna, ha nem ébred fel a nevelőtanár?
- Az elsősök nem teszik szóvá, elfogadják.
- És miért fogadják el?
- Hát, ez a szabály, a hagyomány. Nyílt napon, amikor jönnek az elsősök, a tanárok el is mondják ezt nekik.
- A második, harmadikosok nem csinálják?
- Azok is megtehetnék, de nem teszik, csak ritkán.” (szakközépiskolai tanuló)
- „És hogy kezdik el a negyedikesek a szecskaztatást?
- Ők csinálják a szecskaabált. Itt feladatokat adnak az elsősöknek, ügyességi feladatokat, hogy pl. piros arannyal kell fogat mosni, meg bekötött szemmel ezt, azt csinálni.
- A nevelőtanárok mit tesznek ez ellen?
- Leszidják őket néha, de nem büntetik szigorúan.
- Volt rá példa, hogy valamelyik elsős ellenkezett?
- Igen, szólt az iskola igazgatónak, persze akkor rászálltak, végül kiiratkozott az iskolából is.
- Te hogy élted meg a szecskaztatást, mit kellett tenned?
- Egy ágyazásom volt, meg egyszer ki kellett a boltba mennem.
- Az elsős társaidnak több feladatuk volt?
- Igen, volt akinek volt.
- Mitől függ hogy kit szecskaztatnak jobban?
- Hogy milyen arca van, ha nagyképű akkor rászállnak
- És rád miért nem szálltak?
- Nekem volt haverom itt a koleszban, felsőbb éves.” (szakközépiskolai tanuló)
- „Hát megbeszéltük, hogy ő fog takarítani. Ágyazzon meg, ő vigye le a szemetet. Ezt megbeszéltük. Aztán mondtuk neki, hogy eldöntöttük, hogy te fogsz takarítani.
- És próbált tiltakozni?

- Azt mondta, hogy nem csinálja. És akkor becsuktuk az ajtót, és elbeszélgettünk vele.
- Az mit jelent?
- Hát csak beszélgettünk.
- De most komolyan..
- Hát megmondtuk neki, hogy amíg itt van, addig neki kell takarítania. És ha nem csinálja megverjük.
- És megijedt?
- Hát szerintem igen, mert megcsinálta egyből.
- Fél maguktól?
- Nem tudom, hogy félne-e, mert mikor az egyikünk nekiment, akkor ő visszaütött neki, nem hiszem, hogy félne, de megcsinálja.
- És amikor visszaütött, maguk mit csináltak?
- Akkor hármunktól kapott...
- És, amikor megverték, nem ment a nevelőtanárhoz?
- Nem. Nem tudom miért, de nem megy el. Most a héten is volt, hogy a szobatársam feltörte neki a száját, de megbeszélétk egymással, hogy azt mondják, hogy véletlenül elgáncsolta, és az asztal sarkába vágta.
- És valójában hogy történt?
- Hát leköpte a szobatársamat. Az elején csak be akart neki húzni egyet, de nem tette meg, de utána megint leköpte, és utána már behúzott neki." (szobafestő tanuló)
- „Elsőben elkezdtek piszkálni. De nem úgy, hogy csicskázattuk, hanem vertük szó szerint. Elég sokat kapott.
- De miért?
- Én azt már nem tudom. Én csak azért ütöttem már meg, mert mindig, amikor megütötte valaki, akkor azt mondta, hogy ez nem fáj. És akkor nagyobb ütöttünk, és akkor megint mondta, hogy nem fáj. Aztán ha én ütöttem, akkor abbahagyta. És akkor mindig azért csináltam, hogy már ne üssék. Akkor mindig csak egyet ütöttem, és kész. Utána békén hagyta mindenki.
- És ez hogy múlt el?
- Másodikban már új emberkét találhattak, akit piszkálhattak. Így nem ütögetve, hanem szavakban. Mert az egyik lány valami olyat csinált, amit nem kellett volna. Föltupírozta a haját, de ilyen rövid haja volt, és elől ilyen lapos volt, hátul meg ilyen pukli. És onnantól kezdve mindenki a hajával piszkálta. De ő elmenekült az iskolából. (szakközépiskolai tanuló)

A kollégiumi nevelőtanárokkal folytatott beszélgetésekből az derült ki, hogy a „csicskáztatást” a szakképző iskolák kollégiumaiban manapság a gyerekek által elfogadott, sőt „gondosan őrzött” helyi „kulturális hagyomány” tekintik. A legtöbb kollégiumban a nevelők is ismerik ezt a szokást, és pontosan tudják azt is, hogy időnként kifejezetten megalázó és agresszív eljárásokat takar. Ennek ellenére a kollégiumi nevelőtestületek messze nem egységesek az agresszió megítélésében és szankcionálásában. Az interjúk alapján erre vonatkozóan négyféle **nevelőtestanári álláspontot** sikerült megkülönböztetnünk:

- **Elnézés**

A kollégiumi nevelőtanárok egy részében fel sem merül ennek az eljárásnak a megakadályozása. Legfeljebb azt tekintik „feladatuknak”, hogy az avatási rítusok „túlzott eldurvulásának” gátat szabjanak.

„A szecskaáztatás eléggé kardinális kérdés lett ebben az évben. Azt akarjuk, hogy ez ne legyen egy törés az elsősök életében. Az idősebb tanulók megkapták a figyelmeztetéseket. Nem régen volt a szecskaavató az iskolában is külön, a kollégiumban is külön, és azt követően a diszkón. Ezen a szecskaavaton a kollégiumvezető is figyelt, hogy a feladatok ne legyenek sértőek az elsősök számára. Megbeszéltük, hogy ne olyan feladatok kerüljenek bele. Volt talicskázás, aztán hogy egy ruhadarabba hímezzék bele kedvenc nevelőjének a monogramját. Aztán énekelni kellett együtt, egy elsős fiúnak és lánynak, meg táncolni bizonyos jelmezben.” (nevelőtanár)

„Gólyabál van, ez itt hagyomány, így megy 30 éve. Amíg nincs meg a gólyabál, másfél hónapig, addig az elsősök az öregeknek este megágyaznak, felhúzzák a lepedőt, kiveszik az ágyneműt. Mindenki azt mondja, hogy én is ezt kaptam elsőben, és ha negyedikes vagyok én is tovább adom ezt a dolgot. Most itt két eset lehetséges: vagy azt mondom, hogy megtiltom és akkor 30 embert ki kell rugnom, vagy azt mondom, hogy gyerekek jó, szabjunk meg egy olyan határt, hogy akkor a gólyabálig lehet, természetesen nem rászállni, csak finoman, és úgy, hogy az elsősöknek előre megmondjuk minden évben, hogy ez van, ez hagyomány. De akit zavar, az minden következmény nélkül ide jöhet és szól. Volt már ilyen. Volt aki azt mondta, hogy nem csinálja, mert ez megalázás. Akkor azt mondtuk a negyedikeseknek, hogy vele ezt ne csinálják, és akkor békén hagyták.” (nevelőtanár)

„Például meg kell ágyazni, például be kell menni a szekrénybe, rázárják az ajtót, és énekelni kell. Vagy a székre állva kell énekelni. Vagy beteszik az ágynemű tartóba. Ezeket mondják, csicskaáztatásnak. Akinek ez lelki problémát okozott volna, vagy panaszkodott volna, az ritkaság, hogy előforduljon.” (nevelőtanár)

„Hát igen, ez mindenhol van. Énekeltetik őket a negyedikesek. Vagy meg kell tanulni a negyedikesek nevét, és mondjuk, erre van három napja. Volt olyan, hogy úgy kellett 20 percen át ülnie, hogy széke nem volt. Volt már olyan is, hogy nem hagyták pihenni, aludni az elsőst. Ilyenek vannak. De beiratkozáskor mindig tájékoztatjuk a szülőket, hogy azonnal szóljanak, ha ilyet tapasztalnak. Ettől függetlenül előfordul. Ez olyan, mint a katonaság, túl kell esni rajta, és kész.” (nevelőtanár)

„Hát, ilyen gólyaavató szecskaázásnak szoktuk ezt az időszakot nevezni, amikor az elsősök kollégiumba kerülnek. Ez általában 2-3 hétig szokott tartani. Korábban hosszabb ideig is tartott, és előfordult egy-két olyan dolog is, hogy eldurvult, a diák megsértődött rajta.

Volt olyan, hogy rendszeresen lesimázták őket, rendszeresen fekvőtámaszt csináltattak velük. Volt aki nem bírta, volt aki feladta. Hát jellemző az ágyaztatás, hogy egy pár hétig a kisebbek a nagyobbaknak megágyaznak esténként.

Vagy visznek neki egy pohár vizet, vagy palacsintát sütnek, vagy egyéb ilyen jellegű dolog. Sérülés nem volt, inkább megbántás volt. Tehát nem fizikai sérülésre gondolok, hanem lelkileg a fiú nem tudta elviselni. Az idén ez mindössze csak két hét volt, odafigyeltünk. Amikor a tanévnyitó volt, akkor elmondtuk a szülőnek is, a diáknak is, hogy mit engedjen meg magának, és ha úgy érzi, hogy neki ez nem kell, akkor szóljon nyugodtan. A felnőttébb diákoknak is megmondtuk, hogy meddig menjenek el. Aztán egy rövid idő után van egy közös szecskaúztatás, amikor a felsőbbik évesek összeállítanak egy programot, lehívják az összes elsőst, és akkor van egy közös kis mókás, játékos szecskaúvató. Igyekeznek ezt úgy megoldani, hogy ezen, minden elsősnek részt kell venni. Van benne olyan, hogy a fiút kiállítják egy székre, és el kell neki mondan egy verset, vagy énekelni kell neki, ami a fiúnak sokszor kellemetlen. Vagy fiúnak-lánynak táncolni kell zenére úgy, hogy pingpong-labdát vagy egy tojást tesznek a két homlok közé, és azzal kell játszani. Ha a tojás leesik, akkor rájuk toccsan. Vagy a fiúnak a markába egy tojást kell fogni, és fekvőtámaszt kell neki csinálni. Tehát nyilvánvaló, hogy néhány fekvőtámasz után szétnyomja a tojást. Vagy lekváros kenyeret kell enni csukott szemmel. Tehát ilyen jellegűek. Ennek már régóta hagyománya van. Mindenki jól röhög az egészen, és egymást hergelik bele úgymond a hülyeségbe. Tehát ez egy ilyen felszabadult játék, jól kineveti magát a diák, és örül annak, hogy ezzel a nappal vége a csicskaúztatásnak.” (nevelőtanár)

„Fiúknál fordul elő az első beavatás. De egyre kevésbé megalázó a nevelő ráhatásnak köszönhetően. Arra nagyon figyelünk, hogy ne nagyon megalázó legyen a gyerekeknek. Mindig tartunk tőle, de próbáljuk kordában tartani a dolgokat. A gyerekeknek mindenképpen vágyuk az, hogy valamilyen avatási szertartás legyen. Van ismerkedési est, elsősök bemutatkozó műsora, és szeretnénk, ha ez elegendő lenne. Persze mindig vannak törekvések a beavatásra és csicskaúztatásra. A felsőbb évesek azért szeretik ezt, mert velük is csinálták, bár ők sem szerették annak idején. A kicsik meg teljesen elzárkóznak, ők ezt nem szeretnék. Mert ha azt mondanák, hogy ez jó buli, akkor azt mondanám, hogy legyen. De olyat ne csináltassunk egy gyerekkel, ami neki nem tetszik. Megbüntetjük a felsőbb éveseket, ha bántják őket. Volt olyan, hogy eltávolítottuk a felsőbb évest ilyen miatt, hogy példát statuáljunk. Megalázó módon bánt a negyedik egy elsős gyerekkel. És ez a gyerektől derült ki. Azonnali írásbeli feljegyzés történt és ment a fegyelmi tárgyalás. A finomabb része az volt, hogy hozd fel a reggelimet, vagy menj le az ágyneműmért. Ennél súlyosabb, ha kétszer. Ez odáig is mehet, hogy táncolj. Meg be kell állni a szekrénybe és ott táncolj. Vagy te vagy a kiskutya és ugass. Ezek már megalázó dolgok, és fegyelmi tárgyalást vonnak maguk után. Biztos, hogy volt, aki idegileg nem bírta, vagy egyáltalán felnagyította a problémát. Nem bírta szülők nélkül, nem bírta ezt a kollégiumi életet. Az első hónapokban, aki nem bírja, általában elmegy. De nem annyira jellemző, hogy annyira macerálnák az elsősöket, mert akkor sokkal többen elmennének.” (nevelőtanár)

- **Beletörődés**

Más kollégiumokban a nevelőtanárok megpróbálják ugyan megakadályozni az avatási eljárások „eldurvulását”, de azt is pontosan tudják, hogy

ezek a hátuk mögött, titokban zajlanak, ugyanis az erre vonatkozó információkat nem csak az „agresszorok”, hanem a „sértettek” is eltitkolják, mivel sokkal jobban félnek a felsőbb évesektől, mint nevelőtanáraiktól.

„Van egy hivatalos, meg egy kevésbé hivatalos. A hivatalos meg van szervezve, produkálni kell valami műsort. És ott az a fontos, hogy mindenki szerepeljen. A szülőket is meghívjuk, és akkor azzal igazolja az elsős, hogy beilleszkedett. Aztán vannak ilyen csendes beavatások, amik éjszaka történnek. Ebben sok minden van. Bekenik fogkrémmel az ajtókilincset, és akkor kopognak, hogy gyere ki, meg poháröntések, ilyen kis kiszúrások. Konkrétan erőfölénnyel kényszerítik rá az elsősöket. Most már a tavalyi elsősök tapsoltak, hogy milyen jó lesz nekik, mert most már másodikosok, és nekik nem kell annyi mindent eltűnni, elszenvedni, mint mikor elsősök voltak. Az is van, hogy mikor körletta-karítás van, akkor az elsősök veszik ki jobban a részüket, mert ez a hagyomány. Mert, hogy néz ki az, hogy a negyedikkel söpörtetjük föl a leveleket, és az elsős nézi. Ilyen nincs sehol, ez már hagyomány, de ez nem ártalmas dolog. Ha este megéhezik a negyedikes, és neki már elfogyott a kenyere, akkor csinál egy körutat, hálóról- hálóra megy, és akkor oda kell neki adni a kenyeret, vagy a szalámit. Ilyenek minden kollégiumban előfordulnak, az biztos. Aztán ugye villanyoltás után sötét van, és amit ott csinálnak, hogy beleöntenek vizet az ágyába, vagy bekenik. Ezek mennek. Az elsősök különösebben nem panaszkodtak, elmondták, de nem vették olyan tragikusnak, kicsit megalázó volt.” (nevelőtanár)

„Egyrészt van ugye a hivatalos, amit a kollégiumban szervezünk. Vicces esküt kell letenniük, hogy soha nem lesznek engedelmesek a kollégiumi nevelőtanárnak, hogy nem viszik le soha a szemetet és a többi. Aztán van a nem hivatalos beavatása az elsősöknek. Ez a csicskáztatás gyakorlatilag. Eridj le, hozz nekem ezt, azt, amazt! És ezt többször csinálták meg vele, mire végül kiderült számunkra, hogy ez történik.” (nevelőtanár)

„Mosogattatnak velük, boltba küldik. De ahogy észrevezzük, ezt nagyon keményen lereagáljuk, és nem engedjük. De lehet hogy a hátunk mögött előfordul. Van egy kiskonyha, ahol a gyerekek tudnak főzni és ott a nagyok sokszor igénybe veszik a kicsiket. Most jössz, és elmosogatsz. Ha ezt észrevezzük, azonnal leállítjuk és nem engedjük meg. Attól, hogy én nem veszem észre, nem biztos hogy nincs. Volt már rá példa, hogy a gyerek hasát ütötték a padon, abból nagyon komoly fegyelmi lett, eltanácsoltuk a bántót az iskolából. Próbáljuk a diák önkormányzatosokat ilyen irányba befolyásolni, hogy ne fajuljon erre felé a dolog. Nem engedjük megalázní a kisebbeket.” (nevelőtanár)

„Van, de fű alatt, hogy senki ne tudjon róla. Azt hiszem fogkefével kellett neki valamit lemosni, vagy felmosni, mert tanulja meg, hogy maga után ki kell takarítani. Hallottam azt is, hogy becsavarták pokrócba, és a fenekére vertek. Hogy tanuld meg, hogy én vagyok az úr. Lehet, hogy vele ugyanúgy megcsinálták, amikor idejött. Meg lehet az is, hogy vagányságból csinálják.” (nevelőtanár)

- **Manipuláció**

Vannak olyan kollégiumok is, ahol a „csicska” vagy „szecska” avató szertartásokat „kollégiumi programok” rangjára emelik, amelyek megszervezésében és előkészítésében a nevelőtanárok is részt vesznek, és egyúttal „cenzúrázzák” is a műsort annak érdekében, hogy a legdurvább eljárások nyilvános elkövetését megakadályozzák.

„Van olyan, hogy elsős-avató. Mi ezt megnézzük, cenzúrázzuk ha kell, de általában nincs benne semmi olyan ami sértő lenne emberileg. Eddig minden egyes elsős-avató tetszett az elsősök, jól érezték magukat, és nevettek rajta. Felmegyünk a tornaterembe, ott lebonyolítunk vacsora után egy műsort, jót nevetünk, és ez az elsős avató. De nem bánthatják az elsősöket, erre nagyon figyelünk.” (nevelőtanár)

„A csoportnevelőnek felügyelni kell, hogy azért a szecska-avatón hülyeség ne történjen. Mókás feladatok vannak, hogy pl. lufit fújnak, és akkor az tele van liszttel és egy bizonyos idő múlva pukkan és akkor szétszóródik a liszt, vagy lufit-borotváltnak, be van habozva és akkor szétpukkan. Voltak kellemetlen dolgok is, de csírájában elfojtottuk őket.” (nevelőtanár)

„Azt kérem tőlük, hogy olyat találjanak ki, ami jópofa, vicces, de nem sérti a másik személyiségét és nem egészségkárosító. Tehát ne legyen megalázó, de jópofa legyen. Most megcsinálták azt, hogy összegyűjtötték az összes cipőt egy helyiségbe és ki kellett nekik válogatni. Szerintem ez jópofa, kis vicces dolog volt. Tavaly csináltak olyat is, hogy bekenték a cipőjük talpát valamilyen csúszós anyaggal. Az elég durva volt, mert megcsúszhatott volna, és esetleg lábát törhette volna. Vagy felbontották az üdítőjét és sót tett bele. Ez már azért egy kicsit durvább dolog.” (nevelőtanár)

„Minden iskolában van ez a szecskaavató nevezetű förmedvény, mert mást nem tudok róla mondani. Tehát hogy meg kell szívatni a szecskákat valamilyen úton-módon. Na most ezt én nagyon szeretném kiváltani, mert egyrészt megalázónak tartom, ne röhögjenek azon a szerencsétlenen, aki idejön, engem ez nagyon zavar. Most kitaláltuk, hogy úgy hívják a dolgot, hogy „szecska-tanfolyam”, tehát megmarad a szecska, csak teljesen átértékelődik. Most már tudják nagyon jól, hogy abban a pillanatban gondok lesznek, ha valaki elkezd a másikkal az ágyát megcsináltatni.” (nevelőtanár)

„Elsős avatás van, ami nagyon kultúráltnak megy, most lesz jövő héten. Ez nagyon szépen irányított, és a diákönkormányzat által levezényelt dolog. A 70-es 80-as években nagyon kemény dolgok is történtek. A 60-asról nem is beszélek amikor csillagot rúgattak a gyerekekkel. Ma már ezek nincsenek. Játékosan kultúráltnak megy, nekem nagyon tetszett a tavalyi is. Nagyon jól kézben lehet tartani. Tavaly még volt ilyen, hogy ágyazz be nekem, meg hozd el a kajámat, egészen addig amíg mi nem hallottuk meg. Aztán abban a pillanatban véget vetettünk a dolognak és szépen el is múlt.” (nevelőtanár)

- **Büntetés**

És végül arra is akad példa, hogy az agresszív magatartásra kiszabott határozott büntetésekkel elérték az elsősöket megalázó avatási eljárások beszüntetését.

„A negyedikesek az elsősöket éjszaka hívogatták át a szobájukba egyenként, és ott különböző feladatokat kellett nekik megoldani. Tehát lekapcsolt villany mellett fekvőtámasz-nyomástól, amit csak el lehet képzelni, vízbehordásig. Vagy délután elküldte, hogy hozzá egy üveg kólát, de pénzt nem adott neki. Visszajött vasárnap a gyerek, kínáljál már meg, aztán úgy megkínálta, hogy aki hozta a kaját, annak semmi se maradt, tehát magyarul elvették tőle az ennivalóját. Egészen durva esetek is voltak. Rátette a vaságy szélére a kezét, hogy fejele rá a kezemre, hát ugye ő természetesen félrehúzza. De ezek a dolgok kiderültek, felszínre jöttek. Ezt nem lehetett máshogy megoldani csak úgy, hogy drasztikusan föl kellett számolni. Az volt a legnagyobb gond, hogy az elsősök féltek, tehát nem merték elmondani, hogy mi van. Jobban féltek a negyedikektől, mint a nevelőtanároktól. Mi minden évben elmondtuk a gyerekeknek, hogy ha valakinek akármilyen bántódása van, tehát ha a nagyobbak valamilyen módon megpróbálják őt piszkálni, vagy ha úgy érzi, hogy az az ő személyiségét bántja, jöjjön be, és szóljon. Persze a gyerekek azt csinálták, hogy megvárták, amíg az éjszakai nevelő lefekszik aludni éjjel 1-kor, és ők hajnali 3-kor kezdték el a cirkuszt csinálni. Arra mindig gondosan ügyeltek, hogy ez csöndben menjen, tehát hogy föl ne ébredjenek. Egyszerűen nem tudtunk más megoldást találni, mint azt a 4-5 negyedikest azonnali hatállyal kirakni a kollégiumból. A helyzet azóta jelentősen megváltozott.” (nevelőtanár)

A „csicskáztatás” kollégiumi meghonosodásában nyilvánvalóan szerepet játszik a **katonasághoz hasonlóan hierarchikusan szerveződő, tekintélyelvű kollégiumi struktúra** is, vagyis az a Napirend és Házirend szabályaival körülbástyázott, a katonasághoz hasonlóan merev intézményi közeg, amelyben az életkorral együtt növekvő tapasztalat előjogokat biztosít. Azt tapasztaltuk, hogy ha írásban nem is mindig rögzítik, a **nevelőtanárok által képviselt kollégiumi rendszabályok eltérő magatartási követelményeket szabnak meg a fiatalabb és az idősebb kollégistákkal szemben**, vagyis az idősebbekre és a fiatalabbakra más-más kötelezettségek hárulnak, és másfajta jogokat élvezhetnek. Míg az elsősöket „be kell törni”, vagyis hozzá kell szoktatni a kollégiumi rendszabályokhoz, ezért szigorúan számon kérik rajtuk a szabályok betartását, és szankcionálják a szabálysértést, az idősebb kollégisták több szabadságot és több jogot élvezhetnek. Az egyik nevelőtanár pl. erről a következőket mondta:

„Lehet, hogy vannak 19. századi módszereink, de az elrettentő példának mindig van ereje. Ha valaki komoly vétséget követ el, akkor mehet. A másik, már nem teszi meg. Persze lehet liberálisan, szép szóval nevelni, de ez nem feltétlenül jelent eredményt. Egy elsőssel szemben nem lehet liberális pedagógiát alkalmazni. Óvatosan kell azzal bánni, aki ide bekerül, mert érzékenyek, de nem szabad elengedni őket. Egy negyedikes az már más. A negyedikestől már

elvárjuk azt a lojalitást, ami feltételezi azt is, hogy a diák -tanár kapcsolat engedékenyebb.” (nevelőtanár)

Ezt az intézményi filozófiát „képezi le” a gyerekközösségekben uralkodó „életkori hierarchia” (vagyis az a szabály, hogy az idősebbeknek engedelmeskedni kell, és az idősebbeket tisztelni kell), amely a „csicskáztatás” mindenki által elfogadott informális „jogalapját” szolgáltatja. **Vagyis a fiatalabbakat „csicskázató” idősebb kollégisták nem tesznek mást, mint azonosulnak intézményük (vagyis nevelőtanáraik) konzervatív, tekintélyelvű szemléletével, és mindeközben alkalmat teremtenek maguknak arra, hogy rituálisan megtorolják a fiatalabbakon mindazokat a sérelmeket, amelyeket korábban ugyanebben a tekintélyelvű intézményben maguk is elszenvedtek.**

A korábban elszenvedett frusztrációk agresszió formájában történő levezetése természetesen mindig az erősebbek részéről a gyengébbek felé irányul, vagyis **ezekben a folyamatokban kiemelkedően fontos szerep jut a fizikai erőfölénynek.** Nem véletlen, hogy a nevelőtanárok tapasztalatai szerint ebben a rendszabályokkal szigorúan körülbástyázott, tekintélyelvű intézménytípusban a **bátorság** (a rendszabályok megsértésére), és a **fizikai erő** (amely alkalmas a gyengébbekkel szemben alkalmazott megfélemlítésre és agresszióra) számít az egyik legfontosabb, tekintélyt biztosító értéknek.

„Erőfitogtatás, az van, de inkább csak hülyéskedésből, egy kis dobolás, meg egy kis karate mutatvány. Mivel ezek a vagányok nem a legjobb tanulók, ha valaki sokkal jobban tanul, akkor már gyanús.” (nevelőtanár)

„Népszerűnek nálunk, az erős és gazdag emberek számítanak. Tehát ez a két legnépszerűbb kategória. Az egyik, akinek jó cuccai vannak, sok pénze van, mert ilyen is van, a másik aki erős, kigyúrt testalkatú. A fiúk, olyanok, hogy van rivalizálás, versengés. Itt elkerülhetetlen, hogy ne kerüljön előtérbe a fizikai erőfölény.” (nevelőtanár)

„Főként erő- és tekintélyelv uralkodik. Tehát, aki erősebb vagy akiről úgy hírlík, hogy erősebb az főbb szerepet játszik. Aki kevésbé, az kisebbet. Az agresszió jelenléte gyakoribbá vált. Mind a verbális, mind a fizikai agresszió. Nyilván nem vérré menő küzdelmekről van szó, hanem egy-egy pofon el-elcsattan olykor. De volt egy olyan eset is ebben az évben, amikor három diák vert meg egy diákot. Abban az esetben meg is történt a kizárás.” (nevelőtanár)

„Nagyon megalázták az egyik társukat, megverték. Semmi olyat nem csinált, ami miatt ezt kiérdemelte volna, de úgy döntöttek, hogy nem tetszik a képe és megverték. Ketten voltak akik megverték, többször is megcsinálták ezt. Aránylag gyorsan kiszűrtük és azonnal intézkedtünk. Az egyik lány már nem volt tan köteles, ezért kizártuk, a másikat pedig áthelyeztük egy másik oktatási intézménybe. De a kislánynak muszáj volt pszichológus segítségét kérni, mert sokat sírt. Az a tapasztalatom, hogy ha egyedül vannak, akkor semmi gond nincs, de ha már 2-3-an vannak akkor annyira fel vannak erősödve, hogy örület. És csak

azért mert a másik szerényebb, nem vigyorog annyit, vagy nem olyan beszédese, már megverik. Egyszerűen ez volt a válasz rá, hogy nem tetszett a képe. Kész, ennyi. A fegyelmi tárgyaláson ennyit tudtak ellene felhozni.” (nevelőtanár)

Jegyzetek

1. Az Oktatókutatató Intézetet időközben átszervezték, és jelenleg Felsőoktatási Kutatóintézet néven működik tovább.
2. Fehérvári Anikó: A szakképző iskolák kollégiumai az igazgatói kérdőívek alapján. Kutatási résztanulmány, Kézirat, FKI, 2004.
Fehérvári Anikó: A szakképző iskolák kollégiumai, tanulói kérdőív feldolgozás, Kutatási résztanulmány, Kézirat, FKI, 2004.

Summary

Ilona Liskó: Secondary Student Hostels

*Institute for Higher Educational Research, Budapest, 2004.
Research Papers 257.*

Within the educational system vocational training schools have always played the most important and crucial role from the perspective of future society: they have been responsible for educating and thereby providing opportunities for disadvantaged children, that is children coming from poor, uneducated families, small villages, and from ethnical minority backgrounds. According to statistical data in this year over 52 thousand students live in hostels from the vocational training students during their studies. Therefore secondary student hostels as institutions of special education are responsible for providing suitable conditions and applying appropriate methods in order to compensate for disadvantageous family backgrounds and to support children during their vocational training.

Our research financed by the Ministry of Education (OM) and conducted in the Institute for Educational (later Higher Educational) Research in cooperation with the National Institute of Vocational Training (NSZI) investigated the student hostels of vocational training schools and the pedagogical activity in these institutions. The aim of our research was to find out about the personal and objective conditions in student hostels, the circumstances provided for students and the help and support offered to them. We analysed data collected in 2003 from heads, teachers and students of 191 hostels where vocational students reside

Az **Felsőoktatási Kutatóintézet** a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival az Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Sajtó alatt:

Nyelvtudás

Oktatás – Politika – Kutatás

Fogyatékos fiatalok

Értékek

Ezredforduló

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Tanesszköz-politika

Felsőoktatási reformok

Felvételi

E-learning

Felsőoktatás-politika Európában

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatás-politika

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.

1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 223 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1995-ös kutatási támogatása
- 224 Hrubos Ildikó:** A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában
- 225 Forray R. Katalin – Kozma Tamás:** Regionális folyamatok és térségi oktatás-politika
- 226 Hrubos Ildikó:** A japán felsőoktatási modell
- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
- 228 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Az alap- és középfok közötti átmenet
- 229 Tót Éva:** Számítógépek az iskolában
- 230 Fehérvári Anikó:** Párhuzamos szakképzési rendszerek az iskolarendszeren kívüli képzésben
- 231 Havas Gábor–Kemény István–Liskó Ilona:** Cigány gyerekek az általános iskolákban
- 232 Györgyi Zoltán – Mártonfi György:** Vissza a munkaerőpiacra
- 233 Kozma Tamás:** Regionális egyetem
- 234 Liskó Ilona:** Cigány tanulók a középfokú iskolákban
- 235 Hrubos Ildikó:** A "bolognai folyamat"
- 236 Mátay Melinda:** Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
- 237 Czeizer Zoltán:** Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztés lehetőségei Magyarországon
- 238 Török Balázs:** Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
- 239 Liskó Ilona:** A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
- 240 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A leszakadás regionális dimenziói
- 241 Györgyi Zoltán:** Tanulás felnőttkorban
- 242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.):** Felsőoktatási akkreditáció Európában
- 243 Venter György:** A tanári mesterség alapozása I.
- 244 Venter György:** A tanári mesterség alapozása II.
- 245 Radácsi Imre:** Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
- 246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna:** A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken
- 247 Liskó Ilona:** A szakmai előkészítő oktatás bevezetése
- 248 Kozma Tamás:** Kisebbségi oktatás Közép-Európában
- 249 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000)
- 250 Liskó Ilona:** Kudarok a középfokú iskolákban
- 251 Tót Éva:** A Socrates program értékelésének tanulságai
- 252 Victor Karady – Peter Tibor Nagy:** Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I.
- 253 Victor Karady – Peter Tibor Nagy:** Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 II.
- 254 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)
- 255 Polónyi István:** A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején
- 256 Polónyi István:** A felnőttképzés megtérülési mutatói

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy
levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.
1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106